

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**Számházi cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu**www.facebook.com/magyarnaplo****magyarnaplo.blog.hu**

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.)

Előfizethető valamennyi postán,

a kézbesítőknel, e-mailen

(hirlap@posta.hu), faxon (303-3440)

Egy évre 7390 Ft, fél évre 3870 Ft.

További információ: 06-80-444-444

Nyomda: Pannónia Print Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

Elektronikus formában terjeszti

a Digitalbooks.hu Kft.

www.digitalbooks.hu

**A folyóirat megrendelhető
szerkesztőségünkben is:**

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**• telefonon: **06-1-413-6672**• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu****Júniusi nyereményjáték:***Mikor született Giorgio Vasari?*

A válaszokat az

info@magyarnaplo.hu e-mail címre,
vagy SMS-ben

a (70) 388-7034-es számra várjuk

2012. június 20-ig.A helyes megfejtést beküldők között
színházjegyeket

és könyveket sorsolunk ki.

A könyv

Azon töröm a fejem, hogy melyik is volt az én első, legelső könyvem. Nem könnyű agytorna, aki nem hiszi, próbálja ki. Persze nem azokra a képeskönyvekre gondolok, amikből elalvás előtt felolvastak nekem. Az első kötetre, amit a kezembe vettem és elolvastam, oldalról oldalra, fejezetről fejezetre, minden segítség nélkül, magányosan.

Pedig még a papír illatát is érzem – az új könyveimbe azóta is, ma is: még mielőtt belenéznek, beleszagolok. Színe és súlya, állaga van már ennek az első olvasmányának; amikor nem gondolok rá, talán a címe is eszembe jut.

Kezetben tehát tárgy volt számomra a könyv, üzenőfüzet, amit jó kézbe venni, még akkor is, ha nem olvasom. Ezért is bízom benne, hogy Gutenberg találmánya nem fog – mint ma jóslgatják – kimenni a divatból. Nem bír vele a modern technika.

A karácsony estén, amikor már olvasni tudtam, két könyv is várt rám a fa alatt. A *Sziklás Hegyek Varázslója* és egy rossz papírra nyomott ibolyakék kötet: Katajev. Más könyvem nem is lett sokáig, átcsapott fölötünk a front, nem vásároltak könyveket az emberek.

Ezt a két szerzőt olvastam a pincében is, a légítámadások alatt. Fehér Szarvas, a Varázsló felállítja a ledöntött totemoszlopokat, öntudatra ébreszti a megvert, szétzúllott indiánokat. Katajev pedig egy odesszai kisleány történetét írja meg, számomra emlékezetesen.

A *Távolban egy fehér vitorla* című regényből egy mondat még ma is eszembe jut: „Ezt már egyszer megette valaki!” – mondja Pétya pityeregve, amikor leszedne egy színes cukorkát a fáról, és a sztaniol – így mondjuk? – üres. Annak idején ilyen profétai jeleneteket is leírt karácsonyi történetében Katajev.

A sárba taposott könyveket lemostuk, kivasaltuk a háború után. Lett Csokonaim, és megkerült anyánk Ady összese.

Az én első novelláimra később került sor. A francia kötetcskére, amit 1960-ban adott ki egy strasbourgi röplabdacsapat. Majd, harminc év késéssel, az első itthoni, a *Szerencséségek története*, amit *Szerencsétlenségem történetére* magyarosított a honi kritika.

Az Ünnepi Könyvhétre 1990-ben jutott ki először a Szépirodalminál megjelent *Furcsa, idegen szerelem*.

Azóta, immár több mint két évtizede a Könyv minden ünnepén itt vagyok. Jelen, még akkor is, ha nem nevezett be valamelyik kiadóm.

Ez az öt nap évről évre a legszebb időszak fogyó életemben. Itt találkozom három évtizedes száműzetésem társaival. Aki még él közülünk, ezekben a napokban ma is, a világ végéről is hazalátogat.

És ami a legfontosabb, itt kerül a kezembe, amit irodalmunk az elmúlt évek határainkon innen és túl létrehozott.

Mázsás csomaggal térek vissza az Újvilágba. Azután, egy egész éven át már csak olvasok. Ezt a tömény gyönyörűséget kívánom most a Magyar Napló irodalombarát olvasóinak.

Még valami: ami engem illet, én itt, Vörösmarty Mihály szobra körül állítanám fel azokat a totemoszlopokat.

Ferdinandy György

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kó Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: olahjanos@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7035

A szerkesztőség tagjai:

Csontos János

(felelős szerkesztő)

Bíró Gergely

(olvasószerkesztő, próza, Betűvető, Magasles)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7031

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Filip Tamás (vers)

E-mail: filiptamas@magyarnaplo.hu

Molnár Csenge-Hajna (tördelőszerkesztő)

E-mail: csengehajna@magyarnaplo.hu

Réger Ádám (Lőtér, szerkesztő)

E-mail: regeradam@magyarnaplo.hu

Rosonczy Ildikó (tanulmány)

E-mail: irosonczy@magyarnaplo.hu

Szalai Judit (szerkesztő)

E-mail: szalaijudit@magyarnaplo.hu

Szentmártoni Anikó

(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)

E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu

Tornai Szabolcs (Hétmérföld, szerkesztő)

E-mail: tornaiszabolcs@magyarnaplo.hu

Urbán Péter (Nyitott Műhely)

E-mail: urban.peter.up@freemail.hu

Zsiga Kristóf (könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7033

Borító: **Zách Eszter és Árkossy István**

A címlapon: **Ferdinandy György**

Meg nem rendelt kéziratot nem örzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, választborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

A hónap akciós könyvei:

2012. június 1-jétől június 30-ig az alábbi köteteket **40%-os** kedvezménnyel vásárolhatják meg szerkesztőségünkben (1092 Budapest, Ferenc krt. 14.)

Monoszló Dezső: A halálom utáni napon (regény) 1876 Ft helyett: **1125 Ft**

Somos Béla: Álom a szavakról (versek) 1260 Ft helyett: **765 Ft**

Szakolczay Lajos: Párbeszéd és perbeszéd (művészinterjúk) 2940 Ft helyett: **1760 Ft**

Ferdinandy György: *A könyv* 1

SZEMHATÁR

Oláh János: *Hajnal felé* 3

Kovács István: *Az ezredelő magyar prózairásának Bruegele (Oláh János regényeiről)* 4

Both Balázs: *Benedek pápa válaszol Szálinger Balázsnak* 9

Szerényi Béla: *Égig érő síkság* 10

Három népdal

Engiéknél ablak alatt 11

Nincs Szentesen olyan asszony 11

Adjon Isten jó éjszakát 11

Kodolányi Gyula: *Egy izig-vérig mai író (Szabó Zoltán születésének centenáriuma)* 12

Csender Levente: *Előzetes* 14

Dobai Péter: *S íme megcsendül a csönd* 17

Közeledj! Kezdődj! Március! 18

Berta Zsolt: *Nagytakarítás* 19

Boda Magdolna: *mert tiltottad...; Álom* 23

Tarbay Ede: *Nem ott, de mégis...* 24

Oldalszárnyak 25

Hegedűs Imre János: *Fáklya és üszök (Búcsú Monoszló Dezsőtől)* 26

Monoszló Dezső: *Hihetetlen* 28

Irigység 29

Ágoston Csilla: *Csontok (idei kiadás)* 31

Zalán Tibor: *és néhány haiku 8.* 32

Kovács László: *Kié az erdem? (Papp Kálmán vagy Szűcs Gábor?)* 33

Hermann Róbert: *Még egyszer Petőfi haláláról és az erdélyi hadjárat hadifoglyairól* 36

Kedves Gyula: *Korrekt eljárás?* 40

Görög Judit: *A cseresznye* 41

Szauer Ágoston: *Gondolat; Ideál* 43

Balázs F. Attila: *közömbös hús; Jelentésnélküli táj* 44

Somos Béla: *Egy kulacs víz; Elégia* 45

Szakmáry Dalma: *Pohár sör* 46

Piros 47

Pál Sándor: *M; Nyugalom* 48

MAGASLES

Szakolczay Lajos: *Szívárványos az ég alja (Az erdélyi magyar könyvművészetről)* 49

Árkossy István: *Vasari, 1550* 53

NYITOTT MŰHELY

Takács Tamás: *„Utazás a magyar irodalommal...” (Beszélgetés Ferdinandy Györggyel)* 55

HÉTMÉRFÖLD

Zsille Gábor: *Waclaw Oszejca versei elé* 61

Waclaw Oszejca: *Életrajz; vág; honnan e bizonyosság* 62

Merre van; ki volt az (Zsille Gábor fordításai) 63

Értekezések 64

visszatérés a megszokott rendhez; utolsó kívánság (Kovács István fordításai) 65

LŐTÉR

Alföldy Jenő: *Hetven után mi következik? (Marosi Gyula: A nilusi krokodil)* 66

Hegedűs Imre János: *Háttal a jövőnek (Banner Zoltán: Árkossy István)* ... 68

SZERZŐINK 70

Számunkat a Könyv, grafika (Könyvművészet Erdélyben) című kötet képeivel illusztráltuk.

OLÁH JÁNOS
Hajnal felé

Új változat egy ifjúkori motívumra

*Iffjú csillag gyúl az égen,
őreg lámpás, ég a Hold.
Káprázattal teli minden,
ami van, és ami volt.*

*Nehéz szekér, alig mozdul,
jobbra-balra ing az ég,
szállingózva űri por hull,
sarjú szénánk szanaszét.*

*Végtelenség üres terhét
nem bírja már, recsegőn
vén szekerünk, mint a nemlét,
lezökken a dombtetőn.*

*Darázscsípés hévvel cserdül
jó kocsisunk ostora,
s botló lovunk táltos lázban
hámot tépve száll tova.*

*Túlságosan messzi minden.
Vagy túlzottan is közel?
Új kétely az ősi hitben
megbocsátón átölel.*

*Miért késik, hol a hajnal?
Láthatatlan szekerünk
el se indul, üggyel-bajjal
egy helyben dülöng velünk.*

*Éjszaka van. Senki se vár.
Patkó koccan: kici-kocc.
Fényt, meleget közeleg már,
aki hoz, de, jaj, ki hoz?*

KOVÁCS ISTVÁN
**Az ezredelő magyar
 prózáírásának Bruegele**

Oláh János regényeiről

„A kulcsot megpróbálom beilleszteni a zárba, többször is próbálkoznom kell, amire sikerül, de megfordítani még nem tudom, hiába erőltetem. Letettem róla, hogy valaha is túljuthatok az ajtón, azonban mindez nem jelenti azt, hogy fölhagynék a kísérleteimmel. Nem örülök neki, amikor állhatatosságom elnyeri jutalmát, és föltáru az ajtó. Nem ezért csináltam. Hanem miért? Legyintek. Ki tudja?”

(Visszatérés)

Az éjszakán dörömbölünk,
 nyitott kapun dörömbölünk,
 fölnyithatatlan
 nyitottság
 előttünk.

(Fordulópont)

2011 karácsonyára jelent meg Oláh János *Száműzött történetek* című novellafüzére. A válogatás *Az Örvényes partján* című, 1988-ban és a *Vérszerződés* című, 2001-ben kiadott kötetek novelláinak többségét is tartalmazza. Közel negyedszázada *Az Örvényes partján* írásainak hatására igyekeztem rávenni kritikus és esztéta ismerőseimet, barátaimat arra, hogy olvassák el ezt a könyvet, s szenteljenek némi figyelmet Oláh János prózájának. Meglepett az egységesnek mutató elhárító közöny, mi több: ingerültség. Különösen azok részéről, akiknek nem lehetett idegen az író „Somogyországának” parasztvilága. Nem érttem az okát... Most a *Száműzött történetek* – kisebb-nagyobb mértékben „kiigazított” – novellái készítették arra, hogy költőtársam regényeit, akivel az *Elérhetetlen föld* című antológia hozott – most már elmondható – életre szólóan össze, újraolvassam.

Oláh János a Nagy Gábor által készített *Egy-két kuruc összehajol* címen 2009 decemberében a Magyar Naplóban közzétett interjúból részletesen szól arról, hogy az 1979-ben napvilágot látott *Visszatérés* című regénye voltaképpen a két évvel azelőtt megjelent *Közel* szerves folytatása, s azzal egy kötetben lenne a helye. Ezt mindenki így érezheti, aki a két könyvet egyváltéban olvassa el. Így én a *Közeltől* szólva, automatikusan a *Visszatérésről* is beszélek.

A XX. század második felének egyik prózaelméleti felfogása szerint voltaképpen csak a közlőben végbemenő fizikai, biológiai változások, fiziológiai folyamatok, vagyis a legerősebb, de lényegében mégis személytelen *jelenvalólét* írható le hitelesen, mintegy kiszakítva az időből. A lelki tényezők, a lelki, szellemi folyamatok megjelenítése azért hamis – e felfogás szerint –, mert azok kiváltója *a másokkal való együttlét*. S mint Heidegger a *Lét és időben* megfogalmazza: „A jelenvalólét (...) a másokkal való együttlétben nem önmaga.”

Oláh János *Közel* című regényében a főhős-narrátor jelenvalóléte és a főhős másokkal való együttlété áttetszik egymáson. Azáltal, hogy az író cseperedő gyermekként önmagában és önmagával együtt fedezi fel és értelmezi a világot. Vagyis leírja a felfedezés és értelmezés előbb ösztönös, majd egyre tudatosabb – vagy egyszerre ösztönös és tudatos – folyamatát. Tudatosodását az gyorsítja, tudatosságát az mélyíti el, hogy tágabb értelemben vett jelenvalóléte – a magyar vidék, pontosabban: a magyar falu, a magyar paraszti társadalom hagyományos világa – az egymásba horgadó két megszállás, az 1944-es német, majd az 1945-től folyamatos szovjet megszállás alatt bekövetkezett erőszakos történelmi változások által felszámolásra, szétverésre ítéltetett. A felfedezés és értelmezés természetes folyamatába tehát belegázol a kommunista diktatúra – a maga világmegváltó eszméivel, földi paradicsomot ígérő, s ennek megvalósítása céljából emberpusztító és megalázó „engedd, hogy boldogítsalak, különben megöllek” – gyakorlatával.

Oláh János alkalmi családi kovácslegényként vagy kéveköttöként korán megtapasztalhatta a munka fegyelmező erejét, a munkafolyamatok logikája által kiváltott mozdulatok, szemvillanások pontosságát, a másokra való odafigyelés felelősségét s a mindebben gyökerező közösségi és egyéni erkölcsiséget. „Újra ott van a vas az üllőn, szinte remeg papírszíne. És zuhognak az ütések. Csak arra figyelek, pontosan oda, oda az üllő egyetlen pontjára sújtsam mindegyiket. Van alkalmam újra és újra javítani. Látom az ütések nyomát. Megint. A vas előbb megnyúlik, aztán görbülni kezd. Nem nagyon tudom felfogni, hogy esetleg nekem is részem lehet abban, ami itt történik. Most a kalapács helyett egy vágó fekszik a vasra, nyelét nagyapám tartja a kezében. Ütöm. Az óvatosan mászik előre, vékony vajatot hagyva maga mögött – hát igen, a patkószegek tömör fejének. Az árok

végighúzódik a hűlővörös, üveges felszínen. Most jön a másik hajlat. Aztán a lyukak. Még azt is nekem kell csinálni. Aztán a kisebb javítások. Lehettem a kalapácsot. A kékes vaspornyébe fúlok. Elég volt.”

A felfedezés és értelmezés legfőbb eszköze a nyelv. A nyelv egybekovácsolhatja, egybeolvaszthatja az emlékeket, álmokat és a valóságot: képes felitatni az időt is. „Nappalok és éjszakák riasztó alagútja egyre csak, ahol menekülök; a vasárnap kövén ördögök patái, paták csattognak mindenünnen, hiába alszom, hiába ébredek, paták patkoltan, patkolatlanul, szikrát vetve, vér csorba nyomát hagyva maguk után, tompán és zajosan, az ébredés és a lombzúgás mögött, pörkölődésük átható illatát rám zúdítva, tömjéncsúfolón, bűnösen, s amikor a megkínzott bokák a reggel elé bicsaklanak, amikor széttúródik a mocsok, lehull a lepel, a gyűrött lepedő, a törődött szalmazsák, a füledt dunyha kiadja a mérget, megjelen sz te is, megjelen a hirtelen világosság háttérfénye előtt, hogy rátaláljak a megszokott nappalok bármelyikére, hogy eligazodjam, hogy berendezkedjem benne, unottan észre se véve, ahogy elhalad mellettem, körülöttem. Attól is függ persze, hogy hétköznap van vagy vasárnap. Nem mintha nagy különbség volna köztük. (...) Az ágy melege utánam ásít. (...) Mohón rántok magamra minden mozdulatot, bármi legyen is az” – olvasható a *Visszatérés*-ben az ember magára-ébredésének, magára-találásának élmény-dokumentuma.

Hogy Oláh János prózabeszédének látszólagos zöldárja el ne sodorja, el ne nyelje az olvasót, ahhoz befogadói fegyelemre, odafigyelésre van szükség. Annál is inkább, mert a hagyományos eseményleírásokat, amelyek többnyire inkább dialógusok, sajátos vallomásszerű, újra és újra rövidebb, hosszabb versé, prózaverssé kinyíló belső monológok kötik össze. A befogadóra, mint olyanra, aki az írónak egyre inkább a *másika*, azért van szükség, hogy a nyelv ne váljék, ne válhasson magáért- és magában-valóan emészthetetlen szöveghalmazzá vagy szövegtöreké. Mondom ezt abban a meggyőződésben, hogy Oláh János 1968 és 1975 között íródott *Közel-(Visszatérés)* című regénye a magyar próza megújításának megkerülhetetlen, sikeres kísérlete, s így bizonyos vonatkozásban a posztmodernként meghatározott prózairányzatnak is egyik első és egyik legkiemelkedőbb alkotása. (Posztmodern? Abban az értelemben, ahogy Edward Stachura *Szekerelármája* vagy Leopold Buczkowski *Fekete patakja* is „előhírnökei” a lenygel posztmodern prózának.)

Ha a magyar prózáírók mind zsenik volnának – bár higgyük, hogy azok –, napjaink prózájával se lenne gond. Távlattalanná azáltal vált, hogy többnyire parttalanul elterülő nyelvével, az ezt megideologizáló elméletekkel végtelen teret nyitott az epigonizmusnak, szélhámosságnak, könnyen manipulálható tehetségtelenségnek, tehetségteleneknek vagy féltehetségeseknek. A végtelen tér feltétele a laposság... Az epigonizmus, a dilettantizmus persze minden irodalmi irányzatban, áramlatban megjelenhet, hivalkodhat. Egy Nagy László- vagy Pilinszky-epigon azonban könnyen leleplezhető, kipukkasztható.

A kaleidoszkópszerűen rázogatható szöveghalmaz nehezen értékelhető. Milyenségéről, minőségéről nem esztétikai, hanem inkább érdekcsoportszempontok, végső soron politikai elvek (vagy elvtelenségek?) dönthetnek... Ennek legveszedelmesebb változata az, amelyről Ryszard Kapuściński vallott másfél évtizeddel ezelőtt. A kortárs világirodalomban állandóan jelenlévő tíz-tizenkét író megfelelési kényszere, sajátos szellemi rabszolgasorsa kapcsán azt is megemlítette, hogy az Egyesült Államok három vezető recenzense a különféle okok miatt soron következő „művi” zseniben megállapodva, a középszerű írókat is bestseller-szerzőként képes kihúzni a legtekintélyesebb napilapok kulturális bűvész-cilinderré hengerített címlapjaiból. Hogy van ez Magyarországon? Vajon itt csupa esztétikai értékelvű döntések születnek? Mik a forrásai az ismertségnek, elismertségnek?

A *Közelről* megjelent 1977-es első résznek még volt visszhangja – (a legelismerőbb méltatást Határ Győző írta róla „odakint”) –, az 1979-es *Visszatérést* már teljes csönd övezte, akárcsak – Czine Mihály méltatását kivéve – *Az örült* című, 1982-ben napvilágot látott regényt is. Mi lehet Oláh János következő agyonhallgatásának oka? Vélhetően elsősorban az, hogy az általa megújított próza eszközeivel a kolhozoknak nevezett újkori rabszolgatelepre üzött magyar parasztság, a szétvert magyar falu, elüszkösített közösségi erkölcs, a tartását, jellemét feladó, a kommunista diktatúrának kiszolgáltatott egyén drámáját jelenítette meg kegyetlen nyíltsággal. Való igaz: egyetlen jó szava sincs a Rákosi–Kádár-rendszerrel. Benne a magyar társadalom tömeggé, a magyar nemzet lakossággá zulesztésének kíméletlen, de a pusztítást illetően jól megtervezett gépezetét látja, láttatja. És azt, hogy a hatalmi mechanizmus működtetésében a felelősség végső soron az értelmi-

seget terheli. Az idevágó – egyébként az 1920-as évektől már közkeletű „árulási” – tételt az író legbeszédeesebben *Az örült* című regényében bizonyítja, amely a konszolidációként dicsért hatvanas évek alságos világában vergődő, a Kádár-korszak kihívásaira nemcsak nevében, de valóságosan is *Süket* (Sándor) drámaiságában groteszk kálváriáját írja meg.

Ami Magyarországon az 1944-et követő két évtizedben történt – máig ki nem hevert tragédia. Oláh János ezt, beleértve az őt felnőtté avató 1956-ot is, legtömörebben egy tömegbaleset „sajátos” jegyzőkönyvében rögzíti: „Az utca most kiborítja elém rejtelmes-mocsok raktárdobozát. A házfalak között szétdőlt kövek, a tegnap árnyékai, kanyargó lábnyomok a sárban, a szabálytalan állomásépület, a félig leeresztett sorompó, a kalapos, esernyős járókelők, munkába igyekvők, hazatérők, az oldalra dőlt mozdony, a begyűrt fedelű, orrú utaskocsik, s végül leszakadva, de szinte sértetlenül a postaszállítmányé, és félretolva az útból a derékba ütött teherautó összegöngyölt roncsa. Valaki visszafelé tekeredik a küllők közül, a hajszálak leforognak a hátramozduló tengelyről, a horpadások kisimulnak, feltöltik régi formájukat, minden megszokott, hétköznapi kopottságába hajlik vissza. A még semmitől se zavart, hajnal elé tárul éjszakát borízú kiáltás fűti át, de a részeg kételyt hamar letépi magáról a kétségbeesés. Egy alig használt kalap, bár elnyűtsége nem erre mutat, belegurul az árokba, de nyomban kikapja onnan is a szél, és továbbhengergeti végig a járdán, mígnem elveszíti egy kapubolt mélyedésében.”

A fentebb leírt baleset utáni „tájékepen” át egy kalap gurul a halálba vagy a kapualjon túli örökkévalóságba. A kalap nemcsak oltalmazó ruhadarab, hanem a tiszteletadás és a bizalom jelképe is. Tisztelet és bizalom: ez az egyéni és közösségi létezés alapja. Ez is elgurult, odaveszett a hagyományos erkölcsi alapon

működő magánélet kisiklásával. Megszűnt a játék, a játékos kedv, amely a munkában is fölillantja az öröm mindenki által birtokolható drágakövé. Az elgurult kalap kerekded alakzata gazdátlan hordóabroncsa is lehet a falusi kamaszoknak, akik azt futólépésben bottal vagy végében tátott szájja formált, piszkavas-vastagságú drótvesszővel terelgetik, hajtják, mint valami motorkerékpár-, automobil- vagy

gőzmozdony-szellemet... Amelyet – gyermeki hitük szerint – nem érhet baleset. Ha csak futásukkor el nem gáncsolja őket a történelem... Oláh János hirtelen felnőtté rettent nemzedékével ez is megtörtént.

1956. november 4-én a soroksári Marx Károly úton a *Visszatérés* hőstétizennégy évesen kis híján leteríti a bevonuló szovjet páncélos-hadoszlop egyik tankjának géppuskasorozata. (Közel az aznapi fegyveres ellenállás hatvanas években eltüntetett jelképe: a Juta-domb). Az őt megmentő számtantanár, a „hórihorgas” Kovács felesége nem olyan szerencsés, mint ő. Pár órával később egy hasonlóan megfélemlítési céllal leadott sorozat végez vele – négy kislány felnevelésének gondját hagyva özvegyen maradt férjére. A *Visszatérés* a koponyaként átlőtt vizesvödör közelpépevel záródik. Az életet, a keresztséget jelképező víz kiapadhatatlan vértócsaként folyik szét Budapest utcakövezetén. (Oláh János nem véletlenül került személyesen is közel Tamási Lajoshoz, a *Piros a vér a pesti utcán* költőjéhez – egyetem utáni hányattatása során.)

A pusztulás, a halál, a halálközelség látványa évezredek óta vonzó. „Mi öröm van az összetépett holttest nézésében? Visszaborzadsz tőle. És mégis, ha valahol hever ilyen, összecsődülnek az emberek, hogy bánkódjának vagy rémüldözzenek” – írja a *Vallomásokban* Szent Ágoston, majd hozzáteszi: „Nem bámulom meg a cirkusz porondján, ha nyulat kerget a kutya. A mezőn azonban, ha véletlenül arrafelé kószálgatok, még a magasztos gondolatokról is elvonja talán figyelmemet

Gy. Szabó Béla metszete

és bizony elszórákoztat engem az ilyen vadászat. Más ösvényre ugyan nem kényszeríti háttal állapotot, de lelkem irányát mégis megzavarja.” Milyen lehetett egy kolhozba pofozott, megalázott paraszt, egy bitófa alá kísért felkelő „lelkének iránya”? Oláh János a Rákosi és Kádár nevével fémjelzett magyarországi változások leírásával nem elborzasztani akar, hanem megrendíteni: a felejtés ellen lázítani. A megrendülés a részvét és az elgondolkodás alapja.

Irodalmunk a kolhozosítással s annak hosszú távú következményeivel csak helyel-közzel nézett szembe. A történésekben most tudatosodik, s talán munkára is serkent a több évtizedes mulasztás: az, hogy nemcsak a tervezett „kulákok (vagy kitelepítettek?) napjáról” kellene megemlékezni, hanem mindannak forrásait is fel kellene tární, amiről ez a nap szól. Hiszen az 1945 és 1989 közötti változások hiteles feldolgozása nélkül érthetetlené válik mindaz, ami a rendszerváltozás után történt, történik velünk. Utalhatunk arra, hogy a Kádárhoz hasonlóan 1956 őszén – de teljesen más módon – hatalomba, első titkári székbe került Władysław Gomułka kategorikusan elutasította a lengyel mezőgazdaság Moszkva által szorgalmazott újbóli kollektivizálását. Lengyelországban megmaradtak az egyéni parasztgazdaságok, nem porladt el a vállalkozói mentalitás és felelősség, s ha nem is teljesen, de működőképesek maradtak az ehhez nélkülözhetetlen erkölcsi elvek, előírások. Ennek következménye többek között az, hogy a lengyel gazdaságot nem rengette meg az elmúlt évtized világválsága... Amelyről nem lehet tudni, befejeződése vagy kezdete-e egy korszaknak. Vagy csupán kiheverhető „baleset” abban a korban, amelyben élünk?

A természetben a beteljesedés egyben kezdete a pusztulásnak. A telt kalászból kiperegnek a szemek. A tökély halálos csapda – írja az érett gabonátábláról Cyprian Kamil Norwid *Chopin zongorája* és művészte kapcsán. Időben kell nekifogni az aratásnak. Az aratás, a szüret, betakarítás nem csupán harmónia, hanem dráma is. Az embert és a tájat egyaránt kimeríti, kifosztja – a téli túlélés reményében vagy bizonyosságában. Igazi harmóniát az ember számára csak a hit, Isten közelsége teremthet. Ezt érzékelteti Oláh János egy aratáshoz kapcsolódó gyermekkori élményének felidézésével, amelyben ott lüktet a munka, a vállalás, a helytállás öröme és kínja is: „Az éggel szemben, a láthatár alatt inog a búza lélegző tükre. Vadul loccsan vissza a nap felé a fény: szeszélyes reflektorpászták.

A szomszédban már aratnak. Úgy látszik, későn jövünk. Alig észrevehető pontok a domboldalon. Első pillanatra az se látszik, hogy mozognának. Egyetlen végtelenre néző ablak. Apró araszoló mozdulatokkal, de előrehaladnak, a hatalmasan zengő, lengő tábla ellen. Lehangoló? Makacsság, szürkesség. Két szó csak, és ki tudja, mit jelentenek. A felpúposodó, hatalmas domb mintha megelégette volna, s meg is moccanna, hogy ledobja őket. Makacsul ragadnak, mint a bogáncs a birkabundán. Vérszívó tetvek. A pusztítás pusztítás, bárki viszi véghez. Estére megkopasztva, süketen áll majd a domb a kialvó fényben, a szürkület hamujával, porával eltemetve. Már idehallik a kaszakó csattogása. Kitérül a völgy. A learatott homályos tarló kútja mélyen ásít felém az árnyékból. Virít az asszonyok színes szoknyája, s kiterül, leng, lobog, ahogy hajladoznak. Pipacs. Búzavirág. Megérkezünk.” (...) „Ami a déli verőfényből felszívódott, most megkétszerezve ömlik vissza. Lüktet a föld, a heverő kévék szinte sivítanak. Megrezen a szalma, az átfült kalászból pattog a szem. A bádogszín eget viharmorgás horpasztja. Megenyhítene, mégsem kívánod, hogy lezuhogjon. Inkább falod a port, taposod a göröngyöket, téped a szalmát. Amikor újra belekezek, nehezen ébrednek föl tagjaim a rozsdás semmittevésből. Már az első mozdulatok eljuttatnak a kimerültség közelébe, oda, ahol nemrég hagytam abba, hogy nincs tovább. Bármilyen erőfeszítések árán, de legyűröm a mozdulatokat, és mégis az az érzésem, nem haladok. Egy elfojtott áradás gyönyörűsége feszít belülről. A pislákolástól a lobbanásig hullámozó élvezet. Mintha visszatartott lélegzettel víz alatt zuhannék. Egészen amíg nem dörömböl halántékomon a vér. Amikor meghallom, úgy érzem, nem bírom tovább. Lököd a felszínre magad, és lélegezz! Ha lehet, ez minden álmódnál tisztább öröm, tele tüdővel szívom a hasító levegőt. És újra a maguk durvaságában látom a fényeket, az árnyékokat. Derekam görcsét legyőzve fölállok, visszafordulok. Mögöttem a pusztá tarló. Kaszavágás kaszavágás nyomában ér. Egymásba bomlanak. Sárga a sárgába, fehér a fehérbe. Túl rajtuk, valahol messze, egészen messze a táj. Ami itt arcomat karmolja, az onnan aranyló díszlet, lomha róna. Kék dombok vércsöppje. Hazám?”

Az itt megjelenített világ Pieter Bruegel 1565-ben készült *Aratás* című festményét hívja elő bennem. A kép alsó felét még a részben embermagasságú kalászos tábla uralja, előterében kévéken pihenő, ebédelő parasztok, parasztasszonyok csoportja, s egy bensőséges mozdulat, amely a fonott kosárbölcsőben

felsíró kisdedet nyugtatgatja. Odébb még két, kéve-kötéssel foglalatokodó asszony. Megkéstek volna a munkával? A búzatáblába vágott csapáson, mint az élet kiegyenesített labirintusában, három távolodó főkötő. Kévehordó lányok nyári koronája. Egy fáradt vízhordó legény néz maga elé, úgy, hogy a pillantásunk az elrédés csendjében a tarlón találkozik. A közeli messzeségben, akárha egy kastély toronycsúcsával felszakítva, még érintetlen gabonamező terül aranysubaként a felpúposodó dombhátra. Előtte egy kazallal megrakott szekeret húz két bors ökröcske. A festmény jobb felének mennyboltját mintha egy mesebeli égig érő fa uralná. Ágai alá beékelődik a házakkal csipkézett tó vagy tengeröböl homályos tükre...

A festményből bárhol bármekkora részt is metszenénk ki, újabb kész, tökéletes festményt kapnánk. Ez Bruegel művészetének egyik legfőbb jellemző jege. És meghatározó módon ez jellemzi Oláh János regényeit is. A *Közelt* és a *Visszatérést* bárhol fellapozhatjuk, s olvasásukat bárhol abbahagyhatjuk. Akár egy bekezdés után is. Biztos, hogy egy-egy szava, mondatrésze, mondata az egész élményének áramát gerjeszti bennünk. Több kötetnyi vers kibontható a szövegeiből – a lehető legtermészetesebb módon. Vers, amely mégis próza. Íme, néhány példa. Közülük nem egy szentenciaszerű mondatot, mondatfüzért is tartalmaz:

„Egyedül vetem bele magamat a lépcsőcsattogásba, az ajtó hatalmas lékjén beömlik a napfényes, tiszta szél. Bűnös ereje fölpúpozza mellemen, hátamon az inget. Föltartóztathatatlanul zuhanok előre, arccal valami felé, amit nem ismerek, de amiről az az érzésem mégis, hogy túlságosan is ismerem; a következő még meg nem kezdett pillanat ez. Elvesztem. Elvesztem volna? Alig indultam el, máris a visszautat keresem.”

„A futás egyenletes üteme most már fáradtság nélkül visz. Érzéketlen vagyok. Hogyan jutottam idáig? (...) Összezárt szemhéjam részében tompa, egyenletes fény gyöngyözik, s a felszín minden egyes foltján a kopás elemi ereje. Egy-egy léckerítés árny-fény ritmusának brutális ostorcsapásai. Aztán a szemembe szökő gyöngyözés örvényszippantása újra. Gyorsaságom.”

„Egy-egy csomópontban a cipőnyomok sokasága tökéletesen összegubancolódik. Aztán szétterül, megritkul, és így folytatódik egészen a következő csomópontig. Így próbálok, lefelé fordított fejjel áttekinteni a távozásunkat. Merről jövünk és merre megyünk?”

„Kihullok magamból. De hová? Az utolsó érintés emléke, mint egy éles nyilallás, még mindig itt van rajtam, minden elszalasztott, későbbi édességével együtt. Számban a vacogás rongya, nem tudom kiköpní.”

„Emlékek rakódnak a jelen időre. Szétszabdadják, összetörik, meggyalázzák teljességét.”

„A kételkedés mindig meglepő irányból támad.”

Gy. Szabó Béla metszete

BOTH BALÁZS

Benedek pápa válaszol Szálinger Balázsnak

*Ablakomból az Urbs Aeterna,
nézd, esti fénybe öltözik Róma.
Krisztus híveit kétezer éve
itt keresztfa várta, vagy oroszlán torka.
Igen, értem. Szerelmes vagy,
lelked egy taxiban kapott csóktól lángol,
de mondd: magadon és rajta kívül
észreveszel-e mást is a világból?*

*Vagy tükrödben sztárként megistenülsz,
s ha gögödtől majd leég a foncsor,
a feszületre sandítva felpanaszlod:
szabadíts meg a gonosztól?
Az Urat ne a test gyönyörének
olvadó percében keresd,
ne csak egy lányban lásd meg Krisztus arcát,
mindünkért állt az a kereszt,*

*az áldozat szent fája,
melyre bűneink folyton felszögezték.
Imádkozom, hogy elnyerd a hit
teljesebb kegyelmét.
Mert a nyelvvel nem műlsz el te sem,
földi életed tépje a lelked,
ajándéku, nem célként kaptuk
a testet és a szerelmet.*

*Válaszom: áldott, ki az Úrra reménnyel
bizza földi sorsát.
Egy taxiban kapott csók csak a máé,
nem örökkévalóság.*

Unipa Helga rajza

SZERÉNYI BÉLA
Égig érő síkság

*„Kék ibolya, ha leszakajtanálak
 Mit mondanál babám, ha elhagynálak
 Azt mondanám, verjen meg a teremtő
 Sose voltál igaz szívű szerető.”*

Tiszaalpár újfalusi részén valamikor a múlt század kilencvenes éveiben egy kicsi vályogház konyhájában üldögél a „gyűjtő” és az „adatközlő”. A Tanár Úr huszoneves legényember, Jóska bácsi nyolcvan felül van már. Felesége, Ilonka néni talán valamivel fiatalabb, de ez nehezen kideríthető, hiszen ő csak jön-megy némán, halkán szöszmötöl a konyhában; bort, szódát készít az asztalra. Tudja a rendet: férfiak dolgába nem szól, legfeljebb, ha az ura elakad valami dalszövegben. Akkor már fűjja is a sparhelt mellől.

A viaszkos vászonnal leterített konyhaasztalnál hokedlin üldögél a Tanár Úr. Mikor hellyel kínálták, Ilonka néni gyorsan letörölte az ülökét a kötényével. No, nem mintha szükség lett volna rá, mert a szegénységben is ragyogó tisztaság van ám, de mégis, az illendőség végett. Jóska bácsi a kerekaljú, esztergált támlájú nyikorgós székre kucorodik, hátát a falnak támasztja, háborúban elnyomorodott kezét az asztalon nyugtatja. Vastag, ráncos, bütykös ujjai halkán dobolnak.

Az ebédnek vége, a szárma már jó helyre került, csúszott mellé némi homoki bor is. Ilonka néni kávé tölteget a varrógép asztalán, ütött-kopott alumínium-edényből üveg poharakba. Közben pedig folytatódik a kérdezősködés a Tanár Úr részéről, mégpedig a „hivatalos” kérdések sorjájának. A Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézete által összeállított kérdőív népdalgyűjtők számára: anyja neve, édesapja, testvérei és a többi. Most épp ez a következő:

Jóska bácsi gyerekkorában éltek-e itt a faluban vagy a tanyán nemzetiségek?

Mármint tótok vagy svábok, vagy hasonló.

Itten? Kérem, itt olyan szegénység vót, nem élt itt meg még a cigány sem, csak mink!... Hanem egyszer, egyezerkilencszázharmincnyócba, mikor tényleges voltam, katonaságot szolgáltam, akkor vótunk túl a Dunán. (Inkább úgy kéne írni, ahogy mondja, egybe: Túladunán.) Biciklis hadtest vótunk, azzal mentünk.

Na, ott, túl a Dunán, ott láttam svábot. Azok ott laknak.

De képzelje! Ott akkora hegyek vannak, még hetven méternél is magosabbak!!!

A gyűjtő leteszi a tollat, elmosolyodik.

Igen! Erről van szó! Pontosan emiatt kezdtem gimnazista koromban nekivágni az Alföldnek vonattal, stoppal, sokszor gyalog. A félegyházi állomáson leszállván a vonatról, azonnal abba az időtlen, népmesei világba csöppentem, amin látszólag nem talált fogást a modern kor embertelen örülete. Az itt élő népek csöndes, kevés szavú derűvel éltek túl tatárt, törököt, orosz, egyebet. Makacs hittel, kitartással generációról generációra rakosgatták azt a kis tanyát; fogták felesbe-harmadába azt a kis földecskét, gyepet.

Micsoda szerencsés ember vagyok, hogy még a rendszerváltozás körüli időkben is találkozhattam ezekkel a tiszta tekintetű öregekkel, akiket nem zavart még meg a rádió, a tévé virtuális világa, (mobil meg internet hol volt még akkor?); így aztán töretlenül dívott még az az évezredes mesélő hagyomány, amely a leghétköznapibb eseményből is mítikus világot varázsol. Egy rövid kis katonatörténet mögül is előkandikált az Óperencia meg az üveghegyek, amelyek nyilván még hetven méternél is magosabbak, ami majdnem lehetetlen, hiszen még a csongorádi öregtemplom tornya sincs akkora!

Aki egyszer veszi a fáradságot, és körülnéz a Dél-Alföldön, szánjon rá időt bőven, hiszen a Bálint Sándor által szegedi nagytájnak nevezett terület Kecskemét, Újvidék, Arad fogja közre. És ha olyan szerencsés az utazó, hogy a jó tanyasi emberek bizalmukba fogadják, akkor ugyancsak legyen türelemmel, mert kevésbeszédű népek laknak erre felé.

Ezen a vidéken nem teremnek gazdag szóvirágok. Ugyan mit is kéne itt annyit beszélni? Hiszen szó szerint el lehet látni a világ végéig! A föld peremét nem takarják el holmi hegyormok, de még dombok sem. Éjjelente pedig a csillagoktól szikrázó mennybolt félgömbje szinte rászakad az emberre.

Ebben a végtelen térben és időben tényleg nincs helye a szónak. De annál inkább az éneknek!

Ezek a hatalmas távolságok tükröződnek sok szótagú, nagyívű dallamaikban. Kupolás énekeik az eget érik.

Tudom jól, sokan fanyalognak, hogy az Alföld népdalai között túlnyomó részt újstílusúakat találunk. De vajon ennek a népzeneelméleti szakkifejezésnek van-e értelme, létjogosultsága akkor, amikor egy tájegység dalait akarjuk megismerni? Szerencsére nincs. Pláne mostanában, amikor egy-egy táncházban a megszólaló dallamok jó része rontott változat, műdal, kávéházi cigányzene, ami igencsak távol áll a bartóki „parasztdal” fogalmától.

A másik kifogás, amit hangoztatni szoktak a Dél-Alföld dalaival kapcsolatban, hogy kevés bennük a díszítés. Erre fényesen rácsúfolnak a legrégebbi, még Vikár Béla által készített fonográf felvételek, illetve a hangszeres zene ornamensekben gazdag előadásmódja.

Bár, szerintem mindezek egyáltalán nem fontosak. Sokkal lényegesebb az a ragaszkodás, amit minden alkalommal megtapasztaltam alföldi mestereim, barátaim között. Talán öntudatlanul, de kitartóan őrzik hagyományait, szokásaikat. Valószínűleg az

Alföld népét ez a mentalitás mentette meg a teljes kipusztulástól.

Egy alkalommal szoboravatón zenéltem Tisza-alpáron. Ott, a színpadon két műsorszám között azt találtam mondani, hogy igazán nagyon szeretek koncerteket adni, de attól sokkal jobb kedvem lenne, ha újra felelevenedne az ötven-hatvan éve kiveszett hagyomány, és valaki meghívna kukoricafosztást muzsikálni.

Ősszel, Mihály nap körül csengett a telefonom: – Béluskám! Megérett a kukorica!

Engiéknél ablak alatt

Tápé; ea: ismeretlen; gy: Péczely; PDF/49;
hanganyag nincs; forrás: TTN

*Engiéknél ablak alatt, sej-haj, diófa,
Szagos annak a levele, két ág van rajta.*

*Egyik ágon Farkas Imre, jaj de furulyál,
Másik ágon Engi Julcsa, jaj de sírdogál.*

*Ne sírj, Julcsa, ne sírj, lesz még sej-haj szeretőd,
Leszolgálom azt a sej-haj három esztendő.*

Nincs Szentesen olyan asszony

Szentes; OLÁHOS; ea: Szenyéri Dániel;
gy: Sárosi Bálint, 1967.10.21.; jelzet: 6566n1
Kiadva: MHN (Magyar Hangszeres Népzene) RMN

*Nincs Szentesen olyan asszony,
Mint Csóriné komámasszony,
Így tedd rá, most tedd rá,
Tepsibe süti a lepényt,
Avval kínálja a legényt,
Így tedd rá, most tedd rá.*

*A lepényem megettétek,
Sári lányom elvegyétek,
Így tedd rá, most tedd rá,
Piros lett a lepény alja,
Édes lesz a Sári csókja,
Így tedd rá, most tedd rá.*

Adjon Isten jó éjszakát

Kecel; ea: Szebelédi Pálné Gubics Veron
gy: Szomjas-Schiffert György; jelzet: 5395i; kiadva: MNA 4. , RMN

*Adjon Isten jó éjszakát,
Küldje hozzánk szent angyalát,
Terjessze ránk szent áldását,
Bátorítsa szívünk álmát!*

*Mennyi csillag van az égen,
Mennyi fűszál van a földön,
Jézus annyiszor áldassék,
Szűz Mária tiszteltessék!*

*Tiszták legyünk a vétektől,
Mentek minden veszélyektől,
Reggel megújult erővel,
Szent nevedben kelhessünk fel.*

KODOLÁNYI GYULA
Egy ízig-vérig mai író

**Szabó Zoltán születésének
centenáriumára**

A kiállítás plakátját, meghívóját betölti egy fénykép: finom vonású férfi ül egy természetesen elhanyagolt kert kő lépcsőjén. Boldoggá tesz a ráismerés: ez az a Szabó Zoltán, akit én személyesen ismertem, akinek baráti kedvességét, különleges egyéniségét megtapasztaltam.

Laza eleganciájú, hajlékony férfi, szemében éberség és tűz. A világban jól érzi magát, az érzékek világában és a természet szépségében harmonikusan otthonos – de merengve is mindig figyel, ugrásra készen, mint egy vadállat.

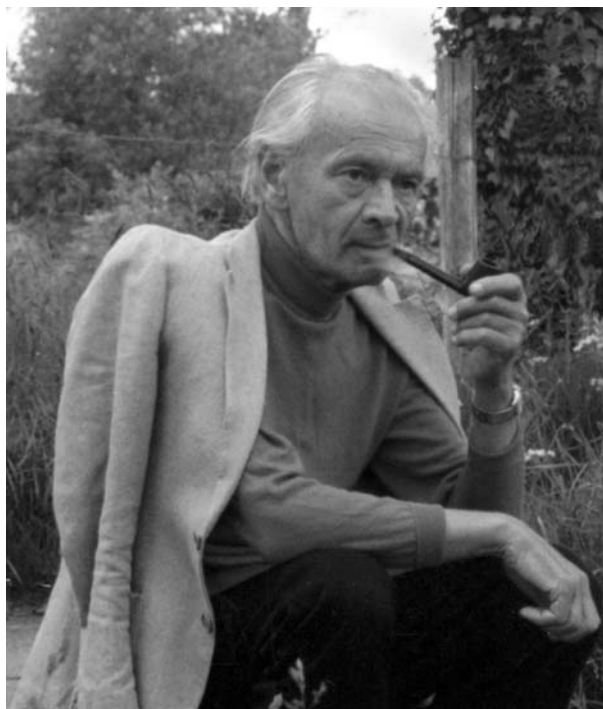
Szabó Zoltánt olyan embernek ismertem meg 1966-ban, akinek mondatai mögött sosem volt hátsó szándék – és ami különösen ritka, a kérdései mögött sem. De érződött benne sok titok, amelyekről szermémesen hallgatott.

54 éves volt akkor, apámmal szinte egyidős – nekem akkori, 24 éves szememben a középkora delén járó, de az öregedés felé alig megindult férfinak látszott. Érzékeny volt, rugalmas, és meglepően gyors, ha kellett. Tudta hallgatni mások szavát, csaknem zavaróan éles figyelemmel, és tudott nagy tűzzel, raccsolva, szavakat odavetve és elharapva, távirati mondatokban és héraikleitoszi aforizma-tömbökkel dobálózva vitázni.

Érezni lehetett, hogy már megharcolta a küzdelmeket belső szabadságáért a világgal, és magával is. Ezt a szabadságot bizonyára a „remeteség” nehéz éve hozták meg neki, Angliában, 1949 és 1956 között.

Szabadságigénye végletes volt, és világi érvényesülését ez bizonyára nehezítette. Nem volt türelme ostoba és lassú felfogású emberekhez. Nem tudott hízelegni. Véleményét sistersgő indulattal közölte, ha felbőszítették.

Nemes és nagylelkű lény volt, aki gyűlölte azokat, akik vélt vagy valós hatalmukkal visszaéltek az emberi kapcsolatokban s a világban.

Egy sors felvonásai

Az író a másik íróban is az embertársat keresi először. Az életút, a sorsdráma fordulóit fürkészi benne, képzelt történetét rakja össze a tények szilánkjából, amely aztán akár igaz is lehet.

Én úgy képzelem, hogy Szabó Zoltán sorsdrámájának három felvonása volt.

Az első felvonás az ifjúkortól 1949-ig tartott. Mondhatni, Szabó Zoltán ekkor az istenek kegyeltje volt.

Nem túlzás csodagyereknek tekinteni őt, aki rendkívüli képességeihez megkapta a legjobb iskolák segítségét is. Hogy négy év alatt két egyetemre járt és egyiket sem fejezte be – ez is a képhez tartozik. Közben egyik legműveltebb szellemünké válik a vonzó, megnyerő bájú fiatalember, és húszas éve elejétől a tenyerükön hordozzák a legkiválóbb kortársak, a népi mozgalom leendő nagyságai, és olyan mentorok, mint Sík Sándor, Babits Mihály és Szekfű Gyula. Sorra jelennek meg szociográfiai és esszékönyvei, harmincéves koráig hét. És nem akármilyen művek – élő klasszikusok. A háborús Európát a Magyar Nemzet főmunkatársaként járja be Szabó Zoltán. Megszületik első fia, Ádám.

A diadalút folytatódni látszik a háború után: a fiatal, rövid életű demokráciában lapszerkesztő majd kultúrattasé Párizsban. Azonban sokaknál világosabban látja, hogy ez az ő alkatának és elveinek oly ked-

Elhangzott a Szabó Zoltán kiállítás megnyitóján, április 12-én.

vező történelmi intermezzo rövid lesz, a szovjet hadsereg árnyékában. 1949-ben emigrál – sokak meglepetésére nem Franciaországba, hanem Angliába.

A remeteséget választja, saját szavaival. Egy olyan országban, amely a remeteséget, különiséget minden helynél előzékenyebben fogadja el. A publikáció csatornáit szinte bezárulnak ekkor Szabó Zoltán előtt, és második házassága fölött is hamar beborul az ég. A sors az istenek kegyeltjét a legmélyebb szakadékba löki erre a hétéves korszakra, 1956-ig. Így látom én.

Ebből a szakadékból 1956-ban vergődik a fényre ismét – a maga lelki erejéből és a magyar forradalom csodájának éltető erejével. Ekkor, 44 éves korban kezdődik életének nagyobbik alkotó korszaka, most már klasszikussá forrottan, a korább is megnyilvánuló tehetséget kiteljesítve. 28 éven át, 1984-es haláláig.

Túl a posztmodernizmuson

Korunk, a XX. század közepe és vége valóban a leírhatatlan embertelenségek kora? Isten haláláé, a történelem haláláé? Valóban az – mint amilyen a többi kor volt.

Az ember és a természet szépsége mára pusztán a múlt, a történelem, a nosztalgia kategóriája lett? Igen, valóban – és itt maradt velünk, közöttünk, továbbra is.

Ezeket a posztmodern gondolattal ellenkező állításokat kinek hihetjük ma el? Csak annak, aki valóban kortársunk, aki benne él vagy élt e korban, együtt velünk, nyitott szemmel, éles érzékekkel és hiteles műveltséggel.

Van-e közöttünk ilyen író ma? Igen, Szabó Zoltán. Egy izzig-vérig mai író, aki velünk együtt élte át a posztmodern gondolat és a posztmodern világ felbukkanását – s közben a klasszikus hagyomány rendíthetetlen kövein üldögélve figyelte mindezt belülről, kínban, de cinkos mosollyal.

Olyan író, akinek a mérvadó szellemi ősei és társai Montaigne, Shakespeare és Voltaire, meg Eötvös József, Rákóczi Ferenc és Zrínyi Miklós. És persze Babits Mihály, Tamási Áron, Illyés Gyula és Bibó István.

Ezt az írókat csak lassan ismertük meg, az elmúlt két évtizedben. Amikor életműsorozatának posztumusz

köteteit olvassuk, s különösen a tavaly decemberben *Nyugati vártán* címmel megjelent kétkötetes esszégyűjteményt. Szabó Zoltán nagysága életében a bennfentesek és barátok közt élő legenda maradt – hiszen ezek a fontos írások, a nagy, érett, termékeny korszak művei is az emigráns sajtóban szétszórva vagy rádióelőadásként terjedtek szűk körben. Első gyűjteményét levonatban olvashatta csak, halála előtt pár héttel.

E kiadástörténet lelki rejtélyeire itt kitérni nincsen idő. És mintha csak így rendeltetett volna: felfedezünk most egy kortárs magyar óriást, aki a mi mai nyelvünkön beszél hajlékony és pontos mondatokban, és segít átmenni bennünket a posztmodernizmus hamis dilemmái felett.

Időtlen világgép

Szabó Zoltán írói világának megismerése még előttünk áll. Csak most indulunk el erre a csodálatos kalandra.

Csak egy motívumot emelnék most ki ebből a meglepetésekkel váró nagy világból. Joggal képzelhetnénk Szabó Zoltánról, a falukutatóról és a történelem szerelmeséről az elébb mondottak után, hogy pillantása mindenütt hely és idő jellegzetességeiben keresi a lényegét.

Azonban szó sincs erről. Egy lélegzetállító félmondatot idéz valahol: „*haladás csak a szeretetben van*”.

Ugyanebben a szellemben veti egy kései tanulmányában Veres Péter szemére, hogy nem fogja fel Hemingway *Öreg Halászának* a mindenséghez való viszonyát. Így ír: „A lélek nem magára hagyott, mert ennek az univerzumnak ugyanígy része, ahogy azok a ridegpásztorok, Veres Péter ősei voltak birokban s egyetértésben az univerzummal az ő pátriájukban a Hortobágy mellékén. Santiago annak az ősi-paraszt életérzésnek a halász-változatát testesíti meg, aminek Buday, Tomori, Ortutay nevet is adtak, 'globális szemléletnek' keresztelték el.”

Szabó Zoltán tehát azt vallja, hogy az embertelenség és a Rossz folyton újjászületik, de Isten és a szépség is folyton újjászületik, egy változatlan univerzum égboltja alatt, azzal összhangban – ahogy halászok, pásztorok és parasztok, remeték, papok, csillagászok és szerelmesek élnek azt át ezer meg ezer éve.

CSENDER LEVENTE

Előzetes

„A nehezen túl vagyunk, a neheze hátra van”

Szilágyi István

Este van. A Kisbojtár utcában megy a propelleres melegítő. A falakon jókora repedések. Az ablakok mellett is megnyílt a fal, ott rongyokkal van kitömve, hogy ne terpeszkedjen el bent a karcos hideg. Tekintetem az ágy melletti részbe szegezem. Ott az egérfogó, sajt van benne meg szalonna. Óvatosan, de gyanútlanul közeledik a kiséger és hopp, kattan a fogó. Kisétálok vele az ajtó elé, és elnyírom a kerítésen át jó messzire, ahogy az előzőeket is. Visszamegyek, újra megvetem az egérfogót, és lefekszem az ágyra, de egy szemtelen kiséger a szekrény tetején dörömböl, a széléről még le is néz. Tekintetünk összevillan, ugrok is, de már sehol sincs. Megvetem a másik egérfogót is a szekrény tetejére.

A melegítő kikapcsol. Automata. Kint zörejek. Kinézek. A postás nem szokott hátrajárni, csak az, aki az árvaellátásomat hozza, de ő motorral jön, ha jön. Sokszor nem is jön hátra, csak dudál. Meg túl késő is van ahhoz. A kerítésen beugrik valaki. A következő pillanatban már nyitja az ajtót. Egyenruhában van. Egyből kérdez. Én vagyok-e én. Letartóztatási parancsot mutat, fel is olvas belőle. Velük kell mennem. Beülök egy kombi Fordba. Bevisznek a Tímár utcába, betesznek egy cellába. Semmi nincs benne, csak egy pad. Négy fal. Alul zöld olajfesték, felül fehér méz. Az olajfestékes rész szét van vésvé, üzenet üzenet hátán, többnyire szitokszavak, meg szerelmes üzenetek. Várom. Lassan telik. Valami vízféle csordogál sejtelmesen a fejem fölött. Nyílik a nehéz vasajtó. Két egyenruhás lép be. Nem az előzőek. Átadtak más illetékeseknek. Átkutatnak, hogy nincs-e nálam kés vagy ilyesmi. A zsebemnél megáll a fickó keze.

- Diákigazolvány – mondom.
- Diák vagy? – kérdezi az egyik.
- Csak voltál – mondja a másik.
- Miért? – kérdezek vissza.
- Mert kirúgnak – vágja rá cinikusan a fiatalabb.

Megbilincselnek. Egyik előttem, másik mögöttem. Kimegyünk az épületből. Kint egy másik kombi Ford. Beültetnek hátra. Bekapcsolják a szirénát, úgy hasítunk végig a rakparton. Átérünk a XI. kerületbe.

Szombat este. A forrónyomos már hazament. Nincs, aki kihallgasson. Levisznek a pincébe. A zsebeimet kiürítették, a nadrágszíjat is elveszik, mindent. Kinyitnak egy ajtót, belépek. A folyosón az az érzésem, hogy egyirányú, annyira szűk, hogy ezen visszafelé nem is lehet jönni. Nincs mit mondanom. Ez a cella is ugyanolyan színű, mint az előző, ahová bevitték, csak ez tágasabb, mert ez kétszemélyes. Harmincas fickó fekszik egy priccsen. Köszönök, köszön. A priccs tulajdonképpen egy megviselt deszkaszerkezet. Faltól falig ér. A cella kétharmadát elfoglalja. A végén égésnyomok. Sok csikket nyomtak el rajta.

Füledt meleg. A bal felső sarokban egy szellőzórás, ahol fény nem jön be, de mintha levegő se jönne. Egy villanykörte világít. Vécé meg csap nincs. Körülbelül hat négyzetméter az egész, kétharmadát a priccs foglalja el. Mögöttem az ajtón van egy lyuk, azon kell kopogni, ha valami bajom van. A lyuk mellett posztereken meztelen nők terpesztek. A mennyezetről pókhálók lógnak. A srác az ágyon fekszik és újságot olvas. Leveszem a kabátom. Fellépek a priccsre, bemutatkozom.

- Most vagy itt először? – kérdezi.
- Most – mondom.
- Majd megszokod.
- Nem szeretném.
- Én se szerettem volna – teszi hozzá, aztán tovább olvas.

Nem tudom, hogy meddig fog tartani. A sráccal később beszélgetni kezdek. Nyilván azt kérdezem, hogy miért van bent. Nagyértékű nyugati autókat szállított keletre, meséli. Az ország nyugati határától a keletiig. Előtte is ment biztosító autó meg mögötte is, de valami nüansz miatt lebuktak. Ő csak sofőr volt. Három hónapja ül előzetesben. Nemsokára átviszik másik helyre. Három évet kaphat.

Beszól az őr, hogy utolsó vécé. Egyesével megyünk ki. Végiglépkedek a folyosón, balra beugró, bent rozsdás vascsövek. A falból kijövő madzagot kell meghúzni, a vécépapír is a levegőben lóg. Semmi olyan a vécé körül, amivel bárki kárt tehet magában.

Vacsora: sárgaborsó-főzelék megviselt műanyag táliban. A „házi” beadja a kis lyukon az ágyneműmet. Leterítem a lepedőt, és ráfekszem. Az erős hypószagon is átüt az ótvarbüdös szivacsé. A takaróhoz nincs gusztusom nyúlni. Inkább úgy ruhásan végigdőlök, és hagyom, hogy hasson.

Kilenckor villanyoltás. Vaksötét. Tovább beszélgetek a sráccal. Elmondja, hogy kisvárdai, és van családja. Örülök, hogy nem buzi. Tíz-negyvenötök kihívnak. Egy kopasz rendőr papírokat dug az orrom alá. Aláíratják velem, hogy tudomásul vettem 72 órás őrizetbe vételemet.

Hosszú éjszaka tele kérdőjellel. Mi van, ha nem írom alá?

Reggel hatkor pillan fel újra a villany. Alig szenderegtem. Nyolckor beadják a reggelit. Négy szelet kenyér, egy negyed margarin, két kis lekvár. Cellatársam kiad egy piros Marlborót, neki pár perc múlva kávé hoznak, tojásrántottát, utána teát. Az őr nevén szólítja, akkor tudom meg, hogy Zolinak hívják.

Kint ordítozás. Vasárnap, cellatársam felvilágosít, hogy ma van fürdés, valaki nem szereti a hideg vizet. Jön az őr, nyitja az ajtót, Zoli addigra már kikészített törölközővel várja, megy fürdeni, mikor visszajön, az őr rám néz, és üvöltözni kezd, hogy majd ő fog nekem könyörögni, rohadjak meg büdösen, és becsapja a vasajtót. Azt se tudom, miről beszél. Csak azután esik le, hogy készen kellett volna álljak, mikor Zoli visszajön, akkor rögtön váltom én, nincs idő a kecmece. Míg egy csorda előzetes lefürdik, hosszú idő. Pörgetni kell. Nekem kimarad a fürdés, de nem baj, nincs is tiszta ruha nálam. Meg nem is nagyon akarom megismerni a helyi viszonyokat. Szándékomban áll gyorsan távozni.

Kilenckor sétára megyünk. Valahogy akkor kezd az egész valósággá válni, amikor kimegyek és meglátom a természetes fényt. Körben vasrács vaslemez-zel borítva, fölfelé egy szürke négyyszög vascsíkokkal szabdalva, az az ég. Kuttyák ugatnak a kerítés mögött. Fél óra körbe-körbe a szobányi területen, aztán vissza. Várakozás. Megeszem a margarinos, lekváros kenyeret, eldőlök a priccsen. Vagy áll az ember a cellában, vagy fekszik. Az idő nem akar telni. Elalszom.

A vasajtó nyílásán épp ebédet dug be a „házi”, amikor felébredek. Sárgaborsó-főzelék. Fölülök, ölembe veszem a mocskos műanyag tálat, a kenyeret egy újságpapír-darabra teszem, és falatozni kezdem a börtönkosztot. Iszonyú a meleg és a dohszag. Ebéd után iszom egy kis állott meleg vizet. Zoli szerint már négy napja poshad a földön.

Kettő körül csikordul a zár. Egy nagyhasú fogdoparancsnok óriási kulcsosomóval a kezében a nevémen szólít. Felöltözöm, és elindulok utána. Átad egy őszes, szemüveges embernek. Valamilyen főhadnagy,

aki hátrateteti a kezem, mintha bilincsből lenne, és fölkísér az irodájába. Meg kellene bilincseljen, de elég úgy csinálnom, mintha. Leülünk. A fiókból előhúz egy csomó idézést, amit meg kellett volna kapnom. Hogy kapjam meg, ha a fiókjában van?

Ha azt megkapom, most nem vagyok letartóztatva. Elmesélem, hogy mi történt azon a nyári délelőttön. A főhadnagy bőszen pötyögi az írógépén.

Az előző nyári szünetet is ott töltöttem. Az simán lement. Akartam anyámnak segíteni, albérletben laktunk, nehezen bírta. Expressz újságot vettem, és jelentkeztem a hirdetésre. Nem számított, hogy nem dolgoztam még konyhán. Betanítottak. Pizzaszakács lettem. Százötven forintos órabér. Napi tizenkét óra. Megtanultam szószt főzni, pörgetni az ujjam hegyén a tésztát, ott volt Totyi meg Bubu, a két jó arc futár, megálltak dumálni a csinos pincérlányok, ha a raktárba küldték őket. Gyorsan elszállt két hónap, mentem suliba, volt pénzem, mondta a góré, hogy a következő nyáron is menjek.

Mentem is, de már semmi nem emlékeztetett az előző nyárra. Totyi és Bubu helyett egy Guriga nevű kopaszodó faszkalap volt a futár, akivel nem lehetett két értelmes szót váltani, a főnök rám szólt, ha olvastam, minden este grammra le kellett mérni minden feltétet, romlott rákot raktunk a pizzára, mert sajnált újat venni, mindig talált valamit, amibe beleköthetett.

Raadásul a cukrászüzembe egy délután rosszkor mentem be, és megláttam, hogy az üzletvezető hölgyet egy szörmók csőszerelő tekeri a hűtőládán, attól kezdve az a nő nagyon utált, és ha kellett, ha nem, bemártott.

Nyomasztott már az egész tetves pizzéria, a háromszáz fokos kemence, a pince, ahol nem kaptam levegőt, a csótányok, ugyanaz a szag minden nap, még az apám elvesztése miatti lelkiismeret-furdalásom is állandó volt. Anyám már új figura oldalába állt, nem jöttünk ki jól. Nem bírtam tovább cérnával. A főnök elé álltam és szóltam, hogy felmondok. Jó, mondta, kikerült és továbbment. Este az üzletvezetővel felhívtuk, hogy mikor mehetek be a pénzemért, de lecsapta a telefont. Ezen felhúztam magam. Anyám meg otthon hergelt, hogy milyen pipogya vagyok, hogy hagyom átverni magam.

Másnap reggel bementem eléggé felhúzza, de a góré nem akart szóba állni velem. Mondtam, hogy addig nem megyek ki az irodájából, amíg ki nem fizet. Ki akart lökdösní, de nem hagytam.

Ütésváltás lett belőle. Levettem a szemüvegét, magammal vittem zálogba. Másnap újra bementem a pénzemért, akkor láttam, hogy új szemüvege van, az egész keze be van fáslizva és fel van kötve a nyakába. Csodálkoztam. Igazán meg se suhintottam.

– Küldd be apádat! – mondta. Ezzel az elevenembe vágott.

A hadnagy bepötyögte, aztán mondta, hogy maradandó testi fogyatékossgát okozó testi sértés a vád ellenem. Meg önbíráskodás. Az, hogy nem voltam bejelentve, azt mondja, az adóhatóságra tartozik.

Aláírom a vallomásomat. Utána visszaballagunk hátratett kézzel a pincébe, a nagy hasú fogdaparancsnok kinyitja az ajtót, és én besétálok újra a cellába, hogy most már, ha nyílik az ajtó, csak azért nyílhat, hogy kiengedjenek. A meleg áporodott levegő még fullasztóbb, mint korábban. Leülök a priccs szélére és ugrásra készen fülelek, hogy mikor zörren meg kint a nagyhasú fogdaparancsnok kulcsesomója, de semmi nem történik. Végigdőlök az priccsen, és beletörődöm abba, hogy benn felejtettek. Pedig csak azért hoztak be, hogy valljak. Vallottam. Elengedhetnek. Tudom, hogy igazam volt. Dolgoztam, nem fizettek, ütöttem. A törvény ezt másképp értelmezi. Maradandó testi fogyatékossgát okozó súlyos testi sértés, ismételtetem magamban. Akkor is igazam volt, de ki a faszt érdekel.

Nyílik az ajtó. Egy megtermett fekete ruhás pali lép be, a cellatársamat faggatja. Valami van a veséjével, be akarja magát utaltatni a börtönkórházba. A fickó kérdez és jegyzetel. Sarkon fordul, menne,

de én megkérdem, hogy miért vagyok még mindig itt. Visszafordul, kérdez, válaszolok. Nem mond semmit. Elmegy. Várom, de egyre nehezebb.

Ismét nyílik az ajtó. Belép egy 150 kilós szakállas ember és ránk üvölt, hogy miért nem állunk vigyázzba. Feltápászkodunk és megállunk vigyázzban. Zolihoz szól pár szót, őt már ismeri, aztán sarkon fordul és kilépne, de mielőtt becsukják az ajtót, annak is szólok, hogy én már készen vagyok, már kihallgattak. A fogdaparancsnok felvilágosítja, hogy súlyos testi sértés. Ja, igen, mondja, már emlékszem. Átnézem a papírjait, aztán meglátjuk, és becsukják az ajtót.

Megint nyílik az ajtó, de még mindig nem értem jönnek. Csak őrségváltás. Bejön az éjszakás őr, köpcös kis mitugrász, és rám parancsol, hogy másszak fel és kopogtassam meg a rácsot. Megkopogtatom. Nem szól semmit, megfordul és kimegy.

Hét óra öt percet mutat az óráim, mikor ismét zörög a kulcsesomó. Megjelenik a sokkulcsos ember. Szólit. Kapom a kabátom, kezelek Zolival. Nem tudok neki semmi értelmeset kívánni. Elindulok a gyéren megvilágított folyosón.

– Most kibaszódott, viszik akasztani! – viccelődik az egyik őr. Röhögni valahogy nem tudok a tréfán. Súlyos testi sértéssel a nyakában az ember nem kezd ki egy börtönőrrel. Ráadásul kifelé menet. Visszaadják a bemenetelnél elkobzott holmimat, nadrágszíjamat, és fölkísérnek. Ez az úr elmehet, szól oda a portásnak az őr. Úr, mondom magamban. Megyek, vissza se nézek. Este van, hideg, és nagyon jó újra kint lenni.

Bardócz Lajos rajza

DOBAI PÉTER

S íme megcsendül a csönd

„...s a hajó tizedik napja
törtet az egyhúru horizont felé,
mely forrás nélkül egybesimul
az előző horizontokkal...”
„Ó tenger, te csak hasonlóságot
merítesz önmagadból,
és mégis mindenestül
megpróbálsz átváltozni...”

Jules Supervielle

*Hirtelen egy egészen más vers tónusa,
zenéje, tébolya jut eszembe, mely nem
harmonizál a szép mottóval... Hiába.*

.....

*Über allen Gipfeln csend ül... halott, régi csend – – –
Százados sírhantok között, sőt tömegsírok fölött
tesszük meg mindennapi egészségügyi sétáinkat...
volt emberek, kifordult kőkeresztek között sziesztázunk...
A holtak, a másszor éltek: semmit nem üzennek,
és ha mégis üzennek, ugyan hogyan adnánk át
az ő halottaiknak, milyen nyelven, hol van a szótár
az ő nyelvükhöz?
Minden ajakon, minden szájon csend ül...
Igaz, beszédes ez a csönd,
emlékek fájnak ebben a csendességben...
Csöndesek a virágok is.
Tegnap Alexandr Szkrjabin nesztelen, rejtélyes
zenéjét hallgattam, noha szárnyalását követni
nem tudtam. Ó, hattyú-úszású zongoratanárnők!
Sosem volt gyerekszobám. Márai írta (talán a
Kassai őrjáratban?), „A proletároknak még családfájuk
sincsén.” Óriz ez a csönd. Nekem sincs hozzá szavam.
– – – távolból hirtelen megszólal egy rádió... hát legyen!
Legyen Tiéd, ó, csak Tiéd a szó, csak dalolj nekünk,
nagy Caruso... Forog, forog a régi, recsegő bakelitlemez,
visszahozza a tűnt évtizedeket... holt áriákat. Ó, Sorrento!
Dalolj a gyilkoló csend ellenében, grande Caruso,
mert én félem a csendet, amikor magamat, csak magamat
vélem hallani... szinte kórusát magányomnak.
Dalolj, csak dalolj egyre, Enrico, hiszen nincsen halál.*

Közeledj! Kezdődj! Március!

*Ó, mély lombok,
szélörvénybe nyíló, sirályszárnyfehér,
csattogó vitorla-csarnokok,
égbolti fellegvárak!
Ó, újra testesülő tavasz!
Örök PetőfiMárcius!
Harsonái hősi magasságnak!
Nincsen határa az én hazámnak,
bármerre, északra-délre,
keletnek, nyugatnak,
ha útra kelek: határtalan hazám
vagyok,
s lelkem, térképem minden
távlaton túl
magyar bánattal lobog – – –*

Kós Károly rajza

BERTA ZSOLT
Nagytakarítás

A minap múltam harminckét éves. Boldog vagyok. Az nem akármilyen.

A feleségemmel a bölcsészkaron ismerkedtünk meg. Szerelem volt számomra első, számára úgy a huszonhetedik látásra. Nagyjából ennyiszor futottunk össze, mire szakítottak a szobatársammal. Bizonyára akad férfi, aki nálam többször hallotta mással élvezni a feleségét, de én egyszer sem akartam. Maga volt számomra a pokol, mégsem tudtam kimenni a szobából. Alvást színleltem. De végül belém szeretett. Akkor aztán múlhatatlan szükségét éreztük, hogy együtt éljünk... máshol. Kivettünk egy kicsi, olcsó lakást. Diákmunkát kerestünk, ami mellett az egyetemre is futja még az erőnkéből. Nem találtunk, így hát felcsaptam taxisofőrnek, Tünde pedig pincérkedett az egyetemmel szemközti csehóban, ahol reggelenként kávézni szoktunk, miután a szomszédos közért előtt megreggeliztünk. Barátságos és otthonos érzés volt a pult sarkára húzódni az illatos, forró kávéval. Sosem hagytuk ki.

Éjjel vezettem, Tünde pedig felszolgált. Reggel, amikor hazaértem, szeretkezünk. Délelőtt az egyetemen voltunk. Délután szeretkezünk. Este bekísértem a csehóba, és ott ücsörögve vártam meg a váltótársamat és a verdát. Szeretkezéseink szusszanatnyi szüneteiben felolvastam neki a novelláimat. Nem emlékszem, hogy aludtunk volna. A vásárnapunk volt csak szabad. De úgy emlékszem, akkor is szeretkezünk. Eldugott helyeken, az Isten szabad ege alatt, árnyékos réteken és napsütötte, sziklás ormonkon, miután busszal, villamossal, hévvel kibumliztunk a városból. A világon semmink nem volt. Pici kis szobánk világítóudvarra néző ablaka alatt egy laticel hevert a földön, rajta két pokróc (egy lepedőként, egy paplanként szolgált) és egy párna. A ruháink falba vert szögeken lógtak, a kölcsönkönyvek és folyóiratok, újságok a padlón tornyosultak. A konyhában csak egy ócska gáztűzhely, egy falikút volt és a rozszant, imbolygó asztal két székkal, amit lomtalankor szereztünk. A lomot őrző cigányok azt mondták, vigyük csak bátran. Ahogy cipeltük, az egyik rátett az asztalra egy kormos „kotyogó” kávéfőzőt, azt mondta, ez ajándék, és a Devla áldjon meg bennünket egy futballcsapatnyi kölyökkel.

Csodálatos évek voltak. Úgy éreztük, mindenünk megvan, ami kell. De azért figyeltük, melyik kerületben mikor van lomtalankítás, mert abban meggyeztünk, hogy egy működő hűtőszekrény azért jó volna. És meglett az is, bár nem volt rajta villásdugó. Micsoda izgalommal cipeltük haza! Egy rossz vasalóról levágtam a villásdugót, s míg azt szereltem a szomszédtól kölcsönkért fázisceruzával és a bicskával, Tünde szépen kimosta a hűtőt az egyik pólómmal. (A másikkal, amelyik épp nem volt rajtam.) Aztán leszaladtunk a közértbe sörért és tejért. Csak mert hogy azok hűtőbe valók. Tündének eszébe jutott a kávéfőző.

Hííí! Vegyünk kávé is! – csillant fel a szeme.

Jó, de akkor cukor is kell – feleltem.

Otthon beraktuk a tejet és a sört a halkan kereplő hűtőbe, és gyönyörködtünk benne. A lámpája ugyan nem égett, a látvány akkor mégis meleg harmóniát, biztonságérzetet lopott a szívünkbe, pedig soha azelőtt nem éreztük, hogy ne lennénk biztonságban. Tünde a kávé és a cukros zacskót a hűtő tetejére tette. Aztán felraktam az első otthoni kávé. A kotyogó kisvártatva barátságosan pöfögni-fröcsögni kezdett, és az otthonos, ínycsiklandó illat betöltötte a csupasz konyhát. Mosolyogva néztük, aztán átöleltük egymást. Úgy éreztük, elkezdődött valami.

Jaj, hát bögrénk sincs! – mondta nevetve Tünde.

És semmilyen poharunk se – tettem hozzá.

Így hát leszaladtunk bögrét vásárolni. És akkor már vettünk kiskanalat is. Hatot-hatot, hogy vendégeknek is legyen.

Többé nem kávéztunk reggel a csehóban. Otthon kávéztunk, az ágyban, szex előtt, után, közben. Én mindig kiszórtam kicsit a cukrot, főleg ha már csak kevés volt a zacskó alján. Pedig erre figyelni kellett, hogy ne lepjenek el bennünket a csótányok. Tünde vett egy mázas cserép cukortartót, kis füles tetővel. Attól kezdve nem szórtam ki a cukrot. Kicsit később került hasonló edény a darált kávénak is, bár arra nem jöttek a csótányok.

Aztán tányérok érkeztek és kések. Többé nem reggeliztünk a közért előtt állva, papírzacskóból péksüteményt szedegetve, zacskós tejet, kakaót kortyolgatva és közben azon röhögve, hogy melyikünk tud rátaposni a másik lábára. Otthon reggeliztünk, tányérből, asztalnál. Később került evőeszköz és fazék és serpenyő, hogy legalább akkor ne kelljen a kifőzdébe járnunk, amikor otthon vagyunk. És aztán már nem emlékszem, hogy az idő haladtával milyen

sorrendben érkeztek a különböző edények, a tepsi, a szendvicssütő, a kenyérpíró, a teáskanna, a mézartó, a szűrőkanál, a krumplinyomó, a fa- és merőkanalak, vágódeszka, mák és húsdaráló, sajtreszelő, nokedliszaggató... És mindezekhez polcok és szekrények. Három hónapig spóroltunk egy mikróra. Aztán Tünde előállt azzal, hogy kell egy mosógép, mert olcsóbban jövünk ki vele, mint a sarki mosodával. És hogy amíg pörög a ruha, itthon is tudunk barcobázní és beszélgetni, sőt itthon akár szeretkezhetünk is közben, bár mintha mostanában nem akarnék annyit, mint amikor megismertem.

Jó drága mosógépet nézett ki, egy évünkbe telt, míg összekalapáltuk a rávalót, pedig akkor már mindketten dolgoztunk vasárnaponként is, mert egyébként nem jöttünk ki a pénzből. Pedig nem jártunk el reggelizni és kávézni, nem jártunk a mosodába, jóval kevesebbet jártunk kocsmába és étterembe, mert a hűtőben mindig volt sör és kaja. Sokkal kevesebbet mozdultunk ki otthonról, moziba nem mehettünk minden este, így logikusan merült fel, hogy vegyünk egy tévét. Szerettünk volna hozzá egy házimozirendszert is dvd-lejátszóval meg hangfalakkal, de az nagyon drága volt. Szerencsére közben lediplomáztunk mindketten, kereshettünk végre rendes állást. Nekem régi álmom volt egy saját kis könyvkiadó, de az idő éppen nem kedvezett egy kezdetben nem profitáló vállalkozásnak, mert jobban kellett a pénz, mint valaha. Tünde ugyanis utolsó egyetemi évünk végén teherbe esett. Hamarosan összeházasodtunk, és boldogan vártuk a gyermekáldást. Tévénk már volt.

Egy könyvkereskedelmi nagyvállalatnál dolgoztam tisztességes fizetésért. Tizenharmadik havit is kaptam minden karácsony előtt. Plusz az esetleges prémiumok és a juttatások. Bérlet, étkezési jegy, utazási csekk. Gyakran túlóráztam, de szerettem a munkámat. Anyagi biztonságot adott, és a főnökeim megbecsültek. Hamarosan elfeledkeztem a saját kiadóról, s beszállítóink bizonytalan piaci helyzetét látva hálát adtam az égnek sorsom alakulásáért. Nem beszélve az íróknak a könyvek árából juttatott részesedéséről. Tünde is azt mondta, jobb ez így, nem írok ugyan rosszul, de azért ne áltassam magam, s főleg ne kergessek haszontalan álmokat. A saját kiadóról meg az volt a véleménye, gazdagoknak való, akiknek van alaptőkékük, s hogy én úgyis belebuknék. Igazat adtam neki.

Tünde előbb kislányt szült, majd két év múlva egy fiút. Öt évig volt otthon velük, aztán munkába állt.

Bankhitelre tudtunk már venni házimozirendszert és hatalmas tévét, mosogatógépet, légkondicionálót, számítógépeket, jégkockát gyártó hűtőszekrényt, hifitornyot, konyhai robotgépeket, bútorokat, szóval bármit, amit akartunk. Hol volt már a régi kis albérletünk, a cuccainknak a tizede sem fért volna ott el. Először egy nagyobb lakást béreltünk, majd amikor a szüleim meghaltak, a lakásuk árából és egy nagyobb (heves szívdobogást okozó) összegű bankkölcsönből kertesházat vásároltunk. Én egy Opel Zafirával jártam, Tündének meg egy kombi Volvója volt, így mindketten tudtuk szállítani a kölyköket és a kutyát.

A családom emberemlékezet óta gyűjtő. Pontosabban amatőr ószeres. Főleg irtatlan könyvtárunk a szembeötlő, de minden egyéb kacatot is szokásunk volt hazahurcolni, ami csak kicsit is emlékeztet a régebbi korokra. Olyan ritkaságok sorakoztak polcainkon, mint például egy hatalmas, dombornyomásos grafikákkal illusztrált, bőrkötésű, 1866-os kiadású Petőfi-kötet vagy egy 1863-as Vörösmarty. Apám hagyatéka elborított bennünket. Háborús szuronyok, fókások, gyertyatartók, tejescsuprok és köcsögök, szobrocskák, régi iránytűk és térképek, ősi moziplakátok, pipagyűjtemény, régi pénzek és érmék, hetvennyolcas fordulatszámú gramofonlemez egy hatalmas réztölséres gramofonnal együtt, disznóbőr utazótáskák a húszas évekből, rézmozsár, mérleg, kávédaráló, fadóbozós rádió és minden, amit csak el lehet képzelni.

Egy öreg parasztházat vettünk, amit aztán közepes (gyomorszorító) nagyságrendű bankkölcsönből újítottunk fel. Úgy éreztük, közel kerültünk a természethez. És ahogy természettel együtt élő emberekhez illik, tenni is akartunk érte. Szelektíven gyűjtöttük a szemetet. Elzártuk a csapot, míg a fogunkat mostuk. Külön tartályban gyűjtöttük a használt ételajat és egy dunsztosüvegben az elemeket. A gyerekeket könnyen rászoktattam minderre. De Tündét nem nagyon érdekelte, csak a kedvemért csinálta. Amikor pedig arra próbáltam rávenni, hogy ne nejlonzsákokat tegyen a szemetesbe, hanem azokat a szóróújságokat (de csak a fényeseket, mert a mattok gyűjtősnak jók) helyezze a vödör alá, amiket nagy cégek dobattak kilószámra a postaládánkba, hogy még több árut sózzanak ránk, akkor kerek perccel nemet mondott.

Azt már nem! – mondta eltökélten. – Tiszta rittyó lesz az oldala, és moshatom kétnaponta.

Nem olyan nagy dolog kilötykölni egy vödört. És a környezetvédelem...

Ne is folytasd, nem!

Jó, majd én kilötykölöm.

Na persze!

És nejlonszákot használt továbbra is.

Tünde üveges szekrényeket szeretett volna a por miatt, de addigra már az utolsó fillérünk is elment, így szőrös deszkát vettem az építőanyag-telepen, és magam gyalultam, csiszoltam simára. Tehát nyitott polcaink lettek, azt mondtuk, majd ha újra egyenesbe jövünk, kicseréljük őket üvegesre.

Aztán a gazdasági válság következtében elvesztettem az állásomat. Puff! Tünde eleget keresett ahhoz, hogy továbbra is fizetni tudjuk hitelünket, a rezsit és a kaját. Kezdetben kaptam némi munkanélküli járadékot is. De munkát hiába kerestem, a járadék pedig egy év után kitelt. Alaposan meg kellett húznunk a nadrágszíjat. Átálltunk az olcsó felvágott-ra, az olcsó mosóporra, az olcsó szappanra. Rostos gyümölcsök helyett szintetikus szörpöket ittunk. Később csapvizet. Nem ettünk primőr zöldséget és gyümölcsöt. Gyártelepekről hoztam rossz raklapokat, felvágta, s azzal tüzeltünk. Nem jártunk többé színházba, se moziba, se sehova, még a gyerekeket sem tudtuk meglepni néha valami programmal. Eladtam a kocsimat. Az árát egy év alatt feléltük. És munka sehol, sőt már sok barátom is utcára került.

Tél volt. Reggelenként, miután Tünde és a gyerekek elmentek otthonról, kikapcsoltam a gázfűtést, és a vaskályhát is hagytam kialudni. Jégeralsót, melegítőt, farmeroverállt, sok pulóvert, télikabátot és bélelt csizmát húztam. A kutyát ráültettem a lábamra. Átnéztem a neten a semmitmondó, semmit sem ajánló, lehetetlen álláshirdetéseket, elküldtem a jelentkezésem az önéletrajzommal, aztán – más dolgom nem lévén – írni kezdtem. Sok év után újra. Írásaimat elküldtem ide-oda, s legnagyobb meglepetésemre több novellámat is leközlötték.

És akkor most erre alapozol?! – kérdezte Tünde idegesen.

Dehogy! Ez csak amolyan... hobby.

Akkor jó!

Egy kisregényem is megjelent, fogyogatott is szolidan, s én titokban mégiscsak azt hittem, ez lesz a megoldás. Ám az aprócska hullámverés, amit kisdéd munkám keltett az irodalmi tengerben, csakhamar elült, s valamiképp az ihletem is elszállt. Dologtalanul és ötletlenül ültem otthon éhesen, átfagyva, és középkori irodalmat, főleg Balassi Bálintot olvastam. Valamikor ez volt a kedvencem, s

megálmodott kis kiadóm profilját is erre a témára alapoztam volna. Nyugtalanul aludtam, s nyugtalan voltam ébren. Aggasztott a jövő és a kilátástalanság. Tünde rengeteget dolgozott, szinte mindennap túlórázott, hogy pluszpénzekhez jussunk. Amikor hazajött, rendbe tette a gyerekeket és a házat, aztán elaludt a tévé előtt. Végül annyira elfáradt (főleg a létbizonytalanság következtében), hogy meggyőződése ellenére megkért, vegyem le a válláról ezt a terhet, s ha már úgyis itthon hűtöm a lét, ugyan tegyem már meg, hogy hetente egyszer kitakarítok. De rendszeren. Készséggel vállaltam, sőt elhatároztam, igen alapos munkát végzek majd, hogy ne legyen oka elégedetlenségre, s ne bosszankodjon azon, hogy nincs ideje és ereje megcsinálni.

Oké, tehát minden pénteken! – mondtam. – Akkor először holnap.

A zuhanyzófülkével kezdtem. Láttam ezerszer, hogy csinálja Tünde. Elővettem az üvegpucoló flakont, az üvegre spricceltem vele, aztán puha ronggyal (az egyik pólómmal a sok tucatból) törölni kezdtem. Nem történt semmi, hiába dörzsöltem egyre vadabbul. Rájöttem, hogy az edzett üveglap vízköves. Tehát vízkőoldó vegyszert vettem elő, s nekiálltam azzal. Ez már jobban működött, de nem ment könnyen. A karom húsz perc után le akart szakadni. (Eszembe jutott, amikor azt mondtam Tündének, hogy ne használjon környezetre ártalmas vegyszereket, hisz nagyanyáink tiszta vízzel és újságpapírral is patyolat tisztára tudták sikálni az üveget.) Nagyjából másfél órába telt, míg letakarítottam a zuhanyzót. Addigra el is ment a kedvem az egész takarítástól. De muszáj volt folytatnom. Meleg vizet engedtem vödörbe, s nedves ronggyal nekiálltam letörölni a könyvespolcot, a könyveket, és a könyvek előtt ácsorgó vagy heverésző dísztárgyakat. Tíz perc múlva az addig megtett távolság alapján kiszámoltam, hogy ez a munkafázis önmagában három órát és negyvenöt percet vesz el a napomból. Megdöbbenem. Azt már tudtam akkor, hogy egy átlagos ember élete során csaknem egy egész évet tölt sorban állással. Na és akik takarítanak? Lássuk csak... vegyünk egy nőt, aki annyit takarít, mint ezentúl én. Az annyi mint... böböbö-böböbö... atyáúristen! Nagyjából három év! Nettó munkaidőben! Na jó, egy nőnek csak kettő. Nem is az, hogy csak kettő, hanem hogy egy nőnek.

Összeszorított foggal folytattam a törölgetést. Közben olvastam a könyvek címét, egyik-másikba

bele is lapozgattam. Micsoda remek gyűjtemény, gondoltam. Na, azért van mit kiselejtezni, gondoltam másfél óra múlva. S mire a végére értem, szent meggyőződésemmé vált, hogy úgy, ahogy van, ki kell dobni az egészet. Hát mire valók a könyvtárak? Esetleg a kölykök miatt? Hogy könyvek közt nőjenek fel? Ugyan. Ha a fiának vagy a lányomnak véletlenül könyv kerül a kezébe, az első oldal után már keresik a lap szélén a görgetősávot és az egeret. A könyveim... egy letűnt kor immár haszontalan tárgyai. Dekoráció csupán. A polcok szélén sorakozó régi tárgyak csakúgy. Pontos a kifejezés: porfogók.

Miután a polcokkal és a szekrények tetejével végeztem, nekiálltam a söprésnek, porszívózásnak, felmosásnak. Felpakoltam a székeket az asztalokra. Felszedtem a régi utazókoffereket a polcok alól, felraktam őket a díványra. Arrébb húztam a díványt. Meg kellett állapítanom, hogy bútorból is túl sok van nekünk. Máskor tágasnak tűnő nappalinkat egy csapásra szűkössnek és túlszűföltnek láttam. De nem adtam fel, folytattam a takarítást. Ahogy húzogattam a felmosót a kőszíni járólapon, azon töprengtem, hogy a semmiből folyton előkerülő és nedvesen a köre kenődő koszcsozókkal és porcicákkal Tünde vajon – már elnézést a kifejezésért – mi a lófaszt csinál? Túl sok itt a por, morogtam magamban, a por pedig azért sok, mert sok a bútor, sok a tárgy, sok a felület és az eldugott zug.

Este hat körül, tíz perccel azelőtt végeztem, hogy Tünde és a kölykök hazaértek. Tünde megdicsért, azt mondta, egész jó ahhoz képest, hogy férfi vagyok. Megmutattam neki a zuhanyzófülkét, elmeséltem, hogyan pucoltam ilyen tisztára, s hogy mennyire elfáradt a karom. Mondtam neki, hogy el se tudja képzelni, milyen macerás egy ilyen nagytakarítás.

Na, menj a picsába! – mondta, pedig biztos tudta, hogy csak viccelek. – És jó, ha tudod, ez nem nagytakarítás volt.

Hát micsoda?

Ez... ez csak egy átlagos heti takarítás. Még az ablakokat sem mostad le!

Karját mellén keresztbefonva nézett rám.

Na jó, az ablakokat nem mostam le...

Az ágyneműt nem hordtad ki a kertbe, az ágybetéteket sem, a radiátorok hátulját nem takarítottad le, a képek tetejét és a bútorok alját sem törölted le, a végét nem pucoltad ki, a kádat és a mosdót sem, a csempe sehol nincs lemosva, a szőnyegeteket nem sikáltad át szőnyegtisztítóval, a bútorokat sem töröl-

ted át bútorfényvel, és a függönyöket sem mostad ki. Hogy csak néhány példát említsek.

Honnan tudod, hogy a bútorok alját nem töröltem le? Biztos vagyok benne.

Megborzongtam, amint Tünde szavai nyomán az igazi nagytakarítást vizionáltam. Úgy éreztem, tennem kell valamit. Érte. Magamért. A takarító nőkért. Eszembe jutott, hogy annak idején üveges szekrényeket szeretett volna a nyitott polcok helyett. Milyen igaza van!

Hétfőn felhívtam egy antikváriust. Nem túl lelkesen, de azért kijött. Összeválogatott három doboznyi könyvet, adott valami pénzt és elment. Támadt egy-két foghíj a sorok közt, de lényegében nem változott semmi.

Előbb szűk, majd széles baráti körömben egyaránt meghirdettem, hogy könyvtáram ingyen elhordható. Hirtelen elhatározással a dísztárgyakat is kezdtem elajándékozni. Szerdán Tünde összeráncolt szemöldökkel megállt a könyvespolc előtt.

Te, innen hiányoznak könyvek?

Igen, racionalizálok kicsit.

Péntekre szinte mindent elhordtak. A maradékot bedobozoltam, s egyesével, gyalog elvittem a közeli művelődési házba, ahol adományként gyűjtik az ilyesmit. Otthon nedves ronggyal letöröltem az üres polcokat. Negyedórába se telt.

Este Tünde döbbenetben állt a felmosott nappali közepén.

Nem kell nekünk az a sok kacat – mondtam –, csak a port fogják!

Másnap leszereltem a rengeteg, feleslegessé vált polcot. Felfűrészeltem mind, vagy két hétre elegendő tüzelő lett belőle. Végre megint vidáman lobogott a tűz a kis vaskályhában.

Hétfőn begipszeltem a fehér falon tátongó sötét lukakat, aztán legletteltem az egészet. Határozottan elégedett voltam.

De még nem maradéktalanul. A következő napokban összeszedtem minden fölösleges dísztárgyat. Bepakoltam őket az apám és nagyapám által összegyűjtött ósrégi, szép utazókofferekbe és elszállítottam az ócskáshoz. Aztán néhány teljesen fölösleges bútort is elvittem. Így a padló is felszabadult, nem gyűltek többé a fal és a kofferek közt a porcicák. Pénteken a söprés, porszívózás és felmosás egy óráig sem tartott. Tünde döbbenetben állt a nappali közepén. De csak annyit kérdezett,

Nem találtál még állást?

Pedig tudta, hogy nem.

A következő hetet a lakás teljes átfésülésével töltöttem. Kiselejteztam a konyhai felszerelésünket. A rengeteg poharat és bögrét és tányért és evőeszközt az ésszerűség határára szorítottam. Az edényeket is. Kiválogattam a robotgépeket, amiket csak kezdetben használtunk, de évek óta nem kerültek már elő. Mint például a szeletelőgép vagy a gyümölcscentrifuga. Aztán kidobtam a turmixot is, amiben egy évben legfeljebb háromszor csináltak turmixot a kölykök. (De sosem mosták el, ott hagyták a mosogatóban.) És a tézstadagasztót. Még a gyerekek játékait is átválogattam. A videójátékokat is eltüntettem, és a szobájukból a tévét. Ha már tévézünk, tévézzünk együtt a nappaliban! Ahogy igazi családhoz illik! De végül kidobtam onnan is a tévét a házimozirendszerrel együtt. Majd kártyázunk, társasjátékozunk, mesét, történeteket mondunk, beszélgetünk!

Tünde nem várta meg, míg teljesen végzek az ésszerűsítéssel. Fogta a gyerekeket és lelépett. Hazament az anyjához, telefonon közölte, hogy

addig marad ott, míg el nem adjuk a házat, s a részéből lakást nem tud venni.

Még mindig tartott a gazdasági válság, nem találtam semmilyen munkát. Az ingatlanárak is a béka segge alatt voltak, a házat erősen nyomott áron tudtuk csak eladni. Azt akartam, hogy a gyerekek rendes helyen lakjanak, így az én részem kevésnek bizonyult egy saját lakásra. Elsétáltam egykori házinéninkhez, és kivettem a régi kéglinket. Most egy laticel van benne pokróccal, párnával, a konyhában az ócska gáz-tűzhely, falikút, rozzant, imbolygó asztal két székkal. És... egy kotyogó kávéfőző! Azt kidobtam.

Elváltunk, Tünde hozzáment egykori kollégiumi szobatársamhoz. A gyerekekkel hetente kétszer találkozom. Van egy kis kiadóm. Művelődéstörténet, irodalomtudomány, történelem, vallástudomány, filozófia... ilyesmik. És középkori szépirodalom. Kevesebbet hoz, mint amikor alkalmazott voltam. De úgy néz ki, talpon marad. Néha írok is.

Minden oké.

BODA MAGDOLNA

mert tiltottad...

*mert tiltottad, dacból marékszám
tömtem magamba a gyümölcsöt,
fanyar zöld barackot,
magostól az éretlen szilvát,
mindent bírtam,
de mindent emésztetlenül;
hajamat gyermekláncfűvel copfoztam,
fűjtam pityangbibét,
árokszéli mezítlábas nimfa,
cingár lábamszárán csalán nyoma,
plüssszívemen szögecses bakancs,
azt mondtad, soha semminek nincs vége,
maradnak a szálak örök elvarratlan,
ezek itt már új pitypangok,
csak én a régi, nagy gyerek,
magamba nőttem kivehetetlenül,
mint cserépbe szorult növény;
a napok úgy úsznak el
előre felskiccelt életemmel,
mint folyón az uszadékfák,
ma is mosolygok tiltó szavaidon,
pedig már minden arcizmom fáj.*

Álom

*Láttam magamat halva
pipacsföldön,
a pirosban sápadtabbnak
tűntem,
és halottabbnak is,
de el ne hidd, hogy ez a kép
szomorú vagy gyászos,
az egész rét táncolt.
Fodrozó szirmokban
csapódott ki az élet:
zöldbe oldódó piros.
És nem törölhető le
csak úgy,
egy papír zsebkendővel.*

*Legközelebb
sárga kikericsok közé
álmodom a halált,
hogy jobb színben tűnjek,
addig meg
csak birkózom
a szürkeséggel.*

TARBAY EDE

Nem ott, de mégis...

*Nem ott, de mégis, mintha.
A bőröm érzi és az idegek.
A gondolat, akár a hinta.
Kezem remeg. A test is megremeg.
Egyszerre vonzza, eltaszítja,
és egyszerű, akár az egyszeregy.*

*Váratlanul támadt a szél a házra,
füvet borzolva,
csupasszá lett ágakat gyötörve.
A horhos-mélyből tört fel villanása.
Mi eddig jó, így változik gonoszra,
mérget csempészve megszokott örömbé.*

*Hitegetéssel csábított a tél,
tavasz lesz, mondta.
A márciusban máris újra él
az orgona és csipkebogyó bokra,
ütközni kezd a becsapott levél,
kapaszkodása kacsokkal karókba.*

*Jeges széltől hegednek össze kátyúk.
Keréknyomokban nemrég béna víz
borzolódott, és lett hajnali pára,
de mára minden örömünk bezártuk.
Vacogni kezd megint a téli csíz,
míg meg nem újul a kemence lángja.*

*Mint test a testhez,
parázs parázsra roskad.
Hamvadása kéménybe csapó széltől.
Időm múlása nem kegyelmez.
Álmomban így a feltámadó holtak.
Töredékek a teljesség öléből.*

*Itt várjuk azt, akár az újra-hó,
az apró pelyhek egymáshoz sokasodnak,
az elfagyott rügyeket beborítja
az összefüggő takaró.
Ha majd a naptól föld mélyébe olvad.
A tűz feltámad. Parázs lesz a szikra.*

Oldalszárnyak

*Még egy lépés a csúcsig, fönt a préház,
a kifordított báránybőr-bekecs,
aki a Túlra lassan, hosszan néz át,
valami csendes neszezést keres,*

*hófehér szárnyak kitárt legyezőjét,
a nádtetőre hulló tollakat,
akit nem izzaszt sivatagi hőség,*

*ki ringatózni ölébe fogad
egy földi útján lassan véget érőt,
ki úgy kívánja már az álmokat,*

*ahogy a gyerek karácsonyfa fényét,
még akkor is, ha nincs alatta semmi,
mert úgy igaz: egy perc ezernyi fényév,
ha angyalokkal lehet énekelni.*

Szervátiusz Tibor meseillusztrációja

HEGEDŰS IMRE JÁNOS
Fáklya és üszök

Búcsú Monoszló Dezsőtől

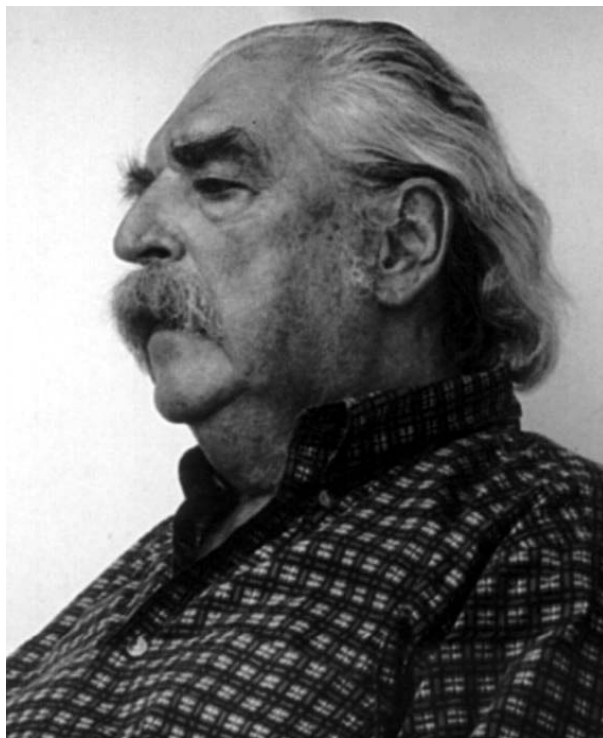
Rendre költöznek az örökkévalóságba a Nyugatra menekült nagyok, nem is olyan rég temettük Faludy Györgyöt, valamivel később Határ Győzöt, és most itt, Bécsben szegényebbek lettünk egy magyar íróval, baráttal, (ivó)cimborával: május elsején jobblétre szenderült Monoszló Dezső.

A mindig szépítő, eufémiára hajló köznyelv használja a „szenderült” szót, de te, Dezső, bizonyára tiltakoznál ellene, hisz egész életed egyetlen, égre harsogó, hatalmas kiáltás volt, protestáltál mindenfajta diszkrimináció ellen, a középszerűség és a provincializmus ellen, zsigeri szinten gyűlölted a diktatúrát, természeted ellen való volt a konformizmus, maró-lúg volt a szavad, ha farizeus szemforgatókról beszéltél, még életed kényszerű kompromisszumai is fájtak neked belül, nagyon.

Ha valaki úgy él, ahogy Te éltél, Dezső, annak a halál sem idegen. Komázttál vele éppen eleget, alig van munkád, versed, novellád, regényed, amelyeknek már a címében ne volna ott a „halál” szó, úgy figuráltál a kaszással, mint keresztkomád, Tamási Áron (nagyobbik lányodat ő tartotta keresztvíz alá) góbé hősei. Kalandos életed egyik nagy eseménye volt, amikor megismerkedtél Farkaslaka fiával, s mikor nekünk, olvasóidnak, barátaidnak Bécsben órák hosszat mesélted viselt dolgaitokat, gyakran idéztél Áronkát: „*Ebben az országban ketten tudtunk szépen inni, én, és – itt egy nagy szünetet tartott – Dezső.*”

Páratlan gazdagságú életanyagod följosogított arra, hogy szabadosabban élj, mint más földi halandó, de erre a szabadosságra szükséged volt, különben megfulladtak volna nagy témáid. Emberként, (élet)művészként köztes lény voltál, az élet és a halál, a múlt és a jövő határán tőprengtél, morfondíroztál, dörmögtél bajszad alatt az emberi fajzat természetéről, létállapotáról, akiről még Madáchnak se sikerült eldönteni, sár vagy arany, fáklya vagy üszök?

Minden emberi nagyság és minden emberi gyarlóság ott gomolygott, fortyogott, rotyogott körülötled, de bizonyára belül, a lélekben, tudatban, jellemben is, ördögsvárú démonok és rezedaillatú anyagok (mennyire szeretted Dsidát!) kísérték utadon.

„*Valahol az időt és a teret össze kell mosni*” – mondottad egyik interjúdban, s joggal, mert ennek voltál a nagymestere. Amiképpen Te a Kárpát-medencében és a Balkánon (Magyarország, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Ausztria) bolyongtál, akképpen közlekednek alakjaid, novella- s regényhőseid a való és a szürreális világ között, átváltoznak, kiüresednek, majd feltöltődnek, hogy gondolatná, sejtelmekké, emlék- és rémképekké válhassanak. A köztes állapot a legnagyobb témád, örvénylések, nyugtalanság, visszhangos rejtelmek, kongó mélységek, hirtelen magasságok töltik ki tereidet. Nem öncélú mitizálás, nem divatos modernkedés stílusművészeted, a borzalmas huszadik század történelmét teremtetted újra, amely kegyetlenül elbánt veled. De Te a rejtőzködés nagymestere voltál, nem fizikai mivoltodban rejtőztél el, hanem saját mondataidban, eseményszöveiseid szurdokaiban, és ez annyira sikerült, hogy *A milliomos halála* regényedet, megcsonkítva bár, de a prágai tavaszt követő esztendőben, 1969-ben kiadták Csehszlovákiában. Furcsa és szinte hihetetlen: a szovjet tankok dübörgése még el sem halkult, s megjelent egy olyan könyv, amelyik koncepciók perekről, megsemmisítő munkatáborokról, a börtönök szörnyűségeiről, kilakoltatásokról, ártatlan emberek elhurcolásáról szólt.

Mégis, mégis szerencsés csillagzat alatt születted, Dezső!

Miközben a *Csak egyszer élünk* (verseskötet cím 1959-ből!) jelszavával Ady-módra élted a „*megnőtt életet*”, nagyszerű Asszonyok vigyáztak Rád, soha nem egyedül „*fogtad ceruzádat*” (J. A.). Láttuk és sokszor megcsodáltuk itt, Bécsben második, fiatal, szép színésznő feleségedet, Keresztényi Katalint, aki virrasztó gonddal végezte munkáid fordítását, ajtózott, kilincselte, hogy neved mindenhol megismerjék, újságok, folyóiratok, rádióadók szerkesztőségeinek ajtain kopogott, hogy írásaidat elhelyezze, s ami a legfőbb: megszállottan hitt a tehetségedben, nála nélkül nem teljesedett volna ki ilyen gazdagra az életműved. Előtted jóval korábban, fájdalmas-fiatalon ment el Kati, de bizonyára ott, túl is készíti számodra azt a műhelyt, ahol földi-emberi színjátékod után a mennyeit is lejátszhatod. Hasonlatos lesz az a lentihez, de Te – feltétezzük – a kegyetlen, a tragikus szerelem szirénhangjára figyelsz majd ott is, s nem fogod árbocoszlophoz köztetni magad, miképpen azt Odüsszeusz tette.

Csak a férfijogú szerelmet ismerted, Szabó Lőrinc *Semmiért egészen* kemény imperatívuszát szó szerint értelmezted, Szinbádként osztogattad a kegyet, s mindig volt önfeláldozó nő, asszonyi lélek, aki elfogadta azt, s mi, akik ismertük életedet, töprenghetünk, az önfeláldozó vagy az áldozatot elfogadó boldogsága (boldogtalansága?) volt-e nagyobb.

Látod, Dezső, ez is része a Te reinkarnációdnak, úgy beszéllek, úgy beszélünk hozzád, mintha semmi sem történt volna, mintha most is elhúznád a borospohár fölött jobb oldalra mindig derűs, mindig mosolygós arcod, és mondanád, mondanád azt, hogy fáklya és üszök az ember, vigyázzatok barátaim, mert vízmosásos, kőgörgeteges horhosban menetelünk, mégis szép, mégis veszettül szép az élet.

Igen, szerencsés csillagzat alatt születél, Dezső!

Dűsgazdag, nagypolgári családod elhalmozott kezdetben anyagi s szellemi javakkal, Budán szület-

tél, ahol – Máraitól tudjuk – élni világnézet. Ezt a szellemi nívót megőrizted pokoljárásod minden állomásán, menetoszlopban, fogolytáborban, deportálásban; európai horizontú műveltséged, tudásod óvott az elsilányosodástól, amikor bányába kerültél kényszermunkára, arra kértek bányásztársaid, inkább ne dolgozzál, csak mesélj nekik.

Elpusztíthatatlannak tűnő fizikumod, erős alkatod ráadásként kaptad, alig ismerted a fáradtságot, se dohány, se ital, se átvirrasztott éjszakák nem ártottak, kökemény voltál idős korodban is.

S a harmadik, talán legnagyobb ajándék: úgy maradt meg robosztus egykoron daliás természetben a gyermeki lélek, mint nagy elődödben és druszádban, Kosztolányi Dezsőben, akit egyik eszményképednek nevezted, bizonyára azért tudtál kicsiknek is jó verseket írni, *Vadlúdtermő ritka fa* (1966) kötetedet örömmel veszi kézbe ma is ifjú és öreg.

Egyedül itt, ezekben a gyermekversekben nincs dilemma, teljesen egyértelmű, hogy fáklya és nem üszök az ember lelke. Kegyelmi állapotnak nevezted a versírást (felnőtteknek szánt köteted is jelent meg legalább egy tucatnyi), teljesen más erők munkáltak benned itt, mint prózaírás közben. Saját magad (és a világ) gyógyírjának tartottad a lírát, a „*képpé vált gondolatot*” (*Dominó*) a novellák, a regények, esszék fölé helyezted, bizonyára azért, mert azokkal át tudtad törni a kor zúzmarás falát, ami által egy tisztább, verőfényesebb világba jutottál.

Nincs igényes alkotó a XX. században, akit ne kínozott volna a kétely, a bizonytalanság, Pilinszky

kínja-gondja: megváltható-e az ember, tehet-e valamit a művész ilyen miazmás korban a világ javulásáért, gyógyításáért. Nem álltál be, Dezső, a nagy kételkedők közé, hanem – amikor gondolati vizsgálódásaid zsákutcába futottak – az érzelmek burkába, szférájába fészkelted be magad. Tudtad, szubjektív lény az ember, „*mindenkiben*

Kopač Mária grafikája

különböző ugyanannak a pillanatnak a története”, s ez buktatja a rideg rációt, a spekulatív filozófiai csűrís-csavarást. Az érzelmek soha nem távolodnak el olyan mértékben az emberi természettől, mint a gondolatok.

Magyar író maradtál Bécsben! Nem kis teljesítmény. A császárváros nagyobb olvasztótégely volt mindig, mint Ohio bányái, Detroit gyárai, New York körengetege, emberdzsungele, ezért, aki csak tehet, továbbmenekült, de Te itt maradtál egyedüli „nagyvadnak”, jól érezted magad a Burg árnyékában, élvezted az előnyeit, de a csapdát, hogy német nyelvű író legyél, elkerülted. Hited, nyakasságod, túlzó önbizalmod segített ebben? A világ legtermészetesebb hangján jelentetted ki: rég meg kellett volna adni neked az irodalmi Nobel-díjat.

A Bécsi Napló szerkesztőségében, ahol legtöbbször találkoztunk, vívtad szívósan kitartó harcodat a dilettantizmus ellen. A nyugati életmód, életvitel általában másodrendű munkának, hétvégi barkácsolásnak tartja az írást, de Te tudtad, egész embert kíván a toll, Te voltál közülünk az egyetlen, aki pil-

lanatra sem tágítottál a kaptafától. Aki eladta lelkét az ördögnek – mondogattad –, az ne kacsintgasson árnyékos lugasok felé.

Nem települtél haza a váltás után se. Volt benned valamilyen nehezen megfejtendő másság, amely mindenkitől megkülönböztetett. A Nyugat első nemzedékeivel indultál hajdan, aztán jugoszláv, szlovák, cseh, német-osztrák írók társaságában műfordítóként, szerkesztőként dolgoztál, Bécsben – zajos magánéleted ellenére – szellemi remeteként éltél. S milyen bámulatos: árnyalati hatások nélkül vészeltél át mindent. Egyedül önmagadra hasonlítottál, az Ego volt számodra a csigahéj, a korallsziget, lényegében minden sorod, mondatod rólad szól, lírai és prózai önvallomás-sorozat az életmű.

Egyetlen egy kívülről jött, a külső világban gyökeredző jelző tapad majd a nevedhez. Ha beszélsz rólad az utókor, úgy kezdi majd a történetet:

Volt egyszer, hol nem volt egy bécsi író...

Sírfeliratként álljon itt a *Caligula-bár* (1990) kötetedből *Hihetetlen* című, már a mostani, a túlvilági léted felé pillantó versed.

MONOSZLÓY DEZSŐ

Hihetetlen

*Hihetetlen, hogy nem leszünk,
szeretetünk is elmúlik velünk,
pedig marad a tűz, a víz, az ég,
gyűlölet, kéj is, épp elég
jóság is lesz és szerelem,
csak nem benned és nem velem.*

*Hihetetlen, hogy nem leszünk,
szájunk, szívünk, fejünk, kezünk
részekre hull, szétporlad, összeolvad,
miközben a bolygók tovább forognak.
Nappal és éjjel bukfence fordul,
de mi többé nem tudunk magunkról.*

MONOSZLÓY DEZSÓ
Irigység

Olyan volt a szűk bajai utca, mint egy nyújtózkodó hermelin. Helyesebben Élet Mihály gondolta ilyennek. Igaz, eleven hermelint még nem látott soha, de most érezte, hogy az a bizonyos kitömött példány kiszökött a természetrajzi szertárból, átrohant az éveken, aránytalanul megnőtt, és most idefeküdt az ablak alá, hogy betakarja a sáros utcát. Szeme helyét fekete pocsolócsillagok jelezte, de másutt fehér, hősínű volt a prémje, s tele volt lapuló étellel, mint Lagerlöf téli tájai, amelyeken Gösta Berling kóborolt. Igen, minden olyan hihetetlen volt, az alacsony szoba, a horgolt terítő, a vasárnapi ebédre váró délelőtti csöndje. És Mihály még csak most kezdte számba venni az elmúlt hét eseményeit, amelyek idesodorták. Különös szárnyakon szállt ez az emlékezés, nem is szavak, inkább illatok sodorták. Először erős szénillatot érzett az orrába tódulni (egy istállóban heverték szorosán egymás mellett), aztán egy padlás tetején, ahová alkalmi éji szállásra beteretelték őket azok az ördögsipkás, érthetetlen beszédű katonák, kukorica és préselt szőlő szagát érezte. S mindezt valami nagyon régi, fehér mese vette körül, amelyben süvegcsukorrá váltak a dombok, a dombok tetején apró hegyi lovak és szekerek kanyarogtak, legendaszerű ordítások reszkettették a mozdulatlanságot, s ő ment ezen a fel nem fogható úton, szuronyok és emberek között, a lapuló fehér szőrű állatok hátán, éhesen és szomjasan, mindaddig, amíg a keze csonttá fagyott, inge alatt megszokottá vált a tetvek mocorgása, elfelejtette, honnan jön és hová tartozik, s még arra se tudott felelni mindedig, hogy mi módon került ide.

Most megcsikordult a konyhaajtó, és Méhes bácsi lépett a szobába. Egyik kezében a pipáját, másik kezében a pálinkásüveget szorongatta.

– Elég hideg van odakint.

Élet Mihály szóltanul bólintott.

– Gondolom, megkóstolhatnók. – Többet ő se szólt, csak biztató mozdulattal két poharat vett elő a kabátja zsebéből, és az asztalra tette.

Amíg az öreg töltött, Élet Mihály az asztal sarkát figyelte. Most is olyannak látszott, mint egy héttel ezelőtt. Pedig a tárgyak ritkán tudják függetleníteni magukat a jelentől. Mihály mégis úgy hajlott a

pálinkásüveg felé, mint akkor, azon az első napon, amikor a rumostea gőzébe csuklott a feje.

– Emlékszik? – kérdezte hangosan.

Az öreg beleegyezőleg elmosolyodott.

– Persze... Olyan elanyátlanodott volt. De hát nem is csoda... Beszélni se igen akart, csak a könnyei csorogtak.

Mihályt újból körülfogta annak a pillanatnak az emléke. Mintha a szeme előtt hajladozott volna a saját árnyéka. Betántorgott a konyhába. Szökött hadifogoly vagyok, mondta. Méhes néni ráncigálta le róla a katonaköpenyt. Aztán betuszkolták a szobába, s az asztal sarkán párolgott a tea, vagy az is lehet, hogy csak később hozták oda. A konyhában ezalatt már forrt a víz, nagy dézsába töltötték, ő anyaszült meztelen belekuporodott, Méhesné pedig kefélt róla a tetveket, a piszkot, a négyhetes fogság ráragadt keserűségét. Érdekes, a civilizációval együtt az emberről lehull a szégyenérzet is. Csak csont és bőr, sopánkodott Méhesné. De nem így volt, mert ezenkívül még a könnyek furcsa tömlője is volt, szeméből egyre peregtek a könnyek. Pedig nem akart sírni. Már nem is volt miért sajnálnia magát. Inkább az történt, hogy a sok hetes összefagyott bánat felolvadt a meleg dézsában és a tea gőzében. Mihálynak a visszaemlékezéstől összekoccant a foga.

– Éhes vagyok – sóhajtotta.

– Hát mindjárt lesz ebéd, addig is egészségünkre...

– Ó, nem úgy vagyok éhes, másképp, tudja, én ezentúl már sose fogok tudni jóllakni. Amikor a bajai barakkárokhoz értünk, egy halom kifőzött birkacsont hevert a kapu előtt, s mi nekiestünk és rágtuk. Nem bírtuk szétrágni a csontokat, mégis csattogott a fogunk, a szájunk feszült, s egymás kezéből téptük a birkakoponyákat.

– Az ember a rosszat hamar elfelejti.

Mihály nem válaszolt. A pohár után nyúlt, mohón felhajtotta. Utána erős émelygést érzett.

– Nem volt mindegyikünknek csajkája, én egy nagybajuszú őrmesterrel kerültem össze. Hörpöltük a levest, ketten, kétfelől. Akkor már három napja úton voltunk. Folyton csak mentünk, mentünk... Van egy spanyol vers. Hogy is van csak! Minden elmúlik és minden megmarad, a mi dolgunk csak menni, menni... Ismeri?

– Nem ismerem.

– Ja, a leves, igen... már két napja nem ettünk, a front közel volt... benzineshordókban főzték azt a levest. Szörnyű benziníze volt, és az őrmester bajsa

is belelógott... Nem bírtam tovább, kihánytam az egészemet... és akkor éreztem, hogy ez így nem jól van, és szaladtam vissza, hátha jut még egyszer abból a levesből... de már elfogyott...

Az öreg újból teletöltötte a poharakat, Mihály ügyesen a két ujjá közé fogta, már megszokta ezt a mozdulatot, mind a két keze be volt kötve, s olyan dagadt volt az a kötés, mintha párnákat viselne a keze fején. Most Méhes tekintete is a kötésre tévedt.

– Fáj még?

– Nem, nem fáj.

– A savanyúkáposzta jót tesz.

– Igen. – Szerette volna megnézni, milyen a sebe.

Amikor megszökött, kilátszottak a csontjai. Pedig valamikor azt hitte, hogy a fagyás egészen más, az ember csak elalszik és kész. Egyszer látta a némafilmen a Megfagyott gyermeket... de vele egészen másképp történt, keze, lába elgennyedt... valójában azért szökött meg, mert nem akarta elveszteni a kezét.

– Két hét alatt rendbe jön.

Mihály a fejét rázta, pedig bólintani akart... fogolytársa, a katonaorvos jutott eszébe. No, és most mit csináljak – mondta. Se kötszer, se gyógyszer. Még csak egy bicskám sincs. Ha volna, levágnám a kezedet... Hajnalban aztán munkára vezényeltek egy csoportot. Ő is közbük furakodott. Lőszert kellett kirakni a vagonokból. Az ujjait már nem tudta görbíteni. Az egyik ór ráripakodott. Ő a kezét mutatta. Hadonásztak egymás szeme előtt. Végül a pihenő csoporthoz küldték. Azok az úton várakoztak. A többi olyan volt, mintha álmában cselekedne, lőszeres ládák és sínek között szaladgált. Lövéseket hallott. A földre vetette magát. Átbújt valami drótkerítésen, a köpenye rongyai beleakadtak, később mégis átpréselte magát, a fagyott hóba nyomta a fejét, érezte, hogy arcáról csorog a vér. Körülötte sírkövek meredeztek, az egyik mögé lekuporodott. De csak egy lélegzetvételnyi ideig maradt így, átrohant a temetőn, s be akart kopogni a Méhesék melletti házba, az öregasszony vitte el attól a kaputól, ő támogatta be hozzájuk. Azóta itt van.

Amíg erre gondolt, Méhes néni megterített, lánya pedig behozta a párolgó levest. Nem volt szép lány. Nagy, vörös kezében fogta a tálát. Mihály a kanálért nyúlt, és önmagában mélyen meghajolt a Méhes lánya előtt. Keringőre kérte fel. Ahányszor a kanalat a levesbe mártotta, azt mondogatta magában, most fordulunk. Ez igen groteszknak tűnt fel. A Méhes lány 39-es cipőt hordott, és egy foga erősen előre

állt, kilátszott a szájából. A leves után disznósült volt burgonyával. Mihály villájára tűzte a sültet, és még mindig a Méhes lánnal táncolt. Úgy érezte, már régebben is keringett a hihetlenséggel, mindig is így volt ez, csak nem tudott róla. Azok a régi lányok hosszú tüllruhát viseltek, a lendülettől kifeszült a szoknyájuk, finom kölniillat áradt belőlük, de abban a szédületben már a fehér utak is benne forogtak. A cukorsüveg alakú dombok, az apró lovak, az ördögsipkás katonák. A mellette lépegető fogolytársa is ott pergett a lányok között, az is, aki abban a faluban, ejnye, hol is volt csak, kilépett a sorból, mert észrevette az édesanyját, rohan, felkapaszkodik a rácsos kapura, s akkor felugatott az egyik géppisztoly... azt hitték, meg akar szökni...

Lám, már a rácsos kapu is keringőzik... s ő csüngött rajta szótlánul, mint gyümölcs a fán.

– Ízlik? – kérdezte Méhes néni.

Mihály tele szájjal bólogatott. Már nem evett olyan mohón, mint eleinte. Akkor még attól félt, ha nem siet, elveszik előle. Hercegfalván talált a hóban egy darab szalonnát, a parasztok szórták az útra, hogy az átvonuló foglyok megtalálják. Ő vette észre. Kenyér nem volt, lassan, félénken emelte a szájához a zsíros falatot, s akkor a szomszédja kicsavarta a kezéből, nem is a kezéből, a szájából tépte ki.

– Ízlik – mondta hangosan, amikor lenyelte a ropogósra sült burgonyát, mert nem akarta, hogy Méhesné tovább faggassa, a lányával akart keringőzni, de már elmosódtak szeme előtt a táncosok, s volt osztályfőnöke hajbókolt előtte, aztán létrákká váló fehér utak emelkedtek a magasba. Kapaszkodni kell, menni kell... A villát komótosan emelte szájához. Már nem volt éhes.

– Töpörtyűspogácsát is sütöttem – állt fel az asztal mellől Méhes néni. Ki akart menni a konyhába, de a lánya megelőzte. Ő hozta be a papírszalvétával kibélelt fonott kosárkát, amelyből ámulatkelően magaslott ki a pogácsapiramis. A legtetejében már csak egy volt.

– Tessék venni – kínálta Méhes néni.

– Még meleg. – Ezt a lány mondta.

– Hiszen nem szalad el – tódította hozzá Méhes bácsi.

Az ablak alól éppen akkor lábcsoszogás zaja keveredett a csendes szobai beszédbe. Mindnyájan az ablakhoz szaladtak. Csak Mihály maradt ülve. Látta, hogy Méhes néni kitarja az ablakot. Kint a szűk bajai utcán fáradt és éhes foglyok vánszorogtak.

Mihálynak nem kellett néznie őket, elég volt, ha becsukja a szemét, a menet máris előtte masírozott. Talán ő is közöttük van. Ijedten kapaszkodott a székbe. Méhes néni felkapta a pogácsáskosarat, és szórta, szórta a keringőző katonák felé, úgy repültek az ablakból, mint barnaszínű konfettik. Fagyott, csonttá soványodott kezek kapkodtak utánuk.

Puskaszíjcsattogás, szitkok hangzottak. A menet aztán elvonult a nyújtózkodó hermelin szőrén. Mihály szíve megtelt érthetetlen, lázongó irigységgel. Arra a legfelső pogácsára gondolt, amely egyedül állt a piramis tetején.

– Még csak meg sem kóstoltam – mondta.

A Méhes család dermedten ült vissza az asztal mellé.

ÁGOSTON CSILLA

Csontok (idei kiadás)

*Ez most a csontok éve volt,
megkeményedett koponyám,
se ütés, se simogatás nem formázza,
nincs puha kisdedefej, nincs gyurmaság,
csak a varratok kőkemény szigora,
nincs hova nőni már,
a tudás határmezsgyéjéről
visszavet a bal hátsó fájdalom,
egy bölcsességfoggal kevesebb,
csak ez kézzelfogható,
meg hogy oldalborda vagyok,
közvetlenül a szívet védem
(meg a tüdőt, csak az kevésbé romantikus),
s elszámolható még egy fractura malleoli
papíron, gyakorlatban külbokatörés,
gipszangyal vigyázott rám hét hétig,
álmomban szánkóztam a hófehér havon;*

*cserbenhagytak tartóoszlopaim,
rogyadozik Artemisz temploma;*

*de azért iszom a tejet, kitartóan,
mert kell a kalcium, hogy bírják
a csontjaim, mit is? ja, a terhelést,
a folyton gereblyézett húst,
az erek szaladó folyamát,
a testi tájat, meg a templomba
térő vendégeket, akik
idén is végigtapogatják
a finom márványszegélyeket,
ottfelejtik savas leheletük,
de a szentélyben meghagyják
érintetlenül szikrázó fehér
kehelyében a vérvörös velőt.*

ZALÁN TIBOR
és néhány haiku 8.

*Kinek kellett a
 rituális gyilkosság
 Már halott voltam*

*

*Hegedűjére
 kuporodva ül a lány
 A csontja zenél*

*

*Születésekor
 a halálra gondolt Vén
 volt és életunt*

*

*Üres teremben
 két arcot váltogat a
 vásznon egy gépszív*

*

*Csókot intett a
 csillagoknak Gileád
 felől fű a szél*

*

*Sem a nappal sem
 az éj nem hoz nyugalmat
 Már a halál sem*

*

*Idegen város
 Köszöntik Ismerik itt
 Halottak ők is*

*

*Megölik ezek
 a hajnalok Egyedül
 ködben ébredni*

*

*Csak egy napig fáj
 minden fájás huszonnégy
 óra és nem jön*

*

*Meddig visz az út
 Honnantól viszem én az
 utat Ki kérdez*

*

*Isten hurkába
 lépett Lerágná lábát
 Leszakad Kinő*

*

*Elfáradt benne
 az anyag Csak léleknek
 hívták – életnek*

KOVÁCS LÁSZLÓ
Kié az érdem?

Papp Kálmán vagy Szűcs Gábor?

A Magyar Napló 2012. márciusi számában megjelent velem készült interjú bizonyos részleteihez hozzászólt az érintett Szűcs Gábor is. Utalt a Corvina Kiadó kiadásában 2011 októberében napvilágot látott *Petőfi halála. Fehéregyháza, 1849. július 31.* című könyvéről alkotott elmarasztaló véleményemre, miszerint ő egy Papp Kálmán nevű amatőr Petőfi-kutató megállapításait gyakran szóról szóra vette át a Petőfi Irodalmi Múzeumban őrzött kéziratból, esetenként hosszabb fejezeteit értelem szerint rövidítette anélkül, hogy hivatkozott volna forrására, majd a következőképpen folytatta: „Kovács László állításai súlyosak és nem teljesen megalapozatlanok”.

A bravúros fogalmazású mondatot követően hasznos aprólékossággal kifejtette könyve keletkezésének részleteit, és a fejtegetéseit az alábbi módon zárta: „Munkám nem tudományos értekezés, hanem ismeretterjesztő, népszerűsítő tényirodalom. Azzal, hogy nem tüntettem fel a cím alatt, hogy »Papp Kálmán tanulmánya nyomán« vagy »Papp Kálmán kutatásai alapján«, valóban elkövettem egy megbocsájthatatlan hibát.”

Magam azonban úgy látom, hogy egy ilyesféle alcím amúgy sem lett volna elegendő a kettejük kézirat viszonyának tisztázásához, hanem könyvének előszavában kellett volna egyértelműen beszámolnia Papp munkájának felhasználásáról, és könyvének 105 jegyzetét a megfelelő számú Papp-utalással kellett volna kiegészítenie. „Céлом az volt, hogy Papp Kálmán kutatási eredményeit ismertessem...” – írja Szűcs Gábor. Nos, valóban ismertette is, csak kizárólag a saját neve alatt. Nincs igaza abban, hogy könyvének nyolc érdemi fejezetéből mindössze kettő alapszik Papp munkáján, mert a valóban érdemi három fejezetének a 26–47. oldal közötti, Dienes András eredményeitől eltérő, új megállapításai mind Paptól származnak. Korábban az összevetéseket bemutattam a *Hadtörténelmi Közlemények* (a továbbiakban: HK) 2011. decemberi számában megjelent cikkemben, de ezúttal is megteszem, nehogy az olvasók előtt hamis állítás látszatával szégyenben maradjak.

1. Szűcs elutasította Pap Lajos alezredes, Bem tábornok főnöke visszaemlékezésének Petőfi menekülésére vonatkozó részletét: „És most jön az első olyan állításom, amire még senki sem gondolt [sic! – K. L.]: ha Petőfi a Sárpatok hídjánál volt, amikor Pap és a vezérkar Bemmel vágatott az áttörés színhelye felé, akkor fizikai lehetetlenség azt gondolni, hogy bármi módon utolérhette, sőt, megelőzhette volna a vezérkart.” Így írt Szűcs a könyvének 26. oldalán, és így Papp a maga munkája első részének 30. lapján: „Ha Petőfi a Sárpatok hídjánál volt, amikor Pap Lajosék már vágattak az áttörés színhelye felé a falu alatt, akkor fizikai lehetetlenség azt gondolni, állítani, hogy bármi módon utolérhette, sőt megelőzhette volna a költő a menekülő vezérkart.”

2. Szűcs bírálta Lengyel József székelykeresztúri sebész visszaemlékezését az emberi szem ún. feloldóképességére vonatkozó saját számításaira hivatkozva (26–27. old.), amelyeket valójában Papp végzett el és használt fel ugyanígy (a chicagói Magyar Ház magyar nyelvű irodalmi, művészeti és kritikai szemléjének, a Szivárványnak 9. évf. 26. 1988. októberi száma [a továbbiakban Papp I.] 30–31. old.).

3. Szűcs megállapította, hogy a Petőfi esetleges halálhelyének tekinthető Heydte-emplítette szökőkút környéke nem lehetett a Dienes András által kinyomozott Ispánkút (eredetileg egy rétegforrás), hanem egy olyan szökőforrás, amely a Csonta-kert keleti végénél, az országút déli oldalán bugyogott, s a vize egy épített átereszen keresztül folyt át a fehéregyháza-héjjasfalvi út alatt, majd egy vízlevezető árokban a Küküllőbe (30–33. old.). Mindez Papp felismerése (Papp I.: 31–32. old.) és a Szivárvány (1989. februári) 27. száma (a továbbiakban Papp II.) 30–36. old., aki e forrástípusokból való víznyerés módjáról önálló tanulmányt is közreadott az *Etnographia* 99 (1988) számában.

4. Szűcs részletezte az ütközet időrendjének megállapításához végzett meteorológiai vizsgálatokat, s ezek között 15 sorban – egyedüli konkrét Papp-utalásként – Papp ténykedésére is hivatkozott (36–40. old.). A valóságban minden vizsgálatot Papp végzett, illetve végeztetett (Papp II.: 36–40. old.).

5. Szűcs megemlégtette Petőfy Ignác főhadnagynak a fehéregyházi ütközetbeli részvételét (40. old.), amelyet Papp egy önálló fejezetéből rövidített (Papp II.: 45–55. old.).

6. Végezetül a lényeg, Szűcs újdonság ízű felfedezése, azaz Petőfinek Szkurka János huszárral közös menekülése, amely a Szöllőhegy nyugati lankáján ért véget, ahol a költő két kardvágásra halt meg, teljességgel Papp feltevése volt, szemben a Dienes-féle állásponttal, amely Szkurkát megbízhatatlan emlékezőnek tekintette. Szűcs a maga szövegét (40–48. old.) a legkisebb részletéig Papp munkájának két fejezete alapján (Papp I.: 33–39, 39–43. old.) állította össze.

Az összevetések eredménye nyilvánvaló. Mindezek alapján igen furcsán alakult Szűcs köszönetnyilvánításának háttere: „Mindent köszönök Papp Kálmánnak (†), akivel ugyan soha nem találkozhattam, mégis, úgy éreztem, valahonnan figyel engem, vizsgáló szemmel nézi, amint *Az otffelejtt ember* című egykori könyvtervét [sic! – K. L.] olvasom, azt a megfeszített kutatómunkával létrehozott dolgozatot, amely soha nem kerülhetett a nyájas és értő Olvasó elé, mert rossz időben, rossz helyen keletkezett” (61. old.). Hogy rossz időben és rossz helyen-e, azt én nem tudtam eldönteni, de a nyájas és értő Olvasó elérhette publikált formában is: a chicagói Szivárvány előbb idézett két számában, valamint a 28. (1989. júniusi) szám 31–38. lapjain, amelyek, ha máshol nem is, a Petőfi Irodalmi Múzeum könyvtárában megtalálhatók. Magam is ott olvastam őket. Tehát nem elérhetetlen közlemény, s főként nem egy mások előtt ismeretlennek remélt és szabadon kiaknázhatóknak vélt kézirat.

Egyébként Szűcs Gábor hozzászólásába egy homályos állítás is becsúszott. Szűcs azt írta, hogy miután 2006 táján vagy azt követően ráakadt Papp tanulmányára, abban igazolni látta gyanúját, azaz, „hogy Heydte nem Petőfi, hanem feltételezhetően Anton Kurz, Bem hadititkára holttestét látta a »szökőkútnál.«” Ilyet Pappnál azonban nem láthatott, mert Papp magyarázata szerint a szökőkútnál szétszórt iratokat az a Petőfy Ignác hadnagy, Kemény Farkas ezredes feltételezett küldönce vesztette ott el harc közben, akit másnap a Csontakertben élve temettek el. Az ugyanott Heydte által látott civil ruhás halottal, mint számára érdektelen személlyel, Papp egyáltalán nem foglalkozott, mert szerinte ekkor Petőfi Sándor már 18 órája a szöllőhegyi kukoricásban feküdt holtan (Papp II.: 51, 54–55. old.). Ráadásul maga Szűcs utalt a könyvében arra a többségi vagy éppen kisebbségi véleményre, hogy az ütközetből megmenekült

Kurzot augusztus 5-én (helyesen: 6-án) Szebenben lötték agyon orozva (26. old.). Szűcs igazolódni látszott gyanújának korábbi közlését azonban a szakirodalomból nem ismerem, viszont a Kurz fehéregyházi, illetve szebeni halálára vonatkozó visszaemlékezéseket éppen a Magyar Napló előző számában vetette össze először Hermann Róbert, nem feledkezve meg holttestének esetlegesen a szökőkút menti említéséről sem.

Sajnálom, hogy nem nyertem el Szűcs egyetértését azzal a megállapítással kapcsolatban, hogy a legjobb volna a könyvét meg nem történtnek nyilvánítani. Lehet, hogy pongyolán fogalmaztam, amikor arra kívántam utalni, hogy a Petőfi Sándor halálának és sírhelyének Dienes András eredményeitől eltérő új feltevéseivel kapcsolatban a jövőben Szűcs Gábor könyve helyett a tényeknek megfelelően, kizárólag Papp Kálmán munkásságára szükséges hivatkozni. Szűcs Gábor könyvével, mint ő maga is megjegyzi, valóban többször foglalkoztam, de a *Folia Anthropologica* kivételével minden esetben a média felkérésére, amit nem láttam értelmessé elutasítani. És annak is megvan a magyarázata, hogy miért éppen engem keresett meg a média. Papp Kálmán hagyatékát ugyanis kutattam, így én ismertem fel szövegszerűen az ő teóriáját Szűcs Gábor neve alatt. Sajnálatosnak tartom egyébként, hogy Szűcs nem állt ellen a média szenzációhajhász könyvismertetéseinek, amelyek valóban inkább félrevezetőek voltak, mint tényszerűek, amire most kényszerűségből helyesbítve utalt: „egyetlenegyszer sem állítottam, hogy megtaláltam Petőfi sírját vagy nyughelyét. Könyvemben is úgy fogalmaztam, hogy az említett (Papp Kálmán által meghatározott) koordináták Petőfi halálának legvalószínűbb helyét jelölik.” Könyvében (v. ö. 47. old.) azonban – a fentiek alapján természetesen – nincs utalás arra, hogy a koordinátákat nem ő, hanem Papp határozta meg!

Szűcs könyvével kapcsolatban még említenem kell a fehéregyházi terepkutatások kérdését, amelyre egy csaknem megvalósult, majd elenyészett román–magyar együttműködés keretei között kerülhetett volna sor. Az Ispánkútnál, a Csontakertben és az országút régi nyomvonala mentén 40–50 méter szélességű sávban végzendő geofizikai vizsgálatok költségét a magyar hadsereg javaslattevői, Krámer Iván és Kedves Gyula alezredek 2002–2003-ban mintegy 20–25 millió forintba becsülték, Kerényi Ferenc irodalomtörténész pedig csupán 14 millió

forintra emlékezett. Szűcs a könyvében félreérthető fogalmazással 1,5 milliós szponzor meglétével jelentkezett (59. old.), magam is úgy véltem, hogy ezzel az összeggel a tömegsírok feltárásához akar fogni. Most egyértelműbben fogalmazott: a 2009-ben megadott összeg egy 1,5 km²-es terület földradaros-magnetométeres kutatásához lett volna elegendő, de e terület határaitól ezúttal sem nyilatkozott. Ez a vizsgálat esetünkben azonban csak a földbe ázott gödrök kimutatására lehet alkalmas, amelyek bármilyen régészeti vagy történeti időszakból származhatnak, s közülük a sírgödörnek vagy többes sírnak megfelelő méretűek mindegyikét fel kell tárnunk ahhoz, hogy lássuk, csontváz van-e bennük, majd ha lehetséges, el kell dönteni, hogy az milyen korból való. Ezért nyilatkoztam úgy, hogy mindennemű munkát szakértői egyeztetésnek kellene megelőznie, s a terepen való bármilyen tevékenységet csak a romániai kollégák bevonásával lehet végezni. Szűcsnek szíve joga kétségbe vonni több mint öt évtizedes régész terepgyakorlatom hozadékát, de vajon másként nyilatkozott-e a tárgyban a Magyar Napló előző számában Hermann Róbert vagy Kedves Gyula? Kérem továbbá, azt se felejtse el, hogy kétkedésem ellenére, éppen a lehetőség megragadásának és a tényleges helyzet tisztázásának céljából vállaltam Szörényi László társaságában a katonai tervezet geofizikai vizsgálatait követő tudományos munkacsoport szervezését is. Rajtam sem múlt, hogy a terepmunkára végül nem került sor.

Ugyanakkor felvethető, hogy végül is mit várhatunk a terepmunkától.

Az optimista megközelítés szerint Heydte Petőfi holttestét látta a szökőkútnál, s vagy oda, vagy a Csonta-kerti tömegsírba temették. Ezért vizsgálni kell a Csonta-kertet, valamint a Dienes- és Papp-féle szökőkút környékét. De Pappnak is igaza lehet a szőlőhegyi halál- vagy sírhelyet, illetve a Csonta-kert melletti sírhelyet illetően, tehát itt is kutatni szükséges (a márciusi interjú térképszámaival: III, IXa–IXb, X).

A pesszimista megközelítés szerint Heydte nem Petőfi, hanem más valaki, akár Anton Kurz holttestét látta a „szökőkútnál”, tehát mind a Dienes-, mind a Papp-féle meghatározású helyszín

érdektelen. Ha pedig Szkurka/Kurkának sem adunk igazat, akkor a Szőlőhegy is az. Ráadásul Papp Kálmán szerint Pap Lajos és Lengyel József nem láthatták Fehéregyháza keleti szélén a faluból kijövő költőt, vagyis senki sem volt valóságosan emlékező tanúja menekülése utolsó szakaszának, tehát fogalmunk sincs arról, hogy hol érte a halál, s holttestét helyben vagy elszállítva temették-e el. Maradna az „énekes őrnagy” Török Aurél által látott sírja, amely azonosíthatatlan fekvésű, de esetleg a Papp-féle szökőkút környékén lehetett, vagy a szinte megoldhatatlan feltárási munkát jelentő nagy tömegsír (IXb?, II).

Szűcs érdeméül jegyeztem meg a HK-cikkemben, hogy kizárólag a „fehéregyházi ütközettel foglalkozott, a szibériai hadifogság és a barguzini sír kérdését pedig szakirodalmi idézés nélkül [! – K. L.], két mondattal intézte el”: Petőfi „haláláról rengeteg szóbeszéd járta és járja még a mai napig is (...) A legtöbbször felbukkanó helyszín Szibéria, azon belül is Barguzin. Ám ezt is megcáfolták.” (7. old.). Mostani válaszában nem volt szerencsés a barguzini csontváz és a Petőfi-hajtincs DNS-vizsgálatának felvetése, mert tudhatná, hogy a szibériai legendákat/hamisítványokat a szaktudományok már 1941-ben máig érvényes módon megcáfolták. Az MTA politikai és médianyomásra volt kénytelen 1990-től bizottságokat felállítani a barguzini ügylet tisztázására, amelyek véglegesen el is utasították azt. Más kérdés, hogy a „barguzinisták” kudarcát a kiválasztott csontváz női mivolta tragikomikus szintre növelte, tehát DNS-vizsgálatok végzésére semmi szükség. Mindehhez még csupán annyit, hogy Szűcs nincs abban a helyzetben, hogy hitelt érdemlően nyilatkozhat a „tudományos intézmények és szervezetek érthető okokból gerontokratikus”-nak vélt felépítéséről, illetve új – sorrendben 4. – MTA Petőfi Bizottság felállításának szükségességéről. Amennyiben bővíteni óhajtaná ismereteit a barguzini kérdés részleteiről, figyelmébe ajánlom a *Csalóka lidércfény nyomában. A szibériai Petőfi-kutatás csődje*. Budapest 2003. című könyvemét, vagy ha hosszúnak találja, akkor az aktualizált szövegű *Folia Anthropologica*-cikkemet (*Folia Anthropologica* 11. [2012] 55–122.).

HERMANN RÓBERT
Még egyszer
Petőfi haláláról és az erdélyi
hadjárat hadifoglyairól

Szűcs Gábor igen paprikás választ írt Kovács Lászlónak, illetve Kedves Gyulának e lap hasábjain megjelent, Petőfi eltűnésével, illetve földi maradványainak megtalálásával kapcsolatos interjúira, illetve az általam ugyanebben a tárgyban írott cikke. Mindegyikünk megkapta a magáét, Kovács László azért, mert Szűcs Petőfi haláláról írott kötetét több helyen, így az említett interjúban is plágiumnak mérészelte nevezni; Kedves Gyula azért, mert, úgymond, nem támogatta elég lelkesen Szűcsnek a fehéregyházi csatamező földradaros átvizsgálásával kapcsolatos elképzelését, és két elektronikus levelére nem válaszolt (egy telefonhívással érdemes lett volna ellenőrizni, hogy azok egyáltalán eljutottak-e a címzetthez).

Jómagam viszonylag olcsón megúsztam: mindössze azt állítja, hogy miután „alapos körütekintéssel” érvelek amellett, hogy Kurka Mihály 1888-ban Vajna Sándor följegyzése alapján közölt emlékezése „alkalmatlan a költő utolsó percei történetének és eleste helyszínének igazolására”, elhallgatom azt, hogy a Kurkát 1896-ban felkereső Túry Gyula festő szerint Kurka „nyomról nyomra” úgy beszélt el az esetet, amint azt néhány évvel korábban Vajna Sándor. Ezt követően megállapítja: „Nem túl valószínű, hogy bárki, aki magát hiteles szemtanúnak akarja beállítani, az egyik percben igazolja a korábban, nevével »hitelesítve« megjelent elbeszélést, majd pár perccel később egy egészen más történet mesélésébe kezd.” Csakhogy Túry megjegyzése értelmetlen, hiszen Kurka éppen a Petőfi halála szempontjából fontos adatok tekintetében adott elő a Vajna-félétől tökéletesen eltérő változatot.

Szögezzük le: a Vajna-féle, 1888-ban megjelent visszaemlékezés szerint Kurka *ismerte*, a Túry-féle tudósítás szerint *nem ismerte* Petőfit az ütközet előtt, s az csak akkor mutatkozott be neki, amikor menekülés közben csatlakozott hozzá. A Vajna-féle szöveg szerint Petőfi Kurka kengyelszíjába kapaszkodva *gyalog* futott mellette, Túry tudósítása szerint Kurka *fölvette őt a lovára*, de Petőfi „a kengyeléből kivette a lábát és leugrott”, majd „zsebéből kivett

egy kis könyvet”, s balkezével beleírta a nevét. (Menekülés közben igen életszerű jelenet.) Vajna szerint Kurka *látta*, a Túry-féle „interjú” szerint *nem látta* elesni Petőfit.

Ha három kardinális fontosságú kérdésben ugyanannak a szereplőnek két visszaemlékezése ilyen mértékben eltér egymástól, nem tudom, hogyan vehető komolyan közülük bármelyik, s hogyan alapozhatunk rájuk egy egész koncepciót? Maga Szűcs sem képes feloldani az ellentmondást, s láthatólag rugalmasan elszakad az eddig általa is (Papp Kálmán munkája nyomán) lelkesen propagált elképzeléstől. Jómagam nem foglaltam állást abban a tekintetben, hogy melyik a hihetőbb változat, csupán a nyilvánvaló ellentmondásokra hívtam fel a figyelmet.

Szűcs ezekkel nem tud mit kezdeni, majd megállapítja, hogy Túry írása legalább annyira kétségbe vonható, mint Vajnáé, de az is lehet, hogy Vajna blöffölt, sőt még az is lehet, hogy Vajna Szkurkája nem azonos Túry Kurkájával. Igaz, hogy Kurka viszont (Túry szerint) ismerte Vajnát, azaz, ha Szűcs komolyan venné ezt a lehetőséget, akkor Vajna századában szolgált egy Szkurka János és egy Kurka Mihály, akik mindketten menekítették Petőfit, az egyik a kengyelszíjba kapaszkodó, a másik a kengyelbe lépő költőt. Mindebből szerintem csupán annyi következik, hogy legjobb, ha egyik visszaemlékezésre sem alapozunk.

Végül megjegyzendő, hogy Vajna szerint Szkurka/Kurka érkezésének napján „heves összeütkezésök volt a muszkákkal”, amiből este tért vissza a szakaszával Kőhalomba, s Szkurka/Kurka éjjel 11 óra tájban érkezett meg oda. Csakhogy a kőhalmi összecsapásra, amelyet magyar részről Dobay József alezredes, orosz részről Dyck vezérőrnagy vezényelt, július 30-án került sor, amelyet követően Dobay Székelyudvarhely felé vonult vissza, Dyck csapatai pedig csak július 31-én vonultak tovább Segesvár felé. Azaz Szkurkának legalábbis időutazást kellett volna tennie ahhoz valamilyen párhuzamos térben, hogy július 30-án éjjel megérkezessen a július 31-i fehéregyházi ütközetből arra a Kőhalomra, amit egyébként aznap este már az oroszok szálltak meg. A Vajna-féle Szkurka-visszaemlékezéssel kapcsolatos kételyeket egyébként a Petőfi-Múzeum hasábjain már Haller József kifejtette, kár, hogy Szűcs ezt láthatólag nem olvasta.

Örömmel láttam, hogy Szűcs már Papp Kálmán *Az otffejtett ember* című tanulmánya alapján iga-

zolva látta azon gyanúját, „hogy Heydte nem Petőfi, hanem feltételezhetően Anton Kurz, Bem hadititkára holttestét látta a szökőkútnál” 1849. július 31-én. Mindez azért is érdekes, mert erről a könyvében egyetlen szót sem ír, s benne Kurznak a neve nem fordul elő a szökőkút mellett talált halottal kapcsolatban. Könyvében kétszer is említi ugyan Anton Kurzt, de úgy, mint aki Nagyszebenben vesztette életét. Hogy a szökőkút melletti holttest Anton Kurzé lehet, azt hozzászólásomban én fejtettem ki igen részletesen. Erre azonban Szűcs elfelejt utalni.

A választ itt le is zárhatnám, hiszen ahogy Szűcs nem tudott érdemi ellenérvet felhozni Kovács László azon állítása ellen, hogy lényegében plagizálta Papp Kálmán munkáját, úgy a kétfajta Szkurka-Kurka visszaemlékezés ellentmondásait és ordító ténybeli tévedéseit és valótlanságait sem tudta feloldani.

Van viszont a cikknek két olyan állítása, amelyre röviden reflektálni kívánok. Az egyik a barguzini csontváz további vizsgálata, ahol – miután előbb kijelenti, hogy nem barguzinista, s „megalapozatlanok, sőt légből kapottak” véli a szibériai legendát, azt javasolja, hogy a csontvázból, illetve a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában őrzött Petőfi-hajfűrtből egyaránt mintát kellene venni, s elvégezni ezek „újból szükségessé vált DNS-analízisét”, mégpedig „független, mindkét fél által elismert szakértőkből felállított” bizottság által. Úgy látom, Szűcs – akárcsak Kurka esetében – önmagával sem ért egyet. Mitől vált szerinte újból szükségessé a DNS-analízis? Csak azért, mert a Magyarok Világszövetsége összetrombitált egy újabb „bizottságot”? Kiderült a csontvázról, hogy férfi, és nem nő? Előkerült egyetlen hitelt érdemlő adat arról, hogy Petőfi Barguzinban halt meg, s ott temették el? Van egyetlen hiteles adat arról, hogy az orosz hadsereg magyar hadifoglyokat hurcolt el Oroszország területére, s ezek közül akár egyetlenegy is Szibériába került? És ha nem, akkor miről beszélünk? Egyébként érdeklődéssel várom azon „mindkét fél által elismert szakértők” névsorát, akik Szűcs szerint résztvevői lehetnének a bizottságnak.

A másik, ezzel összefüggő kérdés az orosz haderő által elhurcolt hadifoglyoké. Szűcs itt is elég sarkosan fogalmaz: „Mivel azt, hogy nem hurcoltak ki az oroszok egyetlen magyar foglyot sem Szibériába, körülbelül annyira tudjuk minden kétséget kizáróan bizonyítani, mint a Megamorv-Petőfi Bizottság [sic!] az ellenkezőjét, a történészeknek alapos felülvizsgálatot

kellett volna folytatniuk 1989-ben és azt követően ahelyett, hogy egyre-másra az I. Miklós és I. Ferenc József között, 1849. június 10-én Varsóban megkötött egyezmény dokumentumára hivatkoznak.”

Nos, ami azt a bizonyos június 10-i egyezményt illeti, azon bizony nem szerepel sem I. Ferenc József, sem I. Miklós aláírása; a két hatalom képviselői írták alá, de az uralkodók nem. Az egyezményre történő „egyre-másra” való hivatkozás olvastán aztán fel is szisszentem, ugyanis – ennyi tudományos hozadéka kétségkívül volt az egész barguzini rémbohózatnak – a magyar történetírás igen hosszú időn át nem a június 10-i eredeti okmányt idézte, hanem az egyezmény állítólagos szövegét, amelyet – forrásmegjelölés nélkül – Horváth Mihály közölt a *Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben* című munkájában. (Eszerint Ausztria valamennyi foglyul ejtett lengyel kiszolgáltatását megígérte volna Oroszországnak.)

Ezzel szemben a 31 cikkelyből álló egyezmény utolsó cikkelye így szól: „Ha a foglyul ejtett lázadók között a két szövetséges hatalom alattvalói találtnának, kölcsönösen kiadják őket egymásnak. Ugyanez történik a hadiszökevényekkel is.” Ez a megfogalmazás egyértelmű, s tudomásunk szerint a két nagyhatalom tartotta is magát ehhez. Az eredeti egyezményre korábban a magyar történetírásban egyedül Andics Erzsébet utalt (*A Habsburgok és Romanovok szövetsége*. Bp., 1961.), de magát a szöveget ő sem közölte. Ennyit az „egyre-másra” hivatkozásról.

Ami a hadifoglyok elhurcolásának bizonyítását illeti, Szűcs fordítva ül a lovon. Nyilván nem emlékezhet rá, hiszen akkor még meg sem született, de olvasni olvashatta volna Kovács Lászlónál (*Csalóka lidércfény nyomában. A szibériai Petőfi-kutatás csődje*. Irodalomtörténeti Könyvtár. Argumentum Kiadó, Bp., 2003.) vagy Fekete Sándornál (*A szibériai métely. Egy Petőfi-legenda feltámadása és újbóli elhantolása*. Magvető Könyvkiadó, Bp., 1990.), hogy a barguzinisták annak idején 1989–1990-ben azzal bolondították a magyar közvéleményt, hogy megtalálták azokat a hadifogolylistákat, amelyeken az Oroszországba hurcolt magyar hadifoglyok nevei találhatók (eleinte még Petőfit is odaképzelték az egyikre). Aztán a bemutatott névsorokról kiderült, hogy az Aradon (augusztus 17.), Borosjenőn (augusztus 21.) és Zsibón (augusztus 24.) kapitulált magyar tisztek neveit tartalmazzák. Így a szibériai legendászok nem erőltették a további történeti bizo-

nyítást, hanem elmentek ásni. Mit kellett volna ezek után a magyar történészeknek bizonyítaniuk?

De ha már így megszólítottam, mégiscsak írok arról, hogy mit tettem jómagam mint „magyar történész” ebben az ügyben. 1995-től kezdve többször kutattam ösztöndíjasként a bécsi Hadilevéltárban (Kriegsarchiv), illetve a Házi, Udvari és Állami Levéltárban (Haus-, Hof- und Staatsarchiv). Az előbbi, mint a nevéből is látszik, a Habsburg-monarchia hadtörténeti jellegű forrásanyagát (pontosabban, annak nagyobb részét) őrzi, az utóbbiban pedig – sok más iratanyag mellett – a külügyi és központi kormányzati iratok találhatóak, többek között 1848–1849-ből is.

Az 1849. évi orosz intervencióra vonatkozó osztrák iratanyag nagy része ezekben a levéltárakban található. Az oroszoknak – ha esetleg akartak volna – Erdélyből lett volna esélyük magyar hadifoglyok kiharcolására, hiszen az Erdéllyel határos, az Oszmán Birodalomhoz tartozó Moldvában és Havasalföldön 1848 nyara óta orosz megszálló csapatok állomásoztak. Erdély volt az egyetlen olyan területe Magyarországnak, ahol lényegében megvalósult az „egyenjogú” orosz–osztrák katonai együttműködés, hiszen mind a Lüders gyalogsági tábornok vezette V. orosz hadtest, mind az Eduard Clam-Gallas altábornagy vezette cs. kir. hadtest részt vett a hadműveletekben, s egyik sem került a másik alárendeltségébe.

Nos, jómagam végignéztam az erdélyi cs. kir. hadtest teljes iratanyagát (Alte Feldakten, 1918–1925. Armeekorps in Siebenbürgen unter Puchner, Clam-Gallas und Gedeon. 1848. V. – 1849. XIII.), de bizony nyomát sem leltem egyetlen magyar hadifogoly kiharcolásának sem. Pedig, ha lett volna ilyen, akkor arról az orosz csapatok mellé kirendelt összekötő tisztek nyilván jelentettek volna, hiszen többek között azért rendelték ki őket, hogy az osztrák kormányzatot minden fontos eseményről tájékoztassák. Átnéztem a cs. kir. fősereg teljes 1848–1849-es iratanyagát, hiszen a összekötőktől, illetve Clam-Gallastól ide is futottak be jelentések;

ezekben sincs nyoma kiharcolt hadifoglyoknak. (Alte Feldakten, Karton 1834–1844. Hauptarmee unter Haynau 1849. VI–XIII.; Karton 1845–1855. Hauptarmee, Detailakten).

Végignéztam a lemergi (galíciai) főhadparancsokság 1849–1850 évi iratait (ekkorajt ide tartozott Bukovina is); itt sincsen semmilyen forrás magyar hadifoglyok Oroszországba hurcolásáról (Alte Feldakten,

Simon Sándor rajza

Karton 3287–3288. Generalkommando Lemberg, 1848–1850.). Megtalálható az 1850-es években az erdélyi orosz intervenció költségeivel és egyéb anyagi vonatkozásaival kapcsolatban lezajlott orosz–osztrák bizottsági tárgyalások jegyzőkönyvi anyaga is, ebben sincs szó kiharcolt magyar hadifoglyokról (Alte Feldakten, Karton 1926–1927. Commis-

sion Verhandlungsprotokolle), pedig ekkortájt a krími háborúban tanúsított rosszindulatú osztrák semlegesség miatt igencsak feszült volt a két állam viszonya.

Átnéztem a cs. kir. hadügyminisztérium 1849-es elnöki iratait (Kriegsministerium, Präsidiale), ott sincs erre utaló nyom, akárcsak az Őfelsége katonai irodája (Militärkanzlei Seiner Majestät) 1849–1850. évi iratai között sem. Megnéztem August Heydte két helyen őrzött hagyatékát (Nachlässe, B/639. Nachlaß Heydte; Hofkriegsrat-Akten, Varia. 3. doboz), semmi nyom.

A Haus-, Hof- und Staatsarchivban átnéztem az 1849 végéig terjedő minisztertanácsi jegyzőkönyvi anyagot (Ministerratsprotokolle), a minisztertanács irattárát (Ministerrats-Akten), Felix Schwarzenberg miniszterelnök hagyatékát (Politisches Archiv. Ministerium des Äussern. Nachlaß Schwarzenberg), a külügyminisztérium anyagából a moldvai és havasalföldi kirendeltségek (Bukarest, Iași) anyagát, az 1849 évi, négydoboznyi (Karton 26–29) oroszországi iratanyagot, közte azt a két dobozt, amely kimondottan az orosz intervencióval foglalkozik (Karton 28–29. Russland. Russische Intervention in Ungarn 1849. 1–2. Teil). Na már most, ha ekkora iratanyagban nincs nyoma annak, hogy akár egyetlen magyar hadifogoly is orosz területre került volna, akkor 1.) vagy csupa alkalmatlan diplomata, hírszerző, tisztvi-

selő és összekötő tiszt szolgált ezen a területen 2.) vagy megsemmisítették a vonatkozó iratokat 3.) vagy – s ez a legvalószínűbb – nem volt ilyen eset.

Van viszont ellenpélda. A Galíciába bevonuló orosz csapatok 1849 júniusában elfogták és orosz területre hurcolták Józef Załuski grófot, aki az orosz fennhatóság alatti Lengyel Királyság születeként 1830–1831-ben részt vett a lengyel szabadságharcban, majd Galíciába menekült és ott települt le. Az orosz fél arra hivatkozott, hogy Załuski orosz alattvaló, az osztrákok azonban nem fogadták el ezt az érvelést, és követelték Załuski szabadon bocsátását, mondván, hogy a gróf 1831 óta osztrák alattvaló. S noha az osztrák fél láthatólag igen hálás volt a magyar szabadságharcnak véget vető, 200.000 főnyi orosz hadseregért a cárnak, s azt gondolhatnánk, hogy ennek fejében szívesen lemondtak volna egy lengyel alattvalójukról, nem ez volt a helyzet. Az osztrák kormány következetesen ragaszkodott Załuski „visszaadásához”, s azt röviddel a magyarországi hadjárat lezárása után el is érte.

Ennyit tettem mint – Szűcs szerint – a „gerontokrata” magyar tudomány képviselője.

Tudunk olyan magyar hadifogoly-szállítmányról, amely a nyári hadjárat folyamán orosz kísérettel elhagyta Erdély területét. Ennek útja azonban a dokumentumok alapján jól követhető.

Poujade bukaresti francia konzul 1849. augusztus 14-én jelentette Alexis Tocqueville külügyminiszternek, hogy az Erdélyben ejtett hadifoglyokat Havasalföldön és Moldván keresztül Csernovicba kísérik. Timoni bukaresti osztrák konzul augusztus 17-én a következőket tudatta Schwarzenberg osztrák miniszterelnökkel: „Háromezer fogoly felkelőt fognak Brassóból Havasalföldön és Moldván keresztül Bukovinába szállítani”. Augusztus 28-án Poujade bukaresti francia konzul már azt jelentette Alexis Tocqueville külügyminiszternek, hogy 2500 hadifogoly és 36 család haladt át Bukaresten, akik Erdélyből jöttek és Galíciába tartanak. Ugyanezen a napon Huber galaci osztrák ügyvivő azt jelentette Schwarzenberg osztrák miniszterelnöknek, hogy a hírek szerint „a magyar nemzetiségű felkelőket – fegyvereik leadása után – hazaengedik, míg a felkelő seregben található németeket és lengyeleket hadifogolyként visszatartják, és Oroszország belsejébe viszik. A moldvai helyi hatóságok arra kaptak utasítást, hogy biztosítsanak szállást és ellátást 3000 hadifogoly számára, akiket Erdélyből Oroszországba szállítanak”.

A szállítmányról az orosz és osztrák katonai források már jóval konkrétabb adatokat tartalmaznak. Lüders gyalogsági tábornok az augusztus 6-i nagyszeben–nagycsúri ütközet után intézkedett arról, hogy az elmúlt időszakban (azaz a Fehéregyházánál/Segesvárnál és Nagyszebennél) ejtett hadifoglyokból egy legalább 2000 főnyi szállítmányt a Tömösi-szoroson keresztül Havasalföldre, Ploieștibe küld, ahol Pjotr Andrejevics Dannenberg altábornagy, a moldvai és havasalföldi orosz megszálló erők parancsnoka veszi át őket, s továbbkísérteti Havasalföldön és Moldván át a bukovinai Csernovicba.

Augusztus 16-án Dannenberg közölte Karl Fischer von See vezérőrnaggyal, a bukovinai cs. kir. dandár parancsnokával, hogy Lüders július 28-án (azaz augusztus 9-én) arról értesítette őt, miszerint egy kb. 3000 főnyi magyar hadifogoly-szállítmányt küld Erdélyből a fejedelemségeken át Galícia felé. A szállítmány Brassónál (azaz a Tömösi-szorosnál) lépte át a határt, s az egy zászlóalj gyalogságból és 50 kozákból álló kíséret Gherzáig, Moldva határáig kíséri őket, ahová körülbelül szeptember 20-án érnek. Dannenberg kérte Fischert, tegye meg az intézkedéseket a foglyok átvételére.

Fischer ezt augusztus 26-án jelentette a galíciai főhadparancsnokságnak, azzal, hogy miután alig van a szolgálat ellátására elegendő katonája, s a foglyok nem a magukat (önként) megadókat, hanem a Segesvárnál és másutt fogságba esettek közé tartoznak, a főhadparancsnokság küldjön számára elegendő számú gyalogságot és lovasságot a foglyok kísérésére. Emellett utasítást kért, hogy a foglyokat – ahogy az eddig érkezettek – beavatva és felruházva a magyar gyalogezredek kiegészítésére Bécsbe küldje-e, avagy hova és milyen módon küldje, valamint mit tegyen a honvédtisztekkel és az alkalmatlanokkal.

A főhadparancsnokság mindezt augusztus 28-án jelentette a cs. kir. hadügyminisztériumnak, Fischerrel pedig közölte, hogy amint a hadügyminisztériumtól a kért utasítások megérkeznek, közölni fogja vele a teendőket. A hadügyminisztérium szeptember 2-án küldte meg az utasításokat, azzal, hogy a 3000 hadifoglyot, valamint az esetleg később még érkezőket 3-400 fős csoportokban kíséret mellett Morvaországba kell szállítani, ahol be fogják őket osztani a cs. kir. hadsereg egységeibe. A nem osztrák alattvalókat – kivéve a magyar hadseregben törzstisztként és tábornokként szolgáltakat – kíséret mellett hazájukba kell küldeni.

Akiknek átadása akadályokba ütközik, azokat be kell osztani a büntetőszázadokba.

A galíciai cs. kir. hatóságoknak azonban végül mégsem kellett foglalkozniuk az ügyel, mert Fischer vezérőrnagy szeptember 20-án jelentette, miszerint Moller altábornagy, a 14. orosz gyaloghadosztály parancsnoka szeptember 14-én közölte vele: az említett 3000 hadifoglyot nem Moldván át Galíciába, hanem a közben kötött megállapodás szerint Erdélybe, és pedig Brassóba kísérik. A foglyokat tehát nem kísérték sem Bukovinába, sem Szibériába, hanem a Tömösi-szoroson keresztül tértek vissza Erdélybe, s augusztus 31-én itt adták át őket az osztrákoknak.

Nem tudom, Szűcsnek vannak-e egyéb adatai. Ha nincsenek, akkor a kihurcolt hadifoglyokkal kapcsolatos

felvetését ugyanolyan fölösleges akadémikuskodásnak kell tartanom, mint a Szkurka/Kurka vallomások azonosságával vagy eltéréseivel kapcsolatos fejtegetéseit.

Kutatóként legfeljebb némi szomorúság tölt el amiatt, hogy egy, láthatólag igen szorgalmas és érdeklődő fiatalember ilyen könnyen felülemelkedik a tudományetikai normákon, s Papp Kálmán kéziratának általa történt eltulajdonítását így kommentálja: „Hibáztam, de mindannyian követünk el hibákat.” (Igaz, ezzel a felfogással manapság akár még köztársasági elnök vagy pártelnök is lehet.)

Amit viszont végképp nem értek, az az, hogy egy olyan színvonalas kiadványokat produkáló kiadó, mint a Corvina, hogyan jelentethetett meg egy ilyen kötetet mindenfajta szakmai kontroll nélkül.

KEDVES GYULA Korrekt eljárás?

Szűcs Gábor válaszához annyit szeretnék hozzáfűzni, hogy az általa említett két elektronikus levél nem jutott el hozzám. Mivel fontos együttműködésről kellett volna tárgyalnunk, ezért érdemes lett volna telefonon is keresnie, illetve meggyőződnie arról, hogy leveleit megkapta-e a címzett. Nem tartom korrekt eljárásnak, hogy az esetleges kutatási tervek, amelyek

mögött, mint írja, „a szponzor akár több százmilliós felajánlása” van, meghíúsulása miatt a felelősséget már előre – többek között – rám terheli. Különösen úgy, hogy a minden anyagi gondot megoldani képes szponzorról semmi konkrét információt nem osztott meg azzal az intézménnyel, amelyet pajzsként és faltörő kosként egyaránt használni kívánt.

Szerkesztőségünk úgy tervezte, hogy Szűcs Gábornak a Corvina Kiadónál tavaly megjelent Petőfi halála, Fehéregyháza, 1849. július 31. című plágiumgyanús kötetével kapcsolatos vitát a szerző válaszával lezárja. Szűcs Gábor érvelését elolvasva azonban úgy láttuk, lehetőséget kell adnunk a vita résztvevőinek a viszontválaszra.

A vitát azért kezdeményeztük, az interjút a plágiumot felismerő Kovács László régésszel azért készítettük, hogy igazságot szolgáltatassunk egy elhunyt amatőr Petőfi-kutatónak, Papp Kálmánnak. Célunkat elértük.

A Papp Kálmán feltételezéseit a saját neve alatt közlő Szűcs Gábor elismerte, hogy hibát követett el, de rögtön támadásba is lendült, s azoknak a szakembereknek a tudományos igazság melletti elkötelezettségét vonta kétségbe – nevezve őket ortodox köröknek –, akik több évtizedes munkával a hátuk mögött igen sokat tettek a szóban forgó kérdés tisztázása érdekében. Akik kételyeiket az újabb és a kívánt eredményeket megelőlegező kutatási tervekkel és teóriákkal kapcsolatban alapos forrásismeret birtokában fogalmazták meg, de sohasem zárkóztak el attól, hogy felkészült szakemberekkel együttműködjenek, vagy fiatal pályakezdő kutatók útját egyengessék. Mint a vitából is kiderül, félrevezető, felelőtlen eljárásnak tartják azonban azt a módszert, ha a tudományos kutató a bizonytalan körülmények, az esetleges helyszíni vizsgálatok lehetséges eredménytelenségének elhallgatásával megtéveszti a közvéleményt és a kutatást támogató szponzorokat.

(A szerk.)

GÖRÖGH JUDIT
A cseresznye

Nagy fröccs, csikorgó gumik a garázs kövezetén. Így indítok minden reggel és nemcsak azért, mert a meredek garázsfeljáró egy magamfajta Nagyalföldről elkárhozott nőneműnek már önmagában is komoly kihívást jelent. Hanem, mert a lányokat minden reggel én viszem az óvodába, bár már többször mondtam a férjemnek szederjessé vált arccal, hogy százszor inkább a két nagyot viszem a város két egymástól legtávolabb eső pontjára, mint hogy Sárral a kerítéskapun túlra merészkedjek még egyszer ebben a fírfangos életben. A reggeli rohanásban így aztán általában csak egyetlen felhőtlenül boldog pillanat jut nekem, amikor a négyéves is az ötpontos biztonsági övvel leszorítva ül az egyterűben. Ilyenkor én is maradéktalanul átérzem azt, amit édesanyám szokott ellágyulva emlegetni, hogy nincs is csodálatosabb dolog az anyaságnál. Az öv kattánását követően aztán úgy szoktam az autó hátsó ajtaját a leszíjazott két gyerekre rávágni, mint filmforgatás közben a jelenetet indító csapót, és drámai hősnőként ekkor jelentőségteljesen csak annyit mondok a sofőrülés felé botorkálva, hogy *úúúúúh*. Megfellebbezhetetlenül az évezred találmánya a biztonsági gyerekülés, mert abból még Sári is legfeljebb csak derékgig tudott eddig kiszabadulni, és ilyenkor magabiztos kárörömmel vigyoroghatok rá a visszapillantó tükörből, miközben a kormányval együtt boldogan ragadom magamhoz végre az irányítást is legalább az óvodáig vezető úton.

Aztán hamar lehervad a vigyor az arcomról az óvodába érve, mert az már megint az ő felségterületük, így akaratlanul is minduntalan alkalmat szolgáltatok arra, hogy a négy- vagy hatéves fölényesen kioktasson valamiért. Mert valljuk be, nincs is ennél boldogítóbb emberi érzés, pláne, ha az ember még csak ennyi idős, és a saját anyjáról van szó! Lavinává dagadt a botrány a lányok gombóccá gyúrt zoknijából is, amikor azokat nem a megfelelő dobozba tettem öltözködés közben, és Sári feltűnően jól artikulálva tette közhírré, hogy *anyaaa, jegyezd már meg végre, hogy én a pillangó vagyok, Hannus meg a virág!*, és közben úgy hajolt kigúvadt szemekkel az arcomba, mint felháborodott főnök a félkegyelmű beosztottjához, az elcserélt zoknikat mint véres bűnjelét hevesen rázva előttem. Hanna erre meg csak rezignáltan legyintett, és unott képpel magyaráz-

ta a húgának, hogy felesleges itt a szájtépés, mert *tutifkic*, hogy nekem is *agydudorom* van, mint a Faludy Zsófi nagypapájának, ha ilyen egyszerű dolgot képtelen vagyok megjegyezni, és az egyértelműség kedvéért még egy gyors kézmozdulattal is jelezte Sárinak, hogy pontosan mit is ért ezen.

Sose tulajdonítottam túl nagy jelentőséget az óvodai jeleknek, bár ezzel szemmel láthatóan egyedül vagyok, mert nem csak a lányaimnak fontos ez, hanem szeptemberben is örületes harc megy az újdonsült óvodások anyukái között egy nekik tetsző jelért. Én például nem is emlékszem az egykori jellemre, és az óvodából kifelé sietve végigfutottam az összes öltözőszekrényre festett ábrát, hátha eszembe jut, hogy vajon az enyém mi lehetett egykor. Olvastam egy internetes fórumon, hogy az óvodai jelek olyan meghatározóak az ember életében, hogy azok sokszor szinte szimbólumszerűen végigkísérik az egész életutat. Biztos azért akadt ki a nővérem is azon, hogy a mi gyermekkorunk színhelyén, a Babits utcai óvodában például létezik olyan jel, hogy ostor.

Mondjuk, az ő esetében még megértem az ostorral szembeni ellenérzést a nekünk csak titokban elpusmogott családi rémtörténet miatt, miszerint az 56-os disszidens keresztapja Cleveland-től egészen Salt Lake City-ig üldözte Iki nevű unokanővérünket egy hortobágyi csikós ostorral. Pedig szegény Öcsi bácsi csak azt szerette volna mindennél jobban elérni, hogy Iki majd a legjobb amerikai egyetemen tanuljon tovább. Iki meg az irdatlan ütemű fejtágítás közepette addig nézett farkasszemet a tanulószoba falára szegezett csikós ostorral, míg támadt egy zseniális ötlete, és tizenkilenc évesen egy szép szeptemberi napon úgy felkötötte a nyúlcipőt, hogy meg sem állt a mormon egyház Salt Lake City központjában tornyosuló katedrálisának tárt kapujáig, ahonnan majd csak hosszú évek múltán adott életjelet aggódó szüleinek immáron egy mormon férfi boldog hitvesként és egy fiúgyermek újdonsült ifjú édesanyjaként. Ugyanakkor az ostor nemcsak Iki óvodai jelének illett volna kitűnően, hanem éppenséggel Isten ostoraként is felfogható, és akkor mutasson nekem bárki olyan kislányt széles e hazában, aki ne akarna szívrepesve Attilára, a nagy hun vezérre, ha csak egy rövid ideig is, emlékeztetni. Mindenesetre, ezen az alapon persze, az én jelem bármi lehetett volna a sok fű-fa-virág rajzból, de mégsem hagyott nyugodni a gondolat, és elkezdtem számba venni a gyerekkoromat, hátha fordított úton megfejtetem a rejtélyt.

Például a nővéremet mindig mindenki Editkének hívta. Engem viszont nevezett apám Kicsikének, Görcsnek, Kunta-Kiintének, nagyapám Királynőnek. Ez az, kiáltottam fel magamban, akár korona is lehetett volna a jelem! Van is egy óvodai fénykép rólam, amint csendkirályként aranypapír koronával a fejemen állok a kör közepén. Csak a mesebeli királyságból kiebrudalt búbánatos királylányok nézhetnek olyan tenger-szomorúsággal, mint én azon a képen. Az óvodai napok reménytelen egyhangúsággal poroszkáltak az én gyermeki időszámításom szerint, a csoportszoba ajtaját szuggerálva tágra nyílt szemmel és füllel feküdtem az összecsucskható tábori ágyon minden egyes délutáni alvásidő alatt, hátha apám megkönnyül végre rajtam, és kiszabadít a kényszerű gyermektömlőcből. Sokszor nem is alaptalanul, mert apám minden makarenkói nevelésméletével együtt azért azt a rengeteg csendkirályt mégiscsak a pedagógia csődjének tartotta. Így aztán nagyapámék hatalmas kertés háza maradhatott a mi háborítatlan mesebeli királyságunk még óvodás koromban is, ahol a katonáéknál csak slambuckirályként emlegetett nagyapám és én, az ő koronázatlan királynője uralkodtunk, míg világ volt a világ. Aztán szomorúan legyintettem magamban, mert hol van már az a ház, meg az egykori slambuckirály, és hol van az én tündöklő uralkodásom is, ami velem együtt szállt a sírba és vált az enyészet martalékává.

Este valami idegen könyvet cipeltek a lányok a kanapéra az esti meséhez, aminek már messziről gyanús lett a borítója, de csak akkor szörnyedtem el igazán, amikor a címét is elolvastam.

– Neeem – hörögtem a méltatlan ötlettől elborzadva –, nem lesz több kistestvér, megmondtam már ezerszer nektek! Másik könyvet hozzatok!

– Jaj, anya, nem is azért, csak az óvónénik kölcsönadták néhány napra, mert úgy tetszett nekünk – nyugtatott Hannus. Aztán fél szemmel a szőnyegen matató Sárira sandított, és félig-meddig lehalkítva a hangját, hozzátette: – Te tényleg azt hiszed, hogy nekem hiányzik még egy ebből?

Nem tiltakoztam tovább, viszont amikor már erőteljesen zsibbadtam a mézédeseen cseppenő családi idill sematikus illusztrált világától, akkor leemeltem a polcra a *Sehány éves kislányt*, és nagy lelkesedéssel mutogattam, hogy abban milyen gyönyörűek a rajzok. Sőt, hogy azok nem is rajzok, hanem már-már festői grafikák, és tulajdonképpen ugyanarról szól az is, mint ez a digitális ábrákkal teli *Kistestvér érkezik*

című verzió. Hanna hosszan és elismeréssel nézegette ezt a könyvet, hogy *tyűűűű, hát, ez tényleg sokkal gyönyörűűűűbb, mint az a másik*, miközben Sárika felhúzott szemöldökkel figyelte a nővére elmélyült lapozgatását, és mély bölcsességgel ő is egy-egy hosszan elnyújtott hümmögéssel nyugtázta Hanna megállapításait. Elégedett mosollyal könyveltem el látványos pedagógiai sikeremet, amikor Hanna egy erélyes mozdulattal a sarokba parancsolta szegény *Sehány éves kislányt*, és Sárival kórusban követelték a *Kistestvér érkezik* haladéktalan folytatását.

A *Sehány éves kislányra* mért eme példátlan büntetés annál is inkább fájoan érintett, mivel ez volt talán az első irodalmi élményeim egyike, miután éveken tartó hallgatás után háromévesen elkezdtem végre beszélni a család később nem kimondottan osztatlan örömére. Szinte azonnal az egyik legnehezebb kérdéssel sikerült megtörnöm a hosszúra nyúlt csendet, amire édesanyám felvilágosult szülő lévén, a gólyamese helyett ezt a könyvet olvasta fel nekem. Nem tudhatta szegény, hogy olyan falrengető hibát követ el majd ekkor, hogy Jerikó falai is összeomlanak még egyszer tőle. Mindenesetre én már akkor is elbűvölve nézegettem a sok rendezetlen tincsű egzotikus pucér gyereket a képeken. Ám, mivel az eredeti kérdésekre mégsem kaptam ezen az irodalmi vargabetűn keresztül sem kielégítő választ, édesanyám a gyerekszoba ablaka előtt elterülő hatalmas cseresznyefára emelve ábrándos tekintetét azt találta mondani, hogy a gyerek végül is úgy kerül az anyuka hasába, hogy az lenyel egy cseresznyemagot, és úgy kerül ki onnan, hogy az anyuka hasát az orvos felvágja a kórházban, amikor elérkezik a születés várva várt pillanata. Az anyai felvilágosítás nem maradt hatástalan. Azonnal irdatlan zokogásban törtem ki, hogy *akkor most mi lesz velem, mert én még csak hároméves vagyok, és egyáltalán nem akarok felnőni! Épp elég nekem a Jutka babám meg annak a két rakoncátlan kistestvére a babaszobámban, dehogy kell nekem még egy igazi gyerek is!* Anyám kétségbeesését csak értetlensége szárnyalta túl, mire én is felvilágosítottam őt, hogy előző nap cigányútra tévedt egy cseresznyemag, amit aztán végül sikeresen lenyeltem. Na jó, akkor még bevettem az esemény utáni fogamzásgátló szöveget, miszerint ahhoz felnőttnek kell lenni ám, hogy a cseresznyemagból kisbaba lehessen az anyuka hasában, de a néhány évvel későbbi epizódnál már semmilyen épkezláb magyarázat nem akadt.

Egy nap ugyanis gyanútlanul rányitottam a fürdőszobában éppen önféledten zuhanyozó apámra, és a hirtelen elém táruló látványtól azt hittem, hogy az indigókék linóleumpadlóba gyökerezett talpam alatt megnyílik a Jerikó utcai házgyári panel az alattunk sorakozó mind a kilenc emeletével együtt. És akkor én egyszerűen úgy megvilágosodtam, hogy olvasni lehetett volna a fejem mellett még a holdvilágtalan mélysötét éjszakában is. Értettem már végre, hogy miért is mondja minden boldog-boldogtalan rám, hogy *nahát, kiköpött a Sanyi*, meg, hogy *tiszta apja lánya!* Szívszakadva rohantam ki anyámhoz a konyhába, hogy *hogyan hazudhatott nekem akkorát, hogy ő szült engem, mikor épp most láttam a saját szememmel, hogy apukának a hasán keresztbe akkora vágás van, amilyen neki egyáltalán nincs!* Szegény anyám mit nem adott volna egy jó vaskos császármetszéses hegért abban a pillanatban, de nemhogy császármetszést, de még egy kiadósabb náthát sem tudott felmutatni egész addigi életében. Ellenben apámmal, aki legmerészebb álmait is túlszárnyalva a szép cirkalmasan kivarrt veseműtét hegének köszönhetően e pillanatban akarátán kívül is az egyetlen ősi női privilégium birtokába jutott, ha csak bizonytalanul rövid időre is. Apám a konyhai nagyjelenet közepette elpárásodott tekintettel

ölelt magához, hogy hát igen, tulajdonképpen igaz is, hogy ő az én szülőapám, ha nem is a szó szoros értelmében véve, és erre anyámmal együtt kínjukban úgy elkezdtek röhögni, hogy alig bírták abbahagyni. Magyarázhatott nekem már akkor bármit szegény anyám, ő mindenképpen hazugságban maradt, és arra én valamiért rettenetesen érzékeny voltam világéletemben. Anyám meg újra elsüthette magában örökérvényű jelmondatát, a fakanál nyelét szorongatva a lábában fortyogó borsófőzelék felett, hogy lám-lám, a pokolba vezető út is jószándékkal van kikövezeve.

Nemrég egy hétvégi családi ebéd alkalmával aztán a szüleimnek szegeztem az engem már régóta furdaló kérdést, de ők csak tanácstalanul vonogatták a vállukat, amikor a nővérem mondta, hogy a padlón még megvannak az óvodai tornaszákjaink, amibe monogrammal együtt a jeleink is bele vannak hímezve. Előkotortuk őket. Az egyikben liba volt, a másikon cseresznye. Végül is lehet, hogy mégiscsak van valami abban az internetes fórumon olvasott megállapításban, bár itt most egyáltalán nem a nővéremre meg a libára gondolok. Hanem hogy a cseresznye tényleg, még mindig csuda jó dolog. Az a fránya cseresznyemag meg végül is bármikor cigányútra tévedhet.

SZAUER ÁGOSTON

Gondolat

*Itt támadt, kint, a fák alatt,
erősnek tűnt a fókusza,
mint lámpakör, lassan haladt,
s a körvonala már kusza,*

*bolyong, lebben a szobába,
éteri csak, mint a lélek,
szétterjed, foszlik, hiába
megmaradási törvények...*

*Csak árnyék lenne, árnyalat,
ha teremtmény, ha sorsa van!
Megbújhatna egy tárgy alatt,
de elenyészik nyomtalan.*

Ideál

*Az asztalt szépen lesöpörték.
Mély tál karikás porcelánja,
rajta hellászi pásztorlányka,
és benne hűvösen a körték.*

*Nem állíthatsz még egyszer olyat.
Lehetne még így odatéve,
ennél is hibátlanabb képe,
majd párlata lesz, a gondolat.*

BALÁZS F. ATTILA
közömbös hús

*minden impulzus barátságtalan
a bűvös számok
elfoglalják helyüket
a génláncon
mozgás
rugalmas ütemezés
homok
hemoglobin
féktelen kupacok
gesztus
könny
szenvedélyek
Isten
lépések
homok szél
hajnal dél este
kudarc
ráncok*

*játék
iskolakerülők
határok
vérvnyomás
hulladékkillatszerek
Nap és Hold
gyöngy
kagyló és tengeri moszat
bizonytalanság újra és újra
könyv álmok
zene lámpák
elemek
változás
visszatérő és induló
közömbös hús
rothadó birodalom
Krisztus megállott...*

Jelentésnélküli táj

*Mit kezdjél a temetőbe tévedt birkákkal?
Túl komor ez a tájkép.
A bajba jutott ég pityeregni kezd.
Magányos gondolkodás, zavaros.
Gondosan felsorakoztatott sorsok –
ki próbálja megosztani velünk?
Szárítókötélről lehullott
vagy elvesztett zokni, jelentésnélküli.
Füst, maszatos felhők, fékcsikorgás.*

*Begurul a képbe egy kerekesszék.
Lila kontúrt kap az ablakkeret.
Hova tűntek a birkák?
Mit kezdjél egy jelentésnélküli tájjal?*

SOMOS BÉLA

Egy kulacs víz

*Nem fontos senkinek a létezésed
magadnak se, időnként azt hiszed
de csak kerülnél életveszélybe
kapaszkodnál te is akármibe*

*mikor villám csapott le közeledben
csalán voltál, aki a ménkűnek se kell
kicsit megrázott a furcsa villanyáram
a földön hevert az almafátok, a nyár*

*amikor átbújtál a lassan mozgó vonat
kerekei közt a régi pályaudvaron
ha elbotolsz, most nem lennél sehol
halvány emlék esetleg, régi rendőrségi hír*

*ettetek belőle? a nemtudásból
meg lehet élni, egy darabig és tovább
megjátssza a naivat, a jót
menni bolondmód át a sivatagon*

*a tűző nap persze téged is megéget
jönnek fagypont alatti éjszakák
az életeddel hogyan sáfárokodol?
egy kulacs vízben benne a világ*

Elégia

*Ha megszabadulsz a csöppektől, légbuborékoktól
amik a testedben föl-le szüntelenül cikáznak
léghajónak képzelheted magad
amiből a súlyokat kihajigálják*

*minden súlytól megszabadulni látszol
tényleg egészen egyedül lehetsz
kékben természetesen kék gömb kék ruhában
a sötétkék, kinőtt, fényes egyetlenben*

*a szegénység egykor nem volt külön szégyen
az, hogy börtönben az apád, még az sem
sokan jártak még templomba, a Szent Annába,
ministráltál, tudod (latinul) a lépcsőimát*

*az ifjúság mégis nyár és ifjúság volt
hiába nyomott ezer félelem
a szorongás igaz megmaradt belőle
a szenvedés tanít, mondja a görög*

*nem cserélnéd a sorsod más sorsával
annyit láttál, ezt és azt tudod
a lufballon eltűnik a tiszta kékben
felejt, fel-ejt szüntelenül a Föld*

SZAKMÁRY DALMA
Pohár sör

Azt hiszem, az ilyen típusra mondják, hogy tenyeres-talpas menyecske. Klári – a nevét megjegyeztem – negyvenes nő, hangosan beszélt, döcögve nevetett, vég nélkül mosolygott, és szappanillata volt. Csak egyszer beszélgettünk, ő jött oda, miközben az urnafalat tisztogattam. Vagy három órát mesélt az első férjéről és a közös életükről, ott, a temető közepén. Nem emlékszem mindenre, csak arra, hogy átragadt rám a derűje.

Négy éve voltunk házások, gyerek nincsen. A sulit után egy varrodában kezdtem dolgozni, ő volt az egyik idősebb kolléganő fia. Az anyósom hamar kinézett magának, mondta később, hogy kezdettől tudta, jó menyé lennék, és persze be is dobta magát. Valami vállalati ünnepségre becibálta a Ferit, egyenesen hozzám vonszolta, aztán ott hagyott minket. Borzasztó zavarban voltunk, nagyon kínos volt az egész.

Feri egy évig katona volt, gondolkodott rajta, hogy hivatásos lesz, de aztán inkább kamionozni kezdett. Sofőr volt a seregben, szerette csinálni. Másfél év járás után kérte meg a kezem, de az esküvő előtt még gályázott egy évet az osztrákoknál, kutas volt. Szép, nagy esküvőt akart, úgy is lett. Óriásit mulattunk.

Utáltam, hogy kamionozik, veszélyes volt, meg aztán sokat is volt távol. Kértem, hogy keressen mást, aztán keresett is, talált is. Vezetni, azt nagyon szeretett, meg utazni. Sokat ültem mellette az anyósülésen, mindig jó kedve volt, ha autózhatott. Persze a rádióhoz nem lehetett hozzányúlni, az volt a mániája, hogy csak az választ zenét, aki vezet. Ezen mindig mosolyogtunk, mert én nem tudtam vezetni.

Szóval aztán ügynök lett, nem mondom, hogy álmai munkája, de jól csinálta. Szelíd erőszakkal tukmálta az emberekre a takarítógépeket, edényeket, ilyeneket. Jól keresett, gyűjtöttünk házra. Legyen meg a ház, legalább kezdjük el, aztán jöhetnek a gyerekek. Jól volt így, időnk, mint a tenger. Aztán egy vidéki termékbemutató után hívott, hogy nem jönne már haza, késő van, és marasztalják estére. Még mit nem, mondtam, gyere haza, én nem

szeretek úgy kelni, hogy nem vagy itt mellettem. Bele is nevetett a telefonba, mondta, hogy jó, ennek nem tud ellenállni, de ha már éjszaka kell vezetni, hogy a kis felesége jól keljen, leszek szíves megvárni ébren. Reggel a kórház telefonja keltett fel, hogy bemennék-e azonosítani. Aztán bent a rendőrök mondták, hogy valószínűleg elaludt a volánnál, fának csapódott, a mentőben halt meg. Másnak nem esett baja.

Jól viseltem, tényleg. Sokan segítettek. Visszaköltöztem apámhoz, sokat melóztam, mindent elvállaltam. Feri nagyon hiányzott, sokat is bőgtem, mint egy iskoláslány. Nevetni, hát azt nem tudtam egy ideig.

Aztán voltam itt a Ferinél, és a villamosmegállóban rám köszönt egy nő. Jólöltözött nő volt, iskolatársam, de sosem voltunk igazán jóban. Te, hát igyunk meg valamit, itt egy hely. Jó, mondtam, nem tudom, miért. Mindegy volt, hogy beülök-e vele, vagy bárki mással, de nem akartam bunkó lenni, ha már így rám köszönt.

Leültünk a kerthelyiségbe, és a „mivanveledezerévenemláltalaktavalyinemjöttélelázostálytalálkozóraférjhezmentél” áradatra elmondtam, hogy jól vagyok, és nincs férjem. Ó, mondta. Gyerek, kérdezte, nincs, feleltem. Ó, és hol laksz, a szüleimnél, ó, és van valakid, nincs, ó, és munkád azért van, ugye, van. Elnevette magát, azt hiszem, megkönnyebbült, hogy legalább van miről beszélgetni, aztán elkezdte és mondta a férjét, a kertes házat, a balatoni apartmant, a vállalkozást, mutatott képeket a két gyerekről, egy bűnronda kutyáról, a horvát nyaralásról, aztán elkezdte az osztálytársakat, hogy ez meghalt, az elvált, és képzeld, az meg nem is ment férjhez. Én sört rendeltem, hát ittam némán, mondta ő magától, még reagálni se kellett nagyon, néha bólintottam. Te, mondta. Hogyhogy nem mentél férjhez? Figyelj, én nem akarok tanácsokat adni, de nekünk nőknek nincs sok időnk ám. Szóval, ha akad valaki, ne nagyon gondolkodj, hidd el nekem, sokat számít, hogy nem maradsz egyedül. Érted, már nem vagyunk húszévesek, meg aztán a gyereket fel is kell nevelni. Ha holnap szülnél, akkor is, hány éves leszel az érettségijére? Én azt mondom, fogj valami rendes fickót, és szüljél. Látod, a Bori se ment férjhez, aztán iszik, mint a kefekötő... Felálltam és halkán azt mondtam közel hajolva hozzá: ne haragudj, ne felejtse el, hogy hol tartottál, de ki kell mennem, átszaladt rajtam ez a pohár sör!

Bementem, odaadtam a pultnál a söröm árát, aztán kísértálmam. Gondoltam, gyalog megyek le a hegyről, de két utca után meg kellett álljak, annyira rám jött a röhögés. Percekig szakadtam a röhögéstől, aztán nevettem, a könnyem is folyt. Vajon meddig fog ott ülni és várni rám a szerencsétlen? A hülye, gondoltam, és hosszú hónapok után először éreztem jobban magam. Na, Ferikém, gondol-

tam, most aztán megmondták nekünk a tutit, megyek a dolgomra, tök egyszerű, nem igaz?

Klári, ahogy a felidézett történet végére ért, nevetni kezdett. Olyan ellenállhatatlanul dödögött, hogy én is nevetni kezdtem. Ő jó hangosan, én tisztelettel és halkán, mert nem tudtam, hogy illik-e egyáltalán temetőben nevetni.

Piros

Peti beriglizte a fürdőszobaajtót, majd felhajtotta a vécédeszkát. Miközben a farmer gombjával és a slicével bajlódott, észrevette a polcon a dobozt. Fellépett a vécédeszkára, felnyúlt a dobozért. Leült a vécére, ölébe vette és kinyitotta. Egy piros, magas sarkú, női bőrcipő volt benne. Már a múlt héten látta, amikor Anya az ágyon ülve belebújtatta harisnyás lábát, de azt nem tudta, hogy ilyen finom tapintású és jó szagú ez a cipő. Forgatta, és a talpán az árcédulát is megtalálta. Néhány pillanatig még nézegette a lábbelit, újra megszagolta. Aztán felállt, felhajtotta a deszkát, letolta a nadrágját, és a pisisugár alá tartotta az új bőrcipőt. Aztán a másik felét. Dolga végeztével a cipőket gondosan visszarakta, és a dobozt feltette a polcra, a helyére.

Apa négy hete ment el, és három napja beköltözött a Simaképű. Peti az öccsével éveken át hallgatta a másik szobából az eleinte fojtottabb, majd egyre hangosabb veszekedéseket. Néha egy-egy pofon hangjára riadtak fel az éjszaka közepén. Apa elment, Simaképű jött, és Peti az öccsével együtt újabb, zavaros éjszakai zajokat hallgathatott.

Ági néni szóltanul adta át az ellenőrzőt, megismogatta a fiú fejét és bátorítóan rámosolygott.

– Most menj szépen haza. Jó hétvégét!

Két hete Anya haját Klári néni vágta le a fürdőben. Anya vidám volt, és a szomszéd Klárinak be nem állt a szája, úgy nyisszantotta le Anya gesztenyebarna fürtjeit. Peti a szomszéd szobában olvasta a könyvtári *Harry Pottert*, de unta azt is, kívülről fújta az egészet. Unalmában az egyre unalmasabbá váló felnőtteket hallgatta. „Idefigyelj! A lényeg, hogy bármit is viselsz, bárhogy is nézel ki, mindig, érted, mindig legyen rajtad valami piros. Az bizony megakasztja a férfi szemét. Mindegy, hogy a rúzs a szádon, egy öv vagy egy sál. Mindegy,

csak egy nőn mindig legyen valami piros. Azzal meg lehet fogni a palikat” – mondta Klári néni, miközben rendületlenül csattogtatta a kisollót.

A Simaképűnek rossz szaga van. Rossz a szaga reggel és rossz a vacsoránál – gondolta Peti, miközben a fürdőszobai tükörben kiskamasz arcát fürkészte. Minden megváltozik. Apa elment, és ő reggelente hiába keresi arcán a piros bőrpírt, nincs sehol. Az apja reggel puszival keltette, majd belebrummogott a nyakába, csiklandós érzés volt, és mindig nevettek rajta. Ugyanezt eljátszotta az öccsével is. Peti aztán az apai utasításnak engedelmességgel a fürdőbe ment, arcot és fogat mosni. A bőre, akárcsak kiskamasz lelke, minden érintésre érzékennyé vált. Néhány perc alatt eltűnt ugyan, de az apja szakálla piros foltot hagyott az arcán és nyakán. Minden megváltozik. Az utóbbi hónapokban Peti már csak a pusztit engedte, felnőtt férfiak mégsem brummognak egymás nyakába, igazán nevetséges. Aztán erre nem sokkal beriglizte a fürdőszobaajtót. Őrá senki se nyisson fürdés közben.

Kedvére volt, hogy maga lehet a bezárt fürdőben. Két szobában éltek négyen, és neki olyan nagy szüksége volt arra, hogy békén hagyják. Mindenki hagyja békén. Olyan unalmas, ahogy azt darálják, mit csináljon, mit ne csináljon, mikor szégyellje magát, és mikor kísérje el az öccsét ide vagy oda. Minden megváltozott. Apa elment, az öccse sokat sír, Anya meg a Simaképű pofátlanul vigyorognak éjjel és nappal, ő meg... Minden változik.

Gyűlölte, ahogy a Simaképű Apát játszotta, nevetségesen, erőlködve, méltatlanul. Rossz szaga volt a Simaképűnek.

– Peti! Gyere velem! – szolt a tanító néni és meg sem álltak a tanári szobáig. Nem volt bent senki rajtuk kívül. Ági néni megfogta a vállát és a falitükör felé fordította. – Mi ez itt, Petikém?

Peti először nem tudta, hogy mit is kéne látnia. Aztán észrevette az arcán azt a négy, élénkpiros

csíkot. Eszébe sem jutott, hogy egy kéz nyoma így kirajzolódik az ember arcán. Négy kis vörös hurka. Szinte csodálkozott, hogy így megmaradt a reggeli nyakleves nyoma. Igaz, eddig a fejére még nem nagyon kapott.

Nekiesett a tűzhelynek, akkora pofont kevert le neki Anya. A Simaképu bezzeg végignézte, a cigarettát a szájában izzott, kavargatta a kávéját, és Apa hokedlijén ülve, szótlánul bámult ki a fejből. Petihez nem jutottak el anyja szitkai, csak összekuporodva, fejét védve várt, hogy Anya kitombolja magát. Most nem kapott többet. Anya ordított, bal kezében egy pár piros, magas sarkú, bűdös női bőrcipő.

Csöngetés előtt két perccel ért be a suliba, a füle

még mindig zúgott. Ági néni kiosztotta rajzóra a feladatokat, aztán odalépett Petihez.

Peti hazafelé tartott, a hátizsákban az ellenőrző, benne a beírás: „Tisztelt Szülők! Péter arcán ma egyértelműen bántalmazás nyomát láttam. Kérdésemre szűkszavúan felelt. Mivel már máskor is láttam Péter testén kisebb-nagyobb sérüléseket, kérem, hogy a hétfő délutáni fogadóórán megjeleni szíveskedjenek! Üdvözlettel: Szabó Ágnes, osztályfőnök.”

Péntek van. Apa vasárnap elviszi őt és az öccsét fagyaltozni. Úgy döntött, hogy még ma este megmutatja az ellenőrzőt. Két nap alatt biztosan elmúlik a piros.

PÁL SÁNDOR

M

Az maradt meg, ahogy a garbód igazgattad. Finoman, simítgatva, egyre feljebb a nyakadon, de az mindig visszacsúszott. Ettől nem tudok aludni most. Nézem, mi van a kávémban: tej, tej permeátum, cukor, instant kávépor, tartósítószer. (Minden este belenyomom a fejem az ágyba és kényszerítem magam. Ha nem fázom, vagy valaki nem fázik mellettem, nem megy.) Végül én is garbós pulóvert vettem fel. Forgolódtam, hogy megpillantsalak. Mindenki más volt, kivéve téged. Sokáig nem tudtam, hogy egy nőről neveztek el ezt. Talán mindent, ami fojtogat.

Nyugalom

B-nek

Mi köt még ide, ehhez a műanyag székhez, a cipősdobozhoz, az ajtófélfához, nem tudom, csak azt, hogy veled lett volna jó, vagy ha nem is, igazi. Mintha mindig szürkület lenne (akkor ébredek, amikor körvonalukból kivetkőznek a tárgyak). A szádra emlékszem, a nyálad ízére is, de a nyelved úgy féltetted, mint engem. Öt óra negyvenkét perc. Csak annyit kérek, hogy ne gondoldj rá, majd más fog. Mire lekapcsolom a folyosón a villanyt, már biztos vagyok benne, hogy veled lett volna jó, és azon gondolkodom, hogy nekem mástól kellett megtudnom, hogy a gyönyör nemesített fájdalom.

SAKOLCZAY LAJOS
Szivárványos az ég alja

Az erdélyi magyar könyvművészetről

Baráti ajándékként Ernst Toller Dsida Jenő fordította *Fecskék könyvét* lapozom – a kisgrafika (ex libris) tudós szerelmese, dr. Arató Antal küldte karácsonyra, de csak most került elő egy papírhegy alól –, és nem győzök gyönyörködni a kolozsvári fametsző, Gy. Szabó Béla eleganciáján. Illusztrációi – öt eredeti fametszet – madárszárnyra írott szabadságfutatok. Amit sugallnak, az nyugtatóan drámai: a szelőlőből szél lesz, aztán vihar, az pedig – könyörtelen a természet ítélete – áttöri a börtönrácsokat-börtönfalakat. A Józsa Béla Athenaeum 1945-ös kiadványa, zivataros idöket éltünk, enyhén szólva nem a könyvművészet csúcsa, ám ebben a szegényes környezetben is eleven a közlendő, mert él a poémát gazdagító, mélyre vésett, de magasan szárnyaló vonal.

Nem kell annyira messze mennem, hogy az erdélyi magyar könyvművészettel (azon belül a könyvgrafikával) találkozzam, hiszen a fél évszázada Romániában kiadott könyvek jelentős része – a Forrás-sorozat első száz kötete és az utána következők, a Romániai Magyar Írók számtalan könyve, a Dsida Jenőtől Páskándi Gézáig és Szilágyi Domokosig, Székely Jánostól és Sütő Andrástól a *Kalevaláig* (Baász Imre-illusztráció!) tartó vonulat megannyi opusza – itt van a polcomon. Karakteres, sokszor rajzos könyvborítókkal, nem beszélve az illusztrációkról.

S ha kedvem tartja, reggeltől estig nézhetem többek között Gy. Szabó Béla bekeretezett, Kós Károlyt megörökítő, a portré alanya által is dedikált eredeti fametszetét – a grafika az ötvenéves polihisztort köszöntő Erdélyi Helikonban jelent meg (1933) –, és áldozhatok a Sütő-drámáról (*Káin és Ábel*) fémkarcot készítő Plugor Sándor rajztudásának. Cseh Gusztáv, rézkarccal, megint csak a szent öreget, az *Attila királról ének* és az *Erdély kövei* (harmincegy, külön-külön aláírt linóleummetszet) szerzőjét idézi, s Mohy Sándor kis akvarellje pedig a dőblecet viszi az égbe.

Ha a szemem, mert a nézés is munka, egy hosszabb szemrevételezés után nem telnék meg könyvnyel, az olvasáson kívül csak őket nézném. A grafi-

kai háló (rajzháló) halhatatlanjait, akik – ezért életes a jó rajz – lélegeznek. Műtárgyból élővé váltak, s mindvégig így is maradnak, ha figyelmünk húst rak a csontozatra. Simogatással. Ki tudná megmondani, hogy a vonal költészete, a folt és az üresen hagyott fehérség, a várak s az erődök biztonságát involváló betű – aki nem képes csupán betűkből címlapot tervezni, az nem is tipográfus – milyen varázsszert hordoz magában. Amely izgatóan tud hatni, ám a megcsendesedésre való ösztönzés sem idegen tőle.

Amikor magam elé képzelem a sztánai Varjúvárat s annak építőművész, író, grafikus, mezőgazda, folyóirat-szerkesztő lakóját, aki röptető szellemként az erdélyi lét – és a megmaradás – mindenese volt, a kézművességben rejlő tudásnak is áldozok. A munka öröme. Mert Kós szépségeszménye, ruszini lombhajtással Erdély transzszilvanizmusában gyökerezett, a tájban és népében, a Vlegyászára fölfutó (mindig akinek mondott) útban, a kiszáradt horhosokban és a zúgó vizekben. Kezében, történelmi kikacsintással – ne feledjük, Szent Istvánról is regényt írt – örömtáncot lejtett a metszőkés (linó) és a nádtoll.

A szecesszió utóvirágzása, mikor a karcsú, méltósággal nyesett vonal az art decóba hajlik? Inkább a szemérmesen, ösztönös szépérzéssel húzott vonal kitarulkozása. Az 1923-as *Tizenegyek* című antológia könyvjelén lévő székelyharisnyás fiatal férfi – nyílt tekintet, egyenes tartás – a kezében lévő könyvet, Gutenberg óta a szellem bibliáját mintha az Ég urának akarná följajlanlani. Ebben a fölfelé törekvésben méltóság van. Méltóság, hiszen Trianon óta, erre a cselekvés megannyi közösségi formája, mindig fölfelé kellett kapaszkodni. Fölfelé, ami az erdélyi könyvművészetet és grafikát illeti, a szépség napos terepére.

Hogy hányan és hányan, kicsinyek és nagyok, áldoztak ennek az oltárnak, rögvest kiderül, ha kézbe vesszük a *Könyv, grafika – Könyvművészet Erdélyben (1919–2011)* című albumot. A kolozsvári Korunk – Komp-press (2011) által kiadott könyvet szerkesztőként és nemegyszer íróként az a Kántor Lajos jegyzi – a folyóirat sok-sok éven át működő valahai szerkesztője –, aki főképp a Korunk Galéria létrehozásával és megannyi könyvvel, tanulmánnyal, cikkel elég sokat tett azért, hogy a romániai magyar képzőművészet értéke szerint legyen megbecsülve. Az utókor hálás lehet neki ezért a pikúrát és a grafikát lámpásként magasra emelő buzgalomért.

A külsőre (kötés, borító) és belsőre (tükör, törde-
lés, nyomtatás) is szép könyv attól izgalmas, hogy a
dokumentumértéken kívül számtalan értéke van.
Elsőként a monografikus részek összefoglaló jelle-
gét, gazdag adatolását kell említeni. Másodsorra
nyitottságát, hiszen a vizsgált időhatáron belüli cik-
kek – jóllehet egyik részük tegnap, tegnapelőtt és a
régebbi múltban született (itt-ott, katalógus-előszó-
ként, újságcikként már olvasható volt), másik részük
frissnél frissebb, hiszen az album számára íródott –
ugyan egy összefüggő folya-
mot képeznek, de a tájékozott
szerzők (akiknek nem kis
hányaduk alkotóművész) ki-
kitekintgetnek, ha másért nem,
a hasonlítási alapért, „idegen”
területekre, legyen az a klasz-
szikus képzőművészet bármely
alakzata-formája-figurája,
vagy magyarországi grafikus-
illusztrátor, stb. S harmadszor-
ra a kép – könyvborító, emblé-
ma, illusztráció, illetve önálló
mű – nem eléggé becsülhető
dús hálózatát (színes és fekete
oldalpárok), kitüntetett szere-
pét kell üdvözölni, hiszen e
nélkül a *Könyv, grafika* csu-
pán föltehetően izgalmas, ám
nem látványszerűen okadatolt
szövegtenger volna.

Murádin Jenő a tőle meg-
szokott pontossággal ássa az
alapot – *Erdélyi könyv – erdélyi grafika (1919 után)* –,
amelyre bizton lehet építeni. A történeti áttekintésben
a kevésbé tudott és ismert részek az izgalmasak. „Míg
a magasnyomású technikákhoz (fa- és linóleummet-
szet) nem kellett külön felszerelés, a mélynyomású
rézkarc előállítására nyomóprést igényelt. Ferenczy
Valér hozott haza először, még 1914-ben Párizsból
Nagybányára rézkarcnyomó prést.” A kiskunhalasi
születésű Papp Lajos (1886–1963) a budapesti és
stuttgarti tanulmányai után érkezett Kolozsvárra,
kísérletező kedvét – „a legképzettebb grafikus volt
akkoriban” – a művészettörténész korunk egyik nagy-
jához, Feszt Lászlóhoz (!) hasonlítja. (Kár, hogy
Feszt vonalköltészetének, montázstechnikájának uni-
kuma a közölt kevés cikk- és interjú-részletben szinte
elsikkadt.) Tóth István (1892–1964), az első világhá-

ború után Marosvásárhelyről Kolozsvárra települt
művész négy linóleummetesz-albumával tűnt ki.
„Senki nála aprólékosabb, bonyolultabb metszetlapo-
kat nem készített az erdélyi művészetben. Voltak
olyan színes linóleum-képei, melyekhez akár tíz nyo-
módúcot használt.”

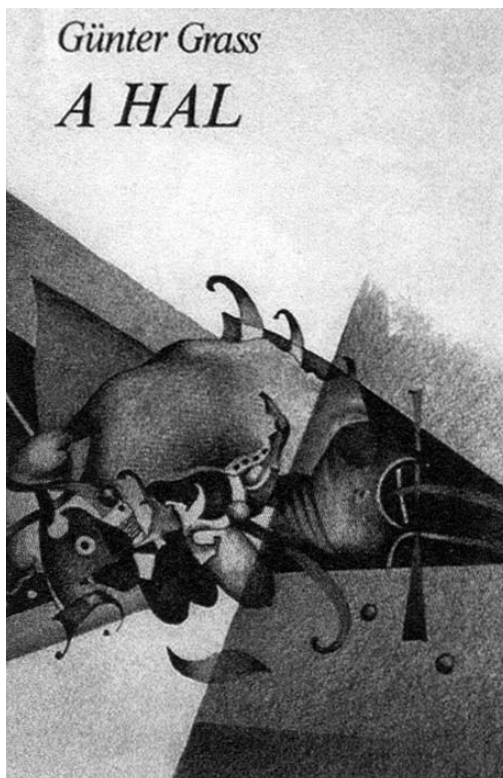
A nagy egyéniségek – Kós Károly (1883–1977),
Debreczeni László (1903–1986), Gy. Szabó Béla
(1905–1985), Tassy Demian (1899–1977) – művé-
szete mellett az 1924-ben alakult Erdélyi Szépművés

Céh tevékenysége domborítá-
tik ki. Az 1944-ig tartó idő-
szakban a Céh, „a korszak leg-
sikeresebb kiadói vállalkozá-
sa” 166 (!) művet adott az
olvasók kezébe. „A legtöbb
illusztrációt Kós Károly és
Kisbán (Bánffy) Miklós
készítette.”

Az aranykorszak lenyomata
– Kós nem csupán kitűnő gra-
fikus, ám erkölcsi példa is volt
– fölfedezhető-e a későbbi (az
1945 utáni) művekben?
Minden bizonnyal. Ha azt
mondom, hogy az utódoknak
volt mire alapozni, keveset
mondok, mert a toronyépítés
technikáját is – a bukaresti
Kriterion könyveinek a szép-
ségén Deák Ferenc, a betű és a
rajz poétája örködött – az
ősöktől tanulták (egyike-mási-

ka a klasszikus illusztrátorokkal, könyvművészekkel
dolgozott is). Hogy ez a helytállás nem volt könnyű,
izgalommentes, arra a „szocialista realizmus” igé-
nyének nem nagyon megfelelő meseillusztrátor,
Incze János *Dés vesszőfutása* a példa. A sajnos
nálunk még mindig ismeretlen Incze „felülről való”
tájékozódását, alakjainak groteszk báját hiába védte
meg a szakma, a zsdanovi követelményeket figyel-
men kívül hagyó grafikái a képcenzorok bakafántos-
kodásain elbuktak (Székely Sebestyén György: *Jó és
rossz küzdelme*).

A kötet fókuszában több tanulmánnyal és
művészportréval az *A Kriterion műhelyében* című
fejezet áll. Érthető az „egyik” középpont ilyesféle
kijelölése. (A „másik” majd a Korunk körüli, a
folyóirathoz kötődő grafikai munkálatokra – kiállí-

Árkossy István borítótérve

tás, illusztráció – teszi a hangsúlyt.) Érthető, mert a Domokos Géza (*Betűmágusok*) vezette bukaresti könyvkiadó – hat nyelven megjelentetett könyveivel – az a szellemi műhely volt, amelyben szépség és tudás együtt kamatozott. A mives, a tartalommal mindig harmonizáló külső kelendővé tette a könyvet. Az egyedi kötetek, sorozatok, stb. grafikai arcának megálmodója hosszú évekig az a Deák Ferenc volt (1935) – belepillantva a két kiadást is megért szenzációs könyvébe, a *Betű és rajzba* (Bukarest –1988; Szeged – 1999) egyértelműen látni: betű-országban ő a király –, aki a rajzi tőkély, a vonaléptmény esztétikumával (ha kellett, kastélyt mutatott, ha a törzsanyag úgy kívánta, szellős szállást) mindig hozzáadott valamit a szöveghez. Kántor Lajos többlépcsős írása (köszöntő, portré) igencsak körüljárja a grafikus-tipográfusi pályát.

Dávid Gyula mindenre kiterjedő tanulmánya (*Deák Ferenc a Kriterion könyvgrafikus asztalánál*) nemcsak a Tóth Samu hirtelen halála után vezető szerepet kapott grafikus-könyvtervező hosszú pályaképének jelentősebb állomásait vetíti elének miniatori alaposággal és türelemmel – Forrás, Horizont, Romániai Magyar Írók, Fehér Könyvek, erdélyi tájak magyar népművészete, tudományos dolgozatok, folyóirat-antológiák, irodalmi dokumentumkötetek, katalógusok sorozat –, hanem az ezer név és könyvcím fölsorolása mellett kitér a kiadó nem mindennapi – anyagban is megvalósuló – tartalomforma ötvözésének munkálataira is.

Ami tagadhatatlan: az 1970-es Kallós Zoltán fémjelzte *Balladák könyve* könyvművészeti unikum. (Az *Új guzsalyam mellett* című Miklós Gyurkáné Szályka Rózsa remekléssel karöltve vajon hol bolyonganak a dedikált példányaim?) Deák a Kallóssal való beszélgetések során és a balladák ismeretében arra a fölismerésre jutott – a jó könyvtervező nem úszhatja meg az olvasás néha fárasztó munkáját –, hogy a tartalommal harmonizálva a könyvnek méltó külsőt kellene adni. Innen a nyersvászonszöveg ötlete. A kötésre, „pontosabban a kötéshez szükséges méretűre kivágott vászonra magyarnagykapusi asszonyok varrtak kis kalotaszegi írásos mintát. A vászon kötészeti igények szerinti kezelését a sepsiszentgyörgyi textilgyár végezte, s csak ezután következett a nyomdai kötészeti munka és került rá a kész könyvre a fóliaborítás.”

A tervezésen túli műveletet, a vászon kiválasztásától az asszonyok hímzőmunkájának az ellenőrzéséig

Deák és a hűségesei technikai társ, Bálint Lajos végezte. Ha nincs valaminő adminisztrációs zavar – ki kinek számolja el a munkabért, és milyen papírral –, az *Új guzsalyam* mellett is hasonlóan szép külsővel jelenik meg, hiszen lészpedi csángó asszonyok szőtték volna a mintás könyvborító-vásznakat. Sajnos ez kútba esett. Viszont Kós Károly kilencvenedik születésnapjára (1973) méltó ajándékot kapott. A családi ereklyék közül előkerült *Székely balladák* egyetlen kézzel írott példányát – amellyel az idők kezdetén az ifjú szépségmives jegyajándékként későbbi feleségét lepte meg – fakszimilében a Kriterion viszonylag nagy példányszámban (20 ezer) adta ki, s az agg szerzőt avval tisztelte meg, hogy belőle kétszáz darabot vászonba kötött, amelynek varrott mintái ugyancsak a kapusi asszonyok keze munkáját dicsérik. (Arra, hogy a számozott bibliofil példányokat Kós milyen akkurátusan dedikálta, bölcs mosolyát végigfuttatva a megajándékozottnak, magam is tanú vagyok.)

Csapody Miklós tanulmánya – részlet egy hosszabb munkából – azt a Cseh Gusztávot (1934–1985), a szintén a vonalköltészet tudorának mondható, szürrealitásra, groteszk fitorra is hajló grafikus idézi meg, aki nem csupán a könyvgrafika jelese volt (1972-ben már több mint kétszáz illusztrált, fedőlapal egyénített könyv volt mögötte, itt elég legyen csupán Páskándi *Üvegek* című novelláskötetének „gótikuságában” is modern, remek fekete-sárga fedőlapjára emlékeztetni), hanem invenciók egyedi lapok készítője is. A nagyméretű tusrajztól a különféle nyomtatokig, a pasztelltól a kollázsig terjeszkedett önkifejező arzenálja. Két rézkarcsorozata, amely Erdély jeles történelmi és kultúrtörténeti személyiségeinek portréit, illetve Erdély műemlékeit örökítette meg, korai halála után albumban is megjelent (*Hatvan főember; Jeles házak* – 1988). A Cseh Gusztáv, a könyvgrafikus portrérajzoló hitelét a nagy számban idézett vendéganyag – méltatások, kritika- s interjúrészletek Gyöngyösi Gábor, Banner Zoltán, Páskándi Géza, Panek Zoltán tollából – csak erősíti.

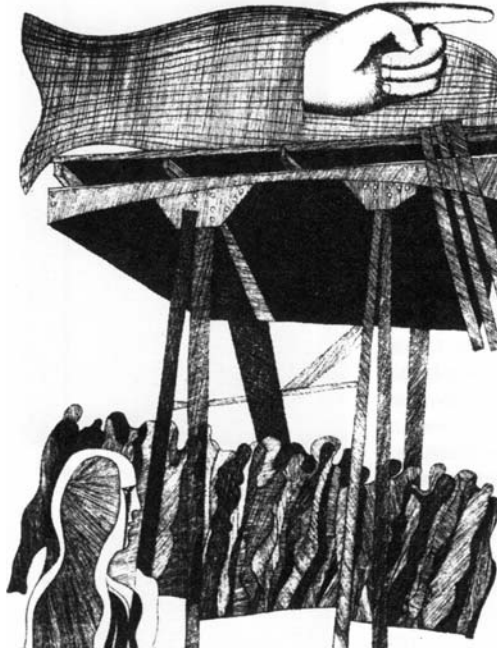
„Egy művész jelleme és az általa felmutatott mű jellege között kimutathatóan szoros kapcsolat áll fenn” – írta Árkossy István ugyancsak a Cseh Gusztáv-i életművet méltatva. Az a festőművész, grafikus, akinek esszéiről jelenléte a könyv legnagyobb értéke. Amellett, hogy gyönyörűen ír – jó pár tollforgató megirigyelhetné pontos okfejtésében is életdús fogalmazását –, „szakmai szemmel” belülről látja a kép, a grafika világát. A technikai dolgoktól

kezdve a művész gondolati kitarulkozásáig. Ha nálunk, sajnos, kevésbé ismert is Cseh Gusztáv, Deák Ferenc, Paulovics László (1937) és Tóth László (1933-2009) neve s életműve, klasszikusok ők a maguk öntörvényű mezején. Mindennél hitelesebben bizonyítja ezt a *Négyesben, vonalak játékasztalánál* című portré-kavalkád. Árkossy úgy éli bele magát kortársai, valahai munkatársai világába, hogy a „vonhangzatokba ágyazott találó megfogalmazásokkal” szellemi rokonságot mutat. A vonalköltészetéről való gondolkodásának eleganciája a Bardócz Lajost (1936) és Kancsura Istvánt (1941) bemutató érzékletes arcképvázlataiból ugyancsak kitetszik (*A sámán köztünk van; Örökmozgó képek gesztenyevirágzásban*). Kántor Lajos Árkossy-portréja egy kissé elnagyoltnak hat, egy majdani monográfia előképének tekinthető.

A több mint négy évtizedes (1960–2002) Korunk-tallózás – *Könyvről, tervezésről, grafikusokról* – portrékat rajzolva és elméleti szinten sokszínűen villantja föl a könyvszakma horizontját, múltját és jelenét, eredményeit s problémáit, hiszen a szerzők (Robert Escarpit, Ditrói Ervin, Bálint Lajos, Jánosházy György, Hans Loew, Katona Ádám, Borghida István, Váróné Tomori Viola, Murádin Jenő, Gazda József, Kós Károly, Pomogáts Béla, Kántor Lajos, Keserü Katalin) számtalan műben bizonyították fölkenységüket. A Korunk Galéria – erről kiötlője, Kántor számol be – maga volt a csoda, hiszen évtizedekig lehetőséget biztosított az erdélyi képzőművészet jeleseinek a bemutatkozásra. Személyesen is tanúsíthatom, minden tárlat ünnep volt, esemény volt, hiszen a közönség nemcsak a művész alkotásaival találkozhatott, de a jól megkoreografált műsort is (vers, zene, előadóművészet) élvezhette.

Az Korunk képe(i) korábbi statisztikák fölelevenítésével teljes. S ha meggondoljuk, hogy 1957 és 1975 között kik és hányszor szerepeltek reprodukcióval a folyóiratban, előttünk a romániai magyar képzőművészet nagyjainak szinte teljes palettája. A zászlós nevek a megjelenések gyakoriságával: Nagy Imre (50), Gy.

Szabó Béla (27), Szervátiusz Jenő (34), Nagy Albert (36), Balázs Péter (20), Fülöp Antal Andor (16), Incze János Dés (23), Bene József (5), Györkös Mányi Albert (23). Ám az akkori fiatalok névsora is impozáns: Paulovics László (80), Kazinczy Gábor (49), Cseh Gusztáv (31), Kopacz Mária (26), Deák Ferenc (23), Finta Edit (22), Bencsik János (19), Feszt László (16), Unipán Helga (15), Balázs Imre és Sipos László (12 – 12), Baász Imre (8).

Cseh Gusztáv rajza

Ha ehhez hozzávesszük a Korunk könyv-grafika cikkeit – Banner Zoltán Gy. Szabó Béláról és Bencsik Jánosról, Koczogh Ákos Szervátiusz Tiborról, Bölöni Sándor és Farkas Árpád Plugor Sándorról, Kántor Lajos Buday Györgyről és Unipán Helgáról, Mezei József Damó Istvánról, Domokos Géza Bartha Lászlóról, Józsa István Sipos Lászlóról, Bálint Tibor A Napsugár színpéiről, Tóth László *A küldetés stációiról* írt –, érzékelhetővé válik a kolozsvári orgánium képzőművészetben (is) betöltött hallatlan szerepe. Ám az olvasó nem csupán a nevek

között tallózhat, ha van ideje és kedve, a nevekhez párosíthatja a szerzők grafikáit. Bőség, gyönyörűség. A címlaptervek és illusztrációk mellett nem mindennapi élményt nyújt a romániai magyar (akkori) fiatal költők portré-arszenálja is.

S hogy a folytatás sem reménytelen, arra az *Új évezred* című fejezet fiatal közművészek tollából származó megannyi írása, meglátása a példa. A Baász-tanítvány Damokos Csaba a legélménytelibb, legösszefogottabb (*Szentgyörgyi lovagok*), Könczey Elemér a legmodernebb (*Betű + kép = font + pixel = könyv?*), Részegh Botond a legkeményebb, legkritikusabb (*Szemléletváltásra van szükség*). A romániai magyar közművészet (könyvgrafika, stb.) jövője immár az ő kezükben van, rajtuk és a hozzájuk fölzárkózókon múlik, hogy továbbra is – a szatmáriakra, így Paulovics Lászlóra is gondolva – szívárványos lesz-e az ég alja. Mert jöhet bármekkora sötétség, a tisztító vihar után megjelenik a szívárvány.

A könyvgrafika – veszni soha ne hagyjuk! – ilyen kincs.

ÁRKOSSY ISTVÁN Vasari, 1550

Nem közömbös a lélekkel beoltott mű sorsában, hogy hol és miként éli majdan le véges napjait, ha már mindenáron világra kellett jönnie a Gutenberg-galaxis fénylő, vagy fakó parányi csillagaként a megszámlálhatatlanok parttalan sokaságában. Így rábukkanhatunk olyan kötetekre, amelyek alighanem örökös mozdulatlanságra ítéltetnek tékák szüette tárlóiban az idő bársonyporával takartan, míg mások, a kitartó szolgálat útvesztőiben bolyongva öltének magukra egyre inkább elszürkülő patinát. Mindemellett léteznek olyan kiválasztottak is, amelyeket nem pusztán egyetlen életfonállal áldott meg a sors, s hogy a lélekvándorlás mítosza is öngazolást nyerjen, újra és újra megszületnek az évtizedek, évszázadok során, mert vélhetően valami olyasféle erény birtokába jutottak, amely, úgy tűnik, valóban csodálatra méltó, s a jövőre vonatkoztatva is időtálló értéket képvisel. Márpedig ha egy mű a csaknem fél évezredes létében immár sokadik reneszánszát éri meg, minden jel szerint jó csillagzat alatt jött a világra, eszerint bizonyosan rendelkezik is az említett érdemekkel. Az alábbiakban épphogy egy efféle kiadványról ejtenék szót, olyanról, amely többéletű, amely könyvtáram polcáról gyakorta kézbe kívánkozni; mi több, nyűtt borítójával addig képes szuggerálni, mígnem a fixírozásnak végül engedek, így időnként akár még utazásaimra is elkísér.

Az idézett kötet szerzője Giorgio Vasari, aki az itáliai reneszánsz zenitjén, 1511-ben született a festői Arezzóban, és aki – a „Rinascita” kifejezést elsőként röppentvén fel Toszkána azúrkék egére – akaratán kívül, mondhatni, korának „keresztatyja” lett. Manapság elsősorban kiváló építészként, manierista festőként és művészeti íróként idézzük alakját, aki utóbbi vonásának köszönhetően vált igazán népszerűvé. Giorgio már akkor tisztában volt tetteinek nem mindennapi jelentőségével, amikor csaknem negyvenévesen, 1550-ben (majd bővített változatában 1568-ban) megjelentette *A legkiválóbb festők, szobrászok és építésszek élete* című (az akkori rövidített szóhasználat szerint: *Viták*) háromkötetes opusának mintegy másfél száz művész-életutat csokorba gyűjtő, tekintélyes, ezeroldalas kiadványát. Világos szándéka volt, hogy kitartó munkája során korszakos mű szülessen, hisz

mindaddig csupán elszórtan, a teljesség különösebb igénye nélkül láttak napvilágot némileg hasonló rendeltetésű írások, de még azokat is többnyire az események rögzítése céljából, semmint az említésre méltó műalkotások hiteles számbavételének és leírásának írói szándékával vetették papírra.

Vasari, törekvő személyiség lévén, kezdetektől fogva a fátum bűvös mosolyára áhítozott. Az érvényesülést, rafinált érzékkel, Firenze és Róma művelt szféráiban vélte megtalálni, főként a Medici család humanista szellemet árasztó palotáinak pompás reneszánsz boltívei alatt, vagy az „isten Raffaello” freskóinak bűvkörében, a Pápa körül sündörgő bíborosok vörösökkel játszadozó brokátvilágában. Széles műveltsége valószínűsíti a feltételezést, hogy a siker céljából bizonyára alaposan magáévá tette Baldassare Castiglione *Az udvari ember* címet viselő, 1528-ban megjelent, tanulságos elmékedéseit, amely a kor eszményi tulajdonságaival felruházott világi emberének erkölcsi példatáraként tartható számon; vagy akár Machiavelli fejtegetéseit a verejtékes áldozatokkal kivívott hatalom „mindenáron” történő megtartásának különféle módozatairól, *A fejedelem* 1532-es kiadásában. Érvényesülésének elvitathatatlan sikerét bizonyítja, hogy termékeny életén át lankadatlanul ostromolták oltárkép-, freskó-, valamint portré-megrendelésekkel, miközben a magas igény szintű Michelangelo-kori Firenze városának is megbecsült építészévé vált. Az Uffizi impozáns épületegyüttesének megalkotása, a Palazzo Vecchiót a Pitti palotával összekötő Corridoro Vasariano kivitelezése, a római Cancellaria dekorálásának karakterformáló munkálatai, de a Medici családot ábrázoló freskósorozata is, valamint egyéb, többnyire a „kiválasztottak” részéről érkező megrendelések mind remek bizonyítékai a presztízs-körök számára gyümölcsötteremtő, értékteremtő munkásságának.

Ám elméjét mindeközben szüntelenül a *Viták* megírása foglalkoztatta. Tevékenységét némileg megkönnyítette, hogy maga is elsősorban festő volt, akinek napi ismeretségi köréből került ki a kor firenzei művészeinek színe-java. Nyakába vette Toszkána, Umbria, Lombardia ciprusok közt bújócskázó ösvényeit, hogy a távoli régiók művészeti hagyatékát a még fellelhető élő tanúk, netán emlékezők közvetítésével megismerje, szorgosan jegyzetelje. És noha az utazásai során megismert Pietro Aretino velencei költő és Francesco Salviati kiváló római manierista festő barátsága büszkeséggel töltötte el, és a már eltávozott Raffaelóról,

vagy a továbbra is töretlenül munkálkodó Tizianóról mindig a legnagyobb lelkesedés hangján vélekedett, az összes csodálat hevülete együtt sem mérhető ahhoz az euforikus tisztelethez, amely baráti kapcsolata révén is a kor legnagyobbjához, az általa bálványként tisztelt Michelangelo lényéhez és annak utolérhetetlenek titulált szellemi nagyságához fűzte. Így a kötetben egymást követő életutak sorában (Cimabuetól Giottón át az építész Jacopo Sansovinóig) sem terjedelmében, sem dokumentum-értékében egyetlen írás sem mérhető a héroszi magasságokba emelt eszményképről szóló tanulmányához. És noha Vasari mesterkéltége olykor mosolyfakasztó, őszinte kinyilatkozásainak rakoncátlan cirkalmi, bevallom, igen kedvemre valók. Mondataiban a művészet iránti túlradó elfogultság adja a textus igazi borsát, jelző-halmazai pedig akként virítanak, mint palettájára könnyeden feldobott színeinek választékul felkínálkozó, gazdag sorozata. Az alábbi, Michelangelóról szóló idézetben nemcsak túlsúfolt kép-komponálási módszereire emlékeztető, fennen ívelő mesélőkedve, hanem Firenze humanista értékei iránti mély elkötelezettsége is világosan kiolvasható. Meg az, hogy az Arno-parti műteremtés hűvösebb fogantatású, lineáris jellegét mindenkor a lagúnák gyöngyének túlfűtött kolorizmusa fölé helyezte. Meggyőződése volt, hogy Velence ábrándosan vibráló tükörképe elhomályosul imádott városának töretlen ragyogásában.

(...) Közben az Egek Jóságos Kormányzója kegyesen a földre fordította tekintetét, s látva a temérdek hiábavaló erőfeszítést, lelkes, de terméketlen igyekezetet és az emberek elbizakodott felfogását, ami sokkal messzebb van az igazságtól, mint a sötétség a világosságtól, elhatározta, hogy megszabadít bennünket a súlyos tévelygéstől, s egy olyan szellemet küld a földre, aki minden művészetre és minden mesterségre egyaránt alkalmas, s aki akár rajzolásról, körvonalazásról, árnyalásról vagy derítésről van szó, egymaga képes bemutatni, milyen is a tökéletes képzőművészet, plasztikussá tudja tenni festményeit, szobrászi alkotásai biztos tudásról árulkodnak, és kényelmes, biztonságos, egészséges, derűs, arányos és gazdagon díszített épületet emel. (...) Az Úr látta, hogy az effajta mesterségekben és rendkívüli művészetekben, vagyis a festészetben, a szobrászatban és az építészetben a toszkán tehetségek mindig megelőzték és féltelműlták pályatársaikat, ugyanis sokkal odaadóbban vállalták a művészetekkel járó fáradtságot és munkát, mint Itália bármely más vidékének lakói, ezért úgy határo-

zott, hogy Firenzét jelöli ki a jövővény hazájának, mivel ez minden város közül a legméltóbb rá, s ily módon egyik polgára révén Firenzét minden művészetben méltán a legmagasabb tökélyre emelte” (Zsámboki Zoltán fordítása).

Persze megeshet, hogy egy efféle életrajz-összeállítás – ami még a szerző elképzelései szerint sem a regényesség szándékával, hanem annál inkább az opusok dokumentálásának igényével jött világra – a tények száraz halmazát sejteti... És ez részben igaz is. Ennek dacára mégis az ő betűöltései nyomán vált követhetővé a nem méltatlanul felbecsült kor műremekeinek megszületése, sorsa; amit az akkurátus számvevő hajdanvolt útjai során fogadószobák díszeként, vagy festőállványokon, a műteremtés alakuló pillanatai közepette vehetett szemügyre, és amelyek azóta – nota bene! – a világ múzeumainak üvegpáncéllal óvott, ajnározott kincsei közé emelkedtek.

Hogy mi végett vallok mégis megkülönböztetett vonzalomról e kiadvány iránt? Ennek az a magyarázata, hogy Giottótól Pierro della Francescán, Bellinin vagy Donatellón át Michelangelóig a művészet héroszainak effajta parádés koszorújával szembesülni – már pusztán a szavak és mondatok szövevényén keresztül is – számomra magasztos pillanatokat jelent. Ezt tetézi, hogy az írások egy olyan kortárs lúdtollából valók, akit az éra sok kiválóságával a személyes ismeretség élő köteléke is szorosan egybefűzött.

Csakhogy a múzsák olykor hektikusak és igencsak kiismerhetetlenek. Így a sors fintora, hogy Vasari minden érvényesülése ellenére sem tartozott korának legkiemelkedőbb festői közé, miután jobban értett a „disegno” és a „pittura” elméleti kérdéseikhez, mint azok gyakorlatához. Bár Raffaellót csodálta, mégis a kolorizmusban nyilvánultak meg legfőbb fogyatékoságai, amihez – a „manír” alkalmazása közepette – olykor anatómiai ismeretek hiányossága is társult. Alakos képei többnyire a mindenkori korrekt „megfelelés” kényszerének ízével busásan telítettek. Bánkódott, hogy Michelangelo aurájának kihunyásával a „Rinascita” fenséges korszaka, a „maniera perfetta” tündöklő napjai leáldoztak; és, fájdalmasan bár, de azt is felismerte, hogy ő maga egy megbicsaklott, az ismeretlenség homálya felé tapogatózó eklektikus stílus-korszaknak, a manierizmusnak lett egyik képviselője.

Azonban, a *Viták* köszöntőüjébe fonva, mégiscsak megfogalmazta számunkra egy tüneményes párszáz év művészeti ikonográfiáját.

És Ő ezzel is halhatatlan maradt.

Ferdinandy György regényes életet élt s él most is. Eszmélkedés polgári családban, a Sas-hegyen eltöltött gyermekkor, egyéniségüket a házasságban is őrző szülők, majd a háború, a zaklatott ötvenes évek, közben bölcsészkar, francia szak, ötvenhat után emigráció, majd Franciaország, francia feleség, irodalmi sikerek, Puerto Rico, egyetemi tanárság, miközben születnek az újabb és újabb művek, a trópusokon eltöltött évtizedek közben is visszatérés a magyar nyelvhez. Majd ismét Franciaország, látogatások haza, a „kétéltű” íróság vállalása, kubai feleség, betegség, Florida, az átalakuló magyar társadalom megfigyelése, immár a visszatérő ember szemszögéből. A József Attila-, Krúdy Gyula-, Saint-Exupéry-, Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete (MAOE)-díjas, íróval Sas-hegyi lakásában beszélgettem.

„Utazás a magyar irodalommal..”

– *Évek óta hónapokat tölt itthon, ugyanazon a budai környéken, ahol gyerek volt, ahonnan elindult. Miközben három évtizeden át haza sem jöhetett, most úgy érzi, hazaért?*

– Itt, a Sas-hegyen a fél hegyoldal a dédapámé volt, szüleim a Vas Gereben utca 10-es számú házában éltek, s én is itt találtam otthonra. Igaz, ez már nem az a hegyoldal, ami a gyerekkoromban volt, de most is ismerem mindent az utcában. 1995-ben települtem végleg haza, de már a nyolcvanas évektől kezdve jártam ide. Ellentétben azokkal a társaimmal, akik kint maradtak, hiszen ők kikerültek a hazai élet sodrásából. Akik például csak a könyvhétre látogatnak haza, nem kapcsolódnak irodalmi életünkhöz.

– *Mi a véleménye a most tapasztalható széthúzásról és az egymásra mutogatásról a mindennapi és az irodalmi életben?*

– Röviden megfogalmazva: fájdalmas. A megoldás kézenfekvő: nyitni kell egymás felé.

A másként gondolkodókat is kell fogadnunk. Ez nem megy egyik napról a másikra. Kis lépésenként kellene egymás felé közeledni, de ez az út komoly akadályokkal van teletűzdelve, amelyeket nehéz leküzdeni, de nem lehetetlen. Csak példát kellene venni a múltból, mégpedig nem is a régmúltból, elég csak az óbudai régi Sípos vendéglőt megemlítenem, ahol több politikai tábor vezető képviselői is megfordultak régen, de nem egymás elátkozására törekedtek. Türelmesebb, emberibb hangot használtunk.

Ma azt látom, hogy egyes emberek árulkodni mennek ki Nyugatra. A pillanatnyi érdekek miatt feláldozzák saját emberségüket. Talán ők maguk sem tudják, de nem tartják sokra az ilyen embereket Nyugaton. Az, hogy egy cikk undok, pökhendi hazaárulónak nevezi ellenfeleit, számomra a cikkíró minősíti, és nem a megtámadott felet. Úgy látom, hogy a külföldi panaszkodás történelmi örökség nálunk.

A mindenkori strébereknek, akik újfajta ellenzékinek képzelik magukat, a Monarchia és a szovjetek után kapóra jön Brüsszel, az Európai Unió. Az érvelő, értelmes ellenzékiséget, a demokrácia elemi játékszabályait nem ismerőknek ismét van hová fordulniuk. Mindezek ellenére büszkék arra, hogy leleplezhetik az itthoni problémákat, mert ki kell mondani, vannak gondok. Hiszen a rendszerváltásnak csúfolt rendszerváltozás sem sikerült úgy, ahogy elképzeltük. Még 1956-ban szeretnünk volna egy emberarcú szocializmust, ami összeegyeztethető lett volna a demokráciával. A függetlenségünket 1945 után kivívtuk, de nem sikerült az előbbi említett célt megvalósítani. Mi, akik akkor kimentünk, bízunk benne, hogy a rendszerváltáskor valami hasonló történik, ám aki emberarcú szocializmust akart, az hoppon maradt.

Meg kell tanulniuk az embereknél, hogy ma sok múlik a civilizált hangnemen. A kulturált vita-

szellem hiányzik itthon a leginkább. Azt azonban tudni kell, hogy Nyugaton ennek az országnak nincs rossz híre, egy-két kis példányszámú lap sugallja a negatívumokat, amelyeket itthon aztán előszeretettel idéznek a médiások. Ezeknek a lapoknak szinte elenyésző az olvasóközönségük, és a befolyásuk sem jelentős. Itthon persze lehet azt mondani, hogy ezek a mértékadó sajtóorgánok, de ettől még nincs így. Emellett felháborít, hogy állításuk szerint a magyarországi helyzet izgalomban tartja a Nyugatot. Én nem találkoztam izgatott és a magyar demokráciáért aggódó emberekkel. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a Nyugat népe 1956 óta úgy kezel minket, mint azt a nemzetet, aki legyőzte a nagy Szovjetuniót.

– *Az irodalmi életbe hogyan sikerült beilleszkednie? Mióta jelennek meg Magyarországon írásai?*

– Az irodalmi életben jó kritikák jelentek meg a könyveimről, az olvasók is befogadtak, igaz, azt nem mondhatom, hogy visszafogadtak, hiszen nem volt könyv előzménye az 1988-as első itteni kötetemnek, a *Szerecsenségem történetének*. Az első írásaim az Élet és Irodalomban jelentek meg 1979-től kezdve. Jól ismertem az akkori szerkesztőt, Kardos G. Györgyöt, aki tudta, hogy emigráns vagyok, csak ezt a szerkesztőségben „elfelejtette” közölni, így azt hitték, hogy valami fiatal fiú az a Ferdinandy György, ezért engedték megjelenni az írásaimat. A beilleszkedés azért is ment könnyen, mert soha nem éreztem magam idegennek itthon. 1956-ban muszáj volt elmennem, de sosem szakadtam el a hazámtól. A

gyökereim mindig is itt voltak. Már 1986-ban gondoltam, hogy hazatérek. Bár ez korábban is megfordult a fejemben; még 1964-ben, amikor Parancs János – aki hozzám hasonlóan emigrált 1956-ban – Franciaországból indult el Magyarországra. János Párizsban olyan kétségbeesett helyzetben volt, hogy elfogadott bármit, csak hazajöhessen. Bennem nem volt ez az érzés, hogy történjék bármi, én jövök. Szerettem volna visszatérni, de tartottam attól, mi lesz a folytatás, ha hazaérkezem. Azért az mégiscsak 1964 volt. Ezért Puerto Ricóba mentem. Azután 1987-ben jutottam először haza, egy évre. Ekkor már látszott, hogy a rendszer nem tartható. Gyakran tartottam összejöveteleket a konyhában, itt volt többek között Tornai József, a korábban említett Parancs János, de megfordult a házamban Csurka István is. Sokat vitatkoztunk, mert nem láttuk, merre mehet tovább az ország. Mérsékelni próbáltam az optimizmusukat, amellyel a nyugati eszmék beáramlását várták, hiszen én már láttam, mit képes művelni a vadkapitalizmus egy védtelen országgal. Félttem az új gyarmatosítástól, hiszen tudtam, milyen gyarmaton élni. Így kerültem a lakiteleki találkozóra. Amikor innen hazaértem, elgondolkodtam, hogy mi történhet velem? Talán kiutasítanak, de ez akkor nem foglalkoztatott. Más veszélyforrás nem volt, így készültem a rendszerváltásra.

– *Míg Nyugaton élt, a Szabad Európa Rádióban volt egy műsora. Ezt miért kellett ott hagynia?*

– Tíz évig írtam az *Ötágú Síp* című rovatba a Szabad Európa Rádióban. Ezen idő alatt több

mint ötszáz kötetet recenzáltam, mutattam be a hallgatóságnak. Azután hazatértem, kétlaki életet abban a formában pedig nem akartam élni.

– *Azt írja a Hát ennyi című elbeszélésben, hogy „Amint honi földre lép, az ithakai hajós története véget ér.” Egy korábbi interjújában már beszélt erről, de sikerült-e a hazatérés Odüsszeuszhozak végleg?*

– Én mindig Magyarországon voltam otthon. Ide köt a temető, ahol a családom többsége nyugszik. Meg az állatvilág. Most is fel tudom sorolni a Sas-hegy állatait, növényeit, és jellegzetességüket is. Nagyon kötődöm ide, bár a Ferdinandy család a Felvidékről származik, Kassáról, ahonnan Márai is. Anyám családja építette a házunkat itt a Sas-hegyen. Sajnos, apám csak vendég volt, nem is volt baráti viszonyban senkivel, csak a környéken dolgozó vidéki fiúkkal.

– *Anyai családban nőtt föl, mégis erősen kötődik a viszonylag keveset látott édesapjához. Hogyan élte meg ezt a kettősséget a mindennapokban gyermekként, és változott-e ez az állapot felnőtt korában?*

– A szüleim válása elkésztítő törés volt az életemben. Manapság ezt az emberek társasági megmozdulásként fogják fel és élük meg. Neveltetésemből adódóan nekem ez szörnyű sérülést okozott. Apám vidám, jópofa ember volt, és a példaképem maradt egész életemben. Orvostanhallgató korában ő rendezte meg 1927-ben az orvosok bálját, ahol Anasztázia hercegnővel járta a csárdást. Orvos lett belőle, sokat segített az üldözötteknek, egészen addig, amíg le nem lepleződött.

Akkoriban kezdődött az ideg-sorvadása is, de mindig mondogatta, hogy harminc évig fog tartani. Amikor azonban a nyilasok félig-meddig agyonverték a Húség Házában, amely 1946 októberétől a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya (ÁVO) félelmetes székházául szolgált, agyhártyagyulladás is kapott, ezáltal fölgyorsult a betegsége, és tolókoksihoz láncolta örök életére. Én mellette voltam, amikor csak tudtam, és az ő ereje, kitartása, hősiessége nagyon sokat jelentett nekem. Minden története vidám volt, amit nekem mesélt. Ezenkívül azt mondogatta mindig, hogy nem szabad senkire sem haragudni, az emberek olyanok, amilyenek, nekünk meg kell bocsátanunk. Ezt a képességét egész életében megőrizte, ezért tudott vidám maradni. Még anyánk is magára hagyta, 1956-ban látogatta meg először és utoljára. Ezért édesanyánkat elítéltük a testvéreimmal együtt. Úgy gondoltuk akkoriban, hogy apánkat itthon kellett volna tartani, és segíteni neki, gondoskodni róla. Persze ez kivitelezhetetlen volt, csak gyerekként ezt még nem láttam be. Anyánk itt maradt három gyermekkel a szülői házban, annak is a pince részében. De végigcsinálta az életet a nehézségek ellenére is.

– *Édesanyja orvos szeretett volna lenni, de nem lehetett azzá, végigküzdötte az életét és felnevelte gyermekeit tisztességben. Egyik legjobb barátnője Muráti Lili, a híres színésznő. Édesanyja másik álma, ahogy írja az Egy sima, egy fordított című kötetében, hogy színésznő lehessen.*

– Anyám elszánt és kemény asszony volt, csakugyan orvos

akart lenni, ezt azonban a saját családja akadályozta meg, hiszen akkoriban még nem voltak női orvosok. Bár álmát elvehették tőle, makacsságát és keménységét ez nem törte meg, és így talán nem meglepő, hogy orvoshoz ment feleségül. 1945-ben aztán felrobbant körülöttük a világ. Anyám szülei meghaltak az ostromban. Csak később kezdtem értékelni, milyen lehetett az, amikor egy polgárlány elveszíti családi környezetét, házat. És ebben a reménytelen helyzetben kezd el a rá jellemző makacssággal küzdeni azért, hogy valami egyáltalán fennmaradjon a régi budai világból. Azzal is szembesülhetett, hogy rokonsága nem látta szívesen, ugyanis féltek, hogy el kell tartaniuk három éhes gyereket. Nemrég kezdtem el azt az ellenszegülést tisztelni édesanyámban, hogy radikálisan szakított a budai polgári világgal egészen kilencven éves koráig, azaz a haláláig. Nem volt tanult mestersége, mégis egész életében dolgozott...

– *Például a Külügyminisztériumban és később kalauzként is...*

– Igen, anyanyelvi szinten beszélt franciául és németül, fordító volt. 1948-49-ben, amikor a szociáldemokrata párt és a kommunista párt egyesült, azokat, akik nem voltak hajlandók átlépni az új formációba, elbocsátották. Utána gyárakban keresett munkát. Több különböző feladatköre volt, végül nagy lépést jelentett számára, hogy kalauznő lehetett. Emellett természetesen magánúton nyelvleckéket is adott. Élete utolsó évtizedében már egyáltalán nem haragudtam rá apám miatt, megértettem az élet kérdéseire adott válaszait, azt hiszem.

– *Térjünk át a feleségeire és gyermekeire. Műveiben nagyon érzéketlenül ábrázolja a szüleivel való kapcsolatát, mégis szerelmei szinte mellékes szálként tűnnek föl az elbeszélésekben. Mi az oka ennek?*

– Sajnos, soha nem tudtam kimutatni az érzelmeimet azok iránt, akik sokat jelentettek nekem. Pedig de sokszor voltam szerelmes... Csak ezt a kiszemelt soha sem tudhatta biztosan. Valószínűleg másként alakult volna az életem, ha ki tudom mutatni az érzelmeimet. Első szerelmem Belgiumban volt. 1947-ben Brüsszelben tett le egy éhező gyermekeket szállító vöröskeresztes vonatot, amelyet a Mindszenty József által szervezett Actio Catholica működtetett az éhező pesti gyermekek megsegítésére. Nevelőszülőkhöz kerültem, mármár úgy volt, hogy velük is maradtam. Azután anyám közbelépett: nem írta alá az örökbefogadásomhoz szükséges iratokat. Itt ismerem meg első szerelmemet. A lány hat évvel volt idősebb nálam, s reményem sem volt arra, hogy valaha együtt legyünk. Húséges voltam sokáig hozzá. Még 1979-ben is találkoztunk Párizsban, neki akkor már régóta volt férje, aki zsidó családból származott, régiségkereskedéssel foglalkoztak. Elfogadta, hogy én még mindig nem vagyok közömbös a felesége iránt. Közösén jártuk a várost, és a Szajna partján együtt beszélgettünk az életünkről. Azt fontosnak tartom megjegyezni, hogy mindig húséges voltam, és félnék is. Ez utóbbi talán még mindig megvan bennem. Sokan nőfalónak gondolnak engem, a valóság azonban teljesen más. A francia feleségemet (Clo) há-

romszor vettem el, azóta a kubai feleséggel (Maria Teresa Reyes) vagyok együtt. Épp most írok róla egy novellát *Elviselhetetlen* címmel. Akit nem tudunk elviselni, azt szeretjük igazán szeretnem. 2000-ben elrakosodtam, azért költöztünk Puerto Ricóból Floridába, a műtétek után ott tudtak kezelni. Utókezelésre mentünk, a feleségem pedig még azon a héten talált magának tanári állást. Így a kezelésem is megoldódott, másképp egy vagyona került volna. Nagy szerencse volt. A feleségem most is ott tanít, ezért nem költözünk ide. Nem szakíthatom ki őt az ottani közegéből, s most már a fiunk is Floridában él.

– *Mi az, ami a harminc éve már itt is megjelenő könyvein és a testvéreinek kívül ide köti, amit szeret itthon, ami megkülönbözteti a Nyugattól hazánkat?*

– Borzasztóan élvezem azt, hogy lehet beszélgetni az emberekkel. Nemcsak családtagokkal, barátokkal, hanem ismeretlenekkel is. Ha a villamoson valaki beszélgetni szeretne, automatikusan rám néz, s hozzám intézi a mondandóját. Állítólag látszik rajtam, hogy érdekel, amit mondana. Néha kívülállónak érzem magam, íróként, főként emigráns íróként ezt igyekszem a magam hasznára fordítani. Itt tényleg mindenkivel lehet beszélgetni. Ilyen Franciaországban soha nem fordult elő velem. Floridában sem. Puerto Rico más hely, de ott is inkább csak a saját körén belül marad az ember. Sokan panaszkodnak, hogy Magyarországon az emberek rosszkedvűek. Velem valahogy mindenki jókedvűen beszélget. Amikor valaha kalauz voltam, a 8-as buszon előfordult,

hogy amikor már kevesen voltak, megkérdeztem, ki hol lakik, és kis kerülőkkel szépen hazavittünk mindenkit. Ha van valakiben némi empátia és jókedv, sokat lehet javítani az életen.

– *Mekkora erőt, többletet jelentett a magyar nyelv használata, az írás lehetősége?*

– Ez egy egészen csodálatos nyelv, és mindent, amit ebből a nyelvből meg lehet tanulni, azt még ma is igyekszem megtanulni. Az ember gyakran találkozik olyan dolgokkal, amik elszorítják a torkát. Minél több idegen nyelvet tanultam meg – hiszen először németül, franciául, végül pedig spanyolul éltem és írtam – annál biztosabbá vált, hogy a magyar mindezeknél sokkalta külön munkaeszköz, sokkalta gazdagabb és szebb nyelv. Minél több idegen nyelvet ismertem, annál jobban beleszerettem a magyarba. Ez volt valószínűleg az az erő, ami megtartott. Itt arról van szó, hogy amikor egy író magyarul ír, akkor alakítja is a nyelvet. Akár új szavakat, új kifejezéseket, új fordulatok tömegét hozhatja be, és ez még ráadásul jót is tesz neki. Franciául vannak szentesített kifejezések és fordulatok, és minden helyzetben ezeket kell használni. Ha nem ezeket használod, még ha helyes is, amit használ, akkor az olvasónál nem ugrik be, amit mondani akartál. A francia írók nem alakítják a francia nyelvet, a francia akadémikusok alakítják a francia írókat. A mai magyar irodalomban némelyek felkaroltak egy írócsoporthat, akik jó írók, de nem azt írják, amit csak mi magyarok tudunk. Nem tudják, hogy mi érdekli a világot, hiszen a magyar szellemiséget sem értik meg. A lényeg, hogy

érthető legyen a mondanivaló. Például itt van Herta Müller esete. A bánási születésű sváb írónő 2009-ben irodalmi Nobel-díjat kapott. Műveiben a svábok drámai helyzetét írja le, bemutatja a szörnyű egyéni sorsokat. Itthon, nálunk is megvannak a drámai helyzetek, amelyek ránk jellemzőek, ugyanis a közösségi drámával, mint '56, nem találkoztak Nyugaton.

– *Azt írta 2008-ban az Alföld című folyóiratban megjelent Két illusztris halott című írásában, hogy „helyükre kell tenni az emigránsokat”. Kinek hol a helye, ki állíthatja fel az emigráns kánont?*

– Szilágyi Zsófia írja egyik tanulmányában, hogy „A megkésett kanonizáció nem létezik”. Nekem is van kötetnyi avantgárd prózám. A Magyar Műhely adta ki Párizsban. Címe: *Nemezió González egyetemi tanár beszéde a Fekete-erdő állataihoz*. Mivel jelenleg erre nincs igény, ezért ez kevéssé érdekes jelenleg a pályámon. Valahogy így van ez Wass Alberttel is, csak fordított előjellel. Pusztán politikai okokból emelték őt a népszerű írók sorába. Wassról az a hír járta, hogy háborús bűnös, akit odahaza halálra ítélték, és előbb-utóbb ki fogja adni Romániának Kanada. Azután kiderült, hogy nem volt az, nem is adták ki. Őt mi, 56-osok nem fogadtuk be. Nyirő Józsefet jobbnak tartottuk nála, de számomra Tamási Áron közöttük az etalon. Márai rokonszenves, komoly, nagy író. Nagyon elzárkózott a magyaroktól. Nem akarta senkivel tartani a kapcsolatot, aki magyar. Kivételt egy személlyel tett. Élénk levelezést folytatott egy magyar származású amerikai matrózzal, aki verseket írogatott.

Elfogadhatóakat. Később volt szerencsém találkozni ezzel az emberrel, és egy nagy köteg Márai-levelet mutatott nekem... Ha valaki megír akárcsak egyetlen jó regényt, akkor egyéb emberei gyengeségeitől nyugodtan eltekinthetünk. Sajnos, a világa beszűkült azáltal, hogy nem volt hajlandó senkivel sem kapcsolatot tartani. Márai 1999-ben világhírré tett szert, ezért aztán itthon is el kellett ismerni, így elkezdték őt is népszerűsíteni. Tegyük hozzá, teljes joggal. Addig azonban nem engedte könyveit itthon kiadni, amíg egy orosz katona is az ország határain belül van.

– *Milyen kapcsolatot ápolt a többi emigráns íróval? Levelezett Határ Győzővel és Cs. Szabó Lászlóval is.*

– Nekünk, 56-os írópalántáknak Cs. Szabó László volt a tanárunk. Úgy szólítottuk: Osztályfőnök Úr. Határ Győző pedig levelek ezreivel tartotta velünk a kapcsolatot. Személyesen is tudtunk találkozni. Többek között Kanadában, Dél-Amerikában, Angliában, Franciaországban, Hollandiában éves összejöveteleket tartottunk. Ezekre a találkozókra legalább egyszer egy évben mindenki igyekezett elmenni a világ különböző pontjairól. Az évi egy találkozó nagyon kevés volt, összesen két-három hét, így levelezés útján alakultak ki a barátságok. A fent említetteken kívül még Borbándi Gyulával, az Új Látóhatárral volt jó viszonyunk. Akkor úgy gondoltuk, hogy megmagyarázzuk, mi történt ötvenhatban. Nagyon lassan sikerült csak összeemelegednünk a 47–48-asokkal, és volt egy olyan része az emigrációnak, amellyel ez soha nem is sikerült. Akkor indult a párizsi Magyar

Műhely és sok más folyóirat is. Ezek a saját fórumaink voltak. Ezáltal kialakult egy másik emigráció, párhuzamosan a már meglévővel.

– *Kik voltak a példaképei?*

– 1956-ban francia-magyar szakra vettem fel az egyetemre. Délelőttönként tanultam, délután meg dolgoztam a kettes buszon. Aztán kerültem Nyugatra. Akkor a csúcs számomra a francia irodalom volt. Ihlető forrásaim a C betűsök: Camus, Céline, Cendars, itthon pedig a K betűsök: Kosztolányi, Krúdy, Kassák. Krúdyt viszonylag későn fedeztem fel. Céline-nel találkoztam személyesen. Ő nem beszélt francia írókkal, mélyen megbántott ember volt a háború után. Nem rokonszenvezett a náccal, csupán a németek rendszerével és munkaképességével állította szembe a franciák trehány-ságát. Amikor elkezdtem magyarul írni, Déry Tibor rövidprózáit szerettem nagyon; hiszen a *Niki* vagy a *Vidám temetés* a mai napig nagyszerű alkotás. Továbbá Örkény novellái mindig sokat jelentettek nekem. A külföldiek közül tetszettek Jorge Edwards és Gabriel Garcia Marquez művei. Kitűnő írónak tartottam Csurka Istvánt, mellette a kortársak közül többek között Bodor Ádámot, Gion Nándort, Tar Sándort, Mándy Ivánt olvasom szívesen. A kétezres évek elején kiadtam és Spanyolra fordítottam hazaiakat, Szentmártoni Jánost, Turczy Istvánt, Deák Lászlót. Elkezdtem érdeklődni a fiatalabbak alkotásai és művészete iránt. Találkoztam és találkozom a mai napig ígéretes tehetségekkel, többek között Csenger Leventét kell kiemel-

nem. Kitűnő prózát ír, és megvan benne a tehetség, még arra is, hogy abbahagyja... Aztán ott vannak Iancu Laura csángó költő versei, illetve Bíró Gergely elbeszélései. Hogy külföldi példát mondjak: Heriberto Hernandez költő, a Bluebird Unio kiadó (Miami) szerkesztője. Ő sajnos öngyilkos lett áprilisban. Kubai menekült státuszban élt. Most itt kellene ülnie mellettem, de a gazdasági válság áldozata lett. Az Orpheusz Kiadónál jelent meg a verseskötete a könyvhétre.

– *Korábban beszéltünk róla, hogy 1988-ban jelent meg a Szerecsenségem története című kötet. Miként élte meg, hogy a könyveit kiadják itthon?*

– Számomra csoda volt Magyarországon megjelenni, erre vártam több mint harminc éven át. A feleségem, aki minden fontos dátumot feljegyez, február 18-hoz odáírta, hogy „Gyurka első könyve”. Akiket én ismertem – gondolok itt a családra, szerelmekre, rokonokra –, azok nem múlhatnak el nyomtalanul. Úgy érzem, ha nem írnám meg a velük megtörténteiket, akkor hűtlenné válnék hozzájuk és az emlékhöz is.

– *A sűrítési technikájának hála, kevéssel sokat mond, drámai feszültség uralkodik műveiben. Ez a módszer mennyire szándékos?*

– Igyekeztem, hogy mindig a lényegre láttassam. Töredékesen írom a történeteimet, mert nem tudok regényt írni. Bár vannak, akik szerint a novelláim összeállnak egy egésszé, s regényként is olvasható egy-egy művem. Ehhez hozzátartozik, hogy az az érzésem, hogy az én nemzedékemet nem predesztinálta semmi arra,

hogy nagy regényeket írjon. Megmaradtam a rövidprózánál, a jobban sikerült könyveim novellákból állnak.

– *A Kérdések Istenkéhez című kötetében úgy érzem, különleges hangulatokat őrzött meg gyermekkorából, hisz olyan közel élhetett a természethez, a háziállatokhoz, hogy egy életre megtanulta szeretni az élőlényeket. Novelláiban is fel-felbukkannak ezek a motívumok.*

– Egy mexikói dal inspirálta a címadást, amelynek a szó szerinti magyar fordítása a következő: *Kérdésecskék Istenhez*. A címben feltett kérdésre azonban még mindig keresem a választ. Itthon elesettek voltunk, egy garázsban laktunk anyámmal és a testvéreimmel négyen. Velünk élt a kutya, a macska és a kecske is. A kecske volt a legfontosabb, hiszen a tejéből megvolt a reggeli legalább. Későbbi életem során is folyamatos kapcsolatban éltem az elesettekkel. Ők az én hőseim. Például iskolás koromban, amikor Gödöllőre jártam, mezítlábas gyerekek voltak a pajtásaim. A sikeres emberekről nincs mit írni. Örülni kell, hogy sikerült nekik, de az elesettek világa az én világom. Az emberek életét csak akkor tudom megírni, ha van íve az ember életének.

– *A kötetben jelen van a transzcendens, az Isten, illetve a szeretet, viszont a fikciós elemekből kevés jelenik meg.*

– Az Istennel való kapcsolatomról annyit elmondhatok, hogy

római katolikus vallásban nevelkedtem, és a jézusi tanítást vallom magaménak. A premontreiek és a piaristák is tanítottak. Volt egy-két olyan tanárom, akire szívesen emlékszem. Azonban a valóság kockáiból építkezem. Idegenkedem a fantáziától. A novelláim annyiban önéletrajzi ihletésűek, hogy én is része vagyok az alkotásnak. Említettem már, hogy Floridában kezeltek betegségem után. Ekkor egy örültnek tetsző ötlet fogalmazódott meg bennem. Mivel a gyógyszerek hatására nagyon rossz állapotban voltam, fogódzót kellett találnom. Elhatároztam, hogy minden nap egy oldalt írok. Most rendszerezem ezeket a jegyzeteket. Az elején sok sort összevissza írtam, mert alig tudtam papírra vetni a gondolataimat. A téma az, hogy mi lett volna, ha nem megyek ki Nyugatra 56-ban. Ezen dolgozom. Mindig is foglalkoztatott, hogy ha maradok, mi alakulhatott volna máshogy, illetve sokszor feltettem magamnak a kérdést, elárultuk-e a hazánkat? Az alkotás hőse egy megtört, megalkuvásra képes ember, ennyit talán elárulhatok.

– *Új könyve Pók a víz alatt, amely az idejű könyvhétre jelent meg. Több írásának is tárgya maga az irodalom: olvasmányélmények, pályatársak, irodalmi jelenségek, a nyugati magyar írás. Szókimondó, ironikus, őszinte. Ez a mindent néven nevező őszinteség jellemzi a könyvet akkor is, ha magáról ír.*

– A pók, amelyik a címben szerepel, minden reggel a budai zuhanyzóban fürdik, vagy iszik. Én próbálom kisegíteni. Szeretem az állatokat. Legyen az akármilyen. Szerintem az ember nem emelkedett felül az állaton. Elég csak nézni, figyelni őket, és boldoggá tesznek engem.

A könyvhét számomra sokkal nagyobb és fontosabb esemény, mint az itthon élő pályatársaimnak. Amikor 1988-ban az Írók boltja előtt találkoztam az első itthon kiadott könyvemmel, a *Szerecsenségem történetével*, amely emlékeim szerint tízezer példányban kelt el, boldog voltam. Azért is fontos számomra a könyvhét, mert itthon van visszhang, végre nem a levegőbe beszélek. Ez az esemény kitűnő alkalom arra is, hogy arca legyen az olvasónak, így felébred bennem a felelősségérzet, felelősen gondolkodhatok az irodalomról és a hazáról. Huszonnégy éve mindig itthon vagyok a könyvheti vásáron, és végig kint vagyok az elejétől a végéig. Idén én nyitom meg, ez lesz a betetőzés számomra. Úgy vélem, nagyon nagy szükség van rá, és hiszem, hogy előbb-utóbb innen indul meg az irodalmi párbeszéd, amire nagy szükség volna. Az egyik legizgalmasabb program a Magyar Napló hajóútja, amelyen úgy érzem magam, mintha együtt utaznék a magyar irodalommal.

Takács Tamás

ZSILLE GÁBOR

Waclaw Oszejca versei elé

A hagyományos – ha úgy tetszik, középkori – felfogás szerint a pap és a költő rokonok. Sőt, minden alkotóművész, így a festő, a szobrász, a zenész is osztozik a pap létállapotában, ugyanis hivatásuk-feladatuk azonos: megpróbálják megfogalmazni a Megfogalmazhatatlant, láthatóvá tenni a Láthatatlant, hallhatóvá a Hallhatatlant.

Az a munkájuk, hogy megjelenítsék, kézzelfoghatóvá tegyék az emberek számára a transzcendens, mennyei világot. Ebben az értelemben a pap és a költő is egyfajta közvetítő, mediátor: hivatása szerint összeköttetést teremt az isteni és az emberi sík között. Mestersége: csatornának lenni.

Talán ezért is, hogy a kereszténység színre lépésétől, vagyis a Krisztus utáni első évtizedektől az európai költészetre oly erőteljes hatást gyakoroltak az egyháziak. A latin nyelv kultúrája révén az ókeresztény egyházatyákkal kezdődően (gondoljunk csak az Istent dicsőítő himnuszok szerzőire) évszázadokon keresztül pap költők sokasága követte egymást nemzedékről nemzedékre. S magyar földön is: legfontosabb nyelvemlékeink, a *Halotti beszéd* és az *Ómagyar Mária-siralom* egyházi személyek által – olykor mindennapi liturgikus cselekményekhez – költött szövegek. Hosszan sorolhatnánk papköltőinket, a pécsi püspök Janus Pannoniustól a bencés Czuczor Gergelyen, a papnövendék Dayka Gáboron, a pálos szerzetes Virág Benedeken át az evangélikus lelkész Tompa Mihályig. A kortárs magyar lírából Csanád Béla, Pusztai Sándor, az idegenbe szakadt Tűz Tamás, a piarista Sík Sándor, a premontrai Mécs László, továbbá a himnuszokat átültető cisztercita Farkasfalvy Dénes, a műfordítói munkássága mellett saját verseket is író jezsuita Szabó Ferenc vagy a bencés Varga Mátyás nevét említhetjük.

Waclaw Oszejca *Az öröm szenvedése* című verseskötete az ideai könyvhétre jelenik meg kiadónk gondozásában.

E rögtönzött, vázlatos névsor elénk villantja a magyar egyházi költészet gazdag hagyományát. Ugyanez a gazdagság természetesen a lengyel költészetre is érvényes – vagy talán méginkább az, köszönhetően annak a ténynek, hogy történelmi okokból a katolikus egyház a múltban nagyobb hatást gyakorolt a lengyel társadalomra, mint a magyarra. Ez bizony napjainkban sincs másként: Lengyelországban a papság jelenleg is eleven, megkerülhetetlen társadalomformáló erő és valódi kultúrahordozó. Ami a lírát illeti, a papköltő sohasem számított kivételes jelenségnek az ottani kultúrában. Elég megemlítenünk Andrzej Krzycki primást a XVI. század végéről – a kortársak közül pedig a 2006-ban elhunyt, matuzsálemi kort megélt Jan Twardowskit, akinek kötetei bámulatosan magas példányszámban fogytak a könyvesboltokban, és a diákok körében is hallatlanul népszerű volt. Ám teljes joggal hivatkozhatunk Karol Wojtyła nevére is, aki Krakkó főpásztoraként több kötetnyi verset publikált. Egyházfővé választása után, II. János Pálként sem hagyott fel a költészettel: egyik legerőteljesebb művét, a *Római triptichon* című lírai elmélkedést pápasága végén, két esztendővel halála előtt vetette papírra.

Ezúttal a mai lengyel költészet egyik legkiemelkedőbb alkotója, egy jezsuita szerzetes, Waclaw Oszejca lép elénk. Kelet-Lengyelországban, a mai geopolitikai helyzet szerint határvidéknek számító Roztocze alján született 1947-ben. A nyolcvanas évek derekáig egyházmegyés papként Lublinban lakott, népszerű lelkipásztorként és íróként. Irodalmi munkássága 1974-ben indult, bemutatkozó verseskötete 1979-ben látott napvilágot *Zamysl (Szándék)* címmel. Lublinból elkerülve – miután belépett a jezsuita rendbe – több lengyel nagyvárosban is szolgált. Napjainkban Varsóban él: éveken keresztül egy jezsuita kulturális havilap főszerkesztője volt, ez idő tájt pedig sajtóetikát tanít a Varsói Egyetem társadalomtudományi karán, illetve több rádió és televízió munkatársa. Mái közel húsz verses- és esszékötetete született, műveit több világnyelvre lefordították.

Deák Ferenc rajza

WACŁAW OSZAJCA

Életrajz

*a szél soha egyetlen sárkányom sem
emelte fel a földről*

*tanárain nem helyeztek belém
nagy reményeket*

*nem akadt nő aki szeressen
akár csak egyetlen éjen át
csupán a szavak hisznek bennem
de nekik is csalódást okozok*

vágy

*egyszerre szeretnék birtokolni mindent
decemberi havat
a virágzó hársfa ágán
ugyanazon réten egy időben
zöld füvet és szénát
szeretném egymás mellett látni
az almafa virágát s gyümölcsét
az elröppent éveket
szívélyes összhangban
a jelen napokkal
kis faházunkat
egy városi épülettel
és még
szeretném ha egyszerre lenne
sírom és bölcsőm*

honnan e bizonyosság

*vagy talán most is egyre úszom
néha balról néha jobbról jövő széllel
és nem is egy kikötő vár még rám*

*hiszen voltam
hajóztam
miért is lenne az a sorsom
hogy többé ne legyek
hajózzak*

Merre van

*a zsidóval a siratófal részében
keresem Őt Aki Van*

*a hinduval fel-alá vánszorgok
a nyolc irányban Buddhát kutatva*

*a pogányokkal nagy tál friss tejjel és hússal
hívogatom a Számtalan Névre hallgatót*

*az eretnekekkel és szakadárokkal és katolikusokkal
esküt teszek az ő Istenükre*

a nem hívővel iparkodom nem hinni

*és meglelem őt a létezőt és nem létezőt
minden lehetséges módon*

ki volt az

*mit látott Lót felesége
utolsó szempillantásával
mikor hátranézett*

talán semmit

*vagy talán
egy lángban álló várost
és arcot
látott
összeszorított ajkakat
két sebhelyet
két szemgödröt
melyek akár két kénrög*

*kinek a szemébe pillantott Lót felesége
hogy lebénult megmerevedett kővé dermedt*

Zsille Gábor fordításai

Értekezések

(Részletek)

Kocsmá

*hármában ülnek a szegletben
söröskorsók fölött
bús apostolok
kiknek elfelejtették az evangéliumát*

*Mária Magdolna hiába
próbálja összehúzni a hurkot
amit Júdás készített elő magának
nem boldogult
Júdás fölhajtotta deci borát s kiment*

*Péter kibúvót keres
hogya számláját ne kelljen kifizetnie
a pincérnőnek
az egyik az az elegáns öltönyű kövér
a másik az az ájtatos arcú kopasz
talán Kajafás és Annás
hevesen gyözködnek egy külországit
ő lehet Pilátus*

*a tudós a zeneszekerényes ablakhoz ült
hogya a muzsika egyszer és mindenkorra
elijessze az eretnek gondolatokat
valaki kilesheti őket és kész a baj
Nikodémus lenne*

*az ablakon benéz egy fiú
pocsék egy világ
hogya ossza meg életét ilyenekkel az ember
Tarzosi Szent Pál volna a damaszkuszi úton*

Az Ő arca

*a bizánci mozaikokban
császári a tekinteted
a barokk kereszten
a fájdalom sötétje karikázza szemed
és görbíti le ajkad
a vasbeton falakról is
elmélyülten
bánatosan és szelíden figyelsz
miért nem mosolyogsz
mint Zeusz mint Apolló*

visszatérés a megszokott rendhez

*a tavasz utolsó napja
 az úttestről két sírásó emeli fel
 és teszi műanyagzsákba
 valaki tetemét
 az egyik rendőr jegyzőkönyvet ír
 a másik egykerekű távolságmérőt tol
 maga előtt az aszfalton
 szinte furcsa hogy nincs rajta
 szárnyait csapkodó színes famadár
 mint felszálló galamb futott be
 érkezett meg a gyászkoCSI

 jer velünk páfrányvirágot
 keresni*

*szólongat az útkereszteződés
 megafonja

 a városi köztisztasági hivatalból jöttek
 fehér habbal csapatják a kis barnás
 foltot
 főszedik a fehér-piros gumibójákat
 az út forgalmi ritmusa visszatér

 ma éjjel
 kivirágzik a páfrány
 gyere velünk
 hogy rátaláljunk*

utolsó kívánság

*pontosan annyit tudok
 mint mindenki más
 azért félek hogy nem lesz időm
 vagy nem lesz kivel közölnöm
 utolsó kívánságomat*

*mielőtt átadjátok volt testemet a földnek
 előbb adjátok át a tűznek
 győzött meg róla Chagall
 táncoljon magatehetetlen
 a lángokkal
 már nélkülem
 dalolja el némán
 saját énekét a saját
 énekek énekét
 és a teret adja át
 a levegőnek*

Kovács István fordításai

Hetven után mi következik?

Marosi Gyula:
A nílusi krokodil
Elbeszélések, novellák,
Magyar Napló, 2011.

Marosi Gyula nevét akkor ismertem meg életre szólón, amikor a hetvenes évek irodalmi sajtójában elolvastam *A pikulás fiú* című novelláját. Az akkori elbeszélő művészet egyik gyöngyszemének, szinte alapműnek tekintetem. Az ép lelkű fiatalság tiltakozása volt ez a *rútságban* megnyilvánuló *romlottság* ellen. Sugallta, hogy ami szép, az a jót is kifejezi, s ami taszító és gusztustalan, az egyben gyűlöletes is. Ebben a szemléletben lehet egy adag naivitás – hányszor állapítottuk meg már életünkben a képlet fordítottját, azt, hogy „a rút külső érző szívet takar”, illetve „a szép arc mögött gonosz lélek lakozik” –, az elbeszélés így is igaz volt, mert az ember harmónia iránti, természetes vágyát jelenítette meg. Igazolódik ez az alapigényünk a *szépet* és az *erkölcsi jót* egyesítő, ógörög eredetű eszmében is. Ám a művészet nem lehet meg az esztétikai *rút* és a *groteszk* nélkül. Ezek képeznek ellentétet az előbbiekkal, s összeütközésükből, harcukból születik meg egy új esztétikai alapelem, az *igaz*.

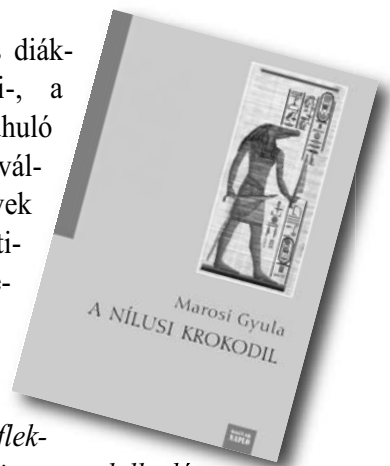
Kortársamról beszélek, aki *A nílusi krokodil* című kötetében legtöbbször egyes szám első személyben beszél el és kommentálja novelláról novellára saját életéből és korából vett történeteit és tapasztalatait. A hetvenen túlélt Marosi Gyula máig megőrizte azt a képességét, hogy egy és ugyanazon mozzanatban élje meg a szép és a jó iránti kettős igényét, és ellenálljon azoknak az esztétikai és politikai világáramlatoknak, amelyek a rút, a groteszk, a mesterkelt és a hamis (tehát a rossz) kultuszának szolgálatába állították művészetüket. A torz művészetben is túltevő szórakoztatóipar pedig füsttel, köddel, az éjszakát széthasogató fénycsóvákkal és minél nagyobb lármával és szirupos giccsel teszi tönkre környezetünket s főként az ifjúság ízlését. Ha ez naivitás, a könyvben szeretettel megidézett Nagy László vagy Illyés Gyula akkor is éppúgy őt igazolja, mint a társművészetek és elméletírók legjobbjai.

Életkörülményeink, nemzeti kultúránk és történelmünk következetes kritikusa volt és maradt a novellista. Nem szívesen ír merőben kitalált történeteket: mindig a saját nevében nyilatkozik meg, olykor betűhíven is megnevezve Marosi Gyulát, a gye-

rekkorára, ötvenhatos diákmúltjára, a Rákosi-, a Kádár-korszak, a „puhuló diktatúra”, a rendszerváltás s az azóta eltelt évek egymást követő politikai és művelődéstörténeti botrányaira emlékező író. Az újra átélt helyzeteket és változásokat az *önreflek-*

táló író és a *moralista gondolkodó* módján kezeli. Láthatjuk, miként működik az önismerete, hiúsága, őszintesége, erkölcsi igényessége, olykor öniróniája, amikor értelmezi és kommentálja magánéletét s a többnyire „alulnézetből” szemlélt, morálisan mégis *fölbírált* korunkat, a sokáig állóvízként posványosodó, majd egy idő óta felkavart, jeges esővel és számumszerű homokviharral vert magyar társadalmat.

Küzdő embernek látom, akinek megvannak az adottságai arra, hogy élvezze az élet jó ízeit – egészségére, életkörülményeire és főként családi életére az írók nagy részére jellemző szegénységében sem panaszkodik, de érzelmeiben kiegyensúlyozott s a lelki elsvárosodástól megóvott emberként sem nyughat bele a tudomásul vett és a saját bőrén is érzékelt társadalmi viszonyokba. Könyvét olvasva nemegyszer Illyés Gyula alakja tűnt föl emlékezetem szemhatárán. Nemcsak akkor, amikor Illyés *Naplójából* idéz, ilyenképpen: „Hogy a Kaland élmény legyen, ahhoz intellektus kell. (...) A nagy emberi Kalandok címszavai: Anyaság, Szabadságharc, Unokanevelés.” Amellett, hogy ő is az ilyesféle nagy emberi „Kaland”-jairól ír legszívesebben, Marosi még két tulajdonságával emlékeztet Illyésre. Egyrészt azzal, hogy egyikük sem igen írt fiktív történeteket, mindketten saját magán- és társaséleti emlékeikre támaszkodnak elbeszélő művészetükben. Másrészt azzal, hogy legfőbb (vagy egyik legfőbb) ihletőjük egyaránt a düh. A felháborodás, amelynek föltétlenül hangot kell adniuk, másként szétvetné őket az indulat. A Füst Milán-i „látomás és indulat” fogalompárjából az *indulat* a mesterben s a tanítványban erősebb, mint a látomás, noha stilisztikai szempontból egyikük képzeletvilága sem mondható szegényesnek. Ellenkezőleg: lelki folyamatait Marosi is gyakran szimbolikus, homály borította álmokképekben jeleníti meg. Akkor is, ha a *tények és ítéletek* érdekében mozgósítja, sőt

riadóztatja képzeletét. Ezért ír „az adott történettel kézen fogva járó elmélkedései”-ről. Akár írói hitvallásának vehetjük e szavait. Jó példa erre a szinte testközeli személyességét már a címben éreztető eszmetuttatása, *A Marosi-tétel*. A novellák gyakran esszébe hajlanak: intellektuálisak, mégis életszerűek.

Éveire nézve Marosi Gyula az utolsó nemzedékhez tartozik, amely egyszerre őriz emlékképeket Budapest ostromáról, a lerombolt városban megismert éhínségről, a Rákosi-korszakban gyerekként, kamaszként folyamatosan érzett undoráról, a forradalom szívajdító napjairól, az újra megjelenő tankokról és a rombolásról, a remény és a csalódás alig elviselhető váltólázáról, a hazugságokra épült s túlságosan is „megállapodott” Kádár-korszakról. Marosi korosztálya mostanában töltötte be hetedik évtizedét. Évjáratának számos kitűnőségét siratja: egyre inkább ritkuló nemzedék ez, a könyvben megidézett Simonffy Andrásé, Balázs Józsefé, Császár Istváné. S hogy más, közös pályatársainkra is emlékezem: Lázár Erviné, Bella Istváné, Rózsa Endréé, Utassy Józsefé, Parancs Jánosé, Deák Lászlóé – s folytathatnám ama folyón túl várakozókat, lesve, hogy utánuk még „ki viszi át a szerelmet”.

Nehéz volt ennek az írógenerációnak az indulása. Ahogy Marosi állapítja meg fanyar humorral, sokáig „nem volt róla párthatározat”, hogy évekig elfektetett kézírataikat megjelentessék a szerkesztők. Hatodik-hetedik évtizedére azt is megtanulhatta: az emberiség legnagyobb tragédiái közé tartozik, hogy az újabb nemzedék sosem okul az előzőek tapasztalataiból. Ugyanúgy rohan a vesztébe, ahogy apái, nagyapái és ősei tették, amióta világ a világ. Sok mindent érdemes volt megírnia Marosinak az ifjúságunkat megmérgező tévedéseinkről, mulasztásainkról és az egymást követő külső kényszerekről. A közhelyekkel elszurkított iskolai tanulmányoktól és a fölösleges, idő- és energiaelszívó katonai szolgálattól a rádióból, a filmhíradóból, a tévéből és mindenholnan ránk zúdított

politikai propagandáig, az „erősebb kutya” (vagy inkább a protekciós kutya) törvényének fejünkbe veréséig és kijátszásáig, életenergiánk nagy részét kellett elpocsékolnunk. S „mennyi munka várt reánk még”, amikor ezt beláttuk... Nemrég olvastam egy jeles közírótól: „A mai magyar emlékezetkultúrában mind a háborút megéllők, mind utódaik között áthatolhatatlan a meghasonlottság; a nemzettudatra jótékony hatással lévő bármiféle konszenzus kialakítása reménytelennek tetszik.”

Marosi Gyula megkísérli novelláival a lehetetlent: hogy átadja a mai hetvenesek és még öregebbek tudását, élettapasztalatát a következő generációknak, miközben saját fölmenőiről és unoka voltáról is megemlékezik. Számos elbeszélése szól az unokáiról, azon a szerelemmel határos, érzelemtől fűtött hangon, amelynek párjával nemigen találkozom a mai novellákban. Nem csupán a lánykák szépségét, okoska cserfességét és érzékenységét magasztalja, hanem érezteti: az utódokban rejlik végül is az életünk, harcaink, szenvedélyeink, szenvedéseink és felháborodásaink értelme. Ezért haragszik és dühöng az ország rossz sáfáira, vámszedőire, a szegények megsarcolóira, kultúránkat a divatos külföldiek epigonkultúrájává alacsonyítóira. Szünetesen egyben a gondolkodó ember pontosságával mond ítéletet az álkultúra, a giccs és a tömegmanipuláció tetszetős eszközeiről és ellenszenves eszközembereiről, akik jólétesültségnek vélik a saját maguk által sztárolt „celebek” magánéletéből kilesett vagy tudatosan gerjesztett pletykákat és álhíreket. Ettől a (Weöres Sándor által már hatvan évvel ezelőtt vizionált) „szarözöntől” szeretné megóvni féltett unokáit és azok unokáit.

Mindezt egyetlen szóba sűrítve: az ember, a huszadik-huszonegyedik századi, hazáját szerető, a nemzetért – s nem a nemzet ellen – haragvó ember *felelősségét* szólaltatja meg, hogy felrázza lelkiismeretünket.

Alföldy Jenő

Háttal a jövőnek Banner Zoltán:
 Árkossy István
 Mentor Könyvkiadó,
 Marosvásárhely, 2011

Monográfiát a teljesség igényével írnak a szerzők, egy (mono)téma minden apró részletét, dimenzióját, médiumát *tudós alázattal, szorgalommal és alapos-sággal* kell fölterképezni, be kell helyezni a témát a trendekbe, a szerzőt a kánonokba stb.

Banner Zoltán szem előtt tartotta a műfaj kritériumait, amikor megírta Árkossy István jeles grafikusunkról és kiváló kortárs festőnkéről nagyívű, stílusában is kimunkált esszé tanulmányát, de ő nemcsak tudós, nemcsak képzőművész-szakíró, hanem művész is, így az olvasó kivételes élményben részesül: két szellem segítségével azon a magaslaton pillanthat szét, ahol a műsák laknak, ahová csak kivételes személyek léphetnek.

Könnyű dolga volt Bannernek, és mégis nehéz. Évtizedek közös küzdelmei, az erdélyi sors, Kolozsvár, ráadásul szoros barátság köti őt Árkossyhoz, ami azt is jelenthetné, hogy túl közelről, a citológus szemével többet lát és láttat a sejtekből, a részekből, mint az egészből.

Nem így történt. Mindjárt az elején a teremtés misztériumát bontja, bogozgatja, s állítja fel azt a tételt, amely Platón óta egyetlen gondolkodót sem hagy nyugton.

Adott a világ, s ahhoz a művésznek így vagy úgy, de viszonyulnia kell, vagy ő teremti azt?

Banner válasza erre a kérdésre hasonlatos az aranymetszés szabályához: „*Mert minden igazi grafikus megrajzolja, minden igazi festő megfesti és minden igazi szobrász megmintázza, megfaragja az egész teremtett világot*” (5.).

Tehát nem ábrázol, hanem mintáz és teremt. Valahol a Teremtő munkáját ismétli meg – ember módra.

S van még egy leütése Bannernek, amellyel már az Időt babrálja: „*De nem a rajz állítja meg az Időt, hanem az Idő attól a pillanattól ketyeg, hogy a papírra helyezett pontból elindul a vonal a maga mentében*” (5.).

Ezzel a két kijelentésével kinyitotta azt a bizonyos szelencét, amelybe a szeleket és a viharokat zárták vala, nem is történik más egyéb a monográfia utolsó betűjéig, mint ezeknek a szeleknek és a viharoknak kérdésekkel, hipotézisekkel, összevetésekkel történő hajkurászása: A „*megkövesedett Időből*” ered, fakad a művészet, vagy a grafikus-festő vonalának elindu-

lásával kezdődik? Hol van (és van-e egyáltalán?) a kezdete és a vége a vészterhes elemnek, a bűvös vonalnak? „Ábrázolta” az ősember a barlang falán-mennyezetén a bölényt, vagy megidézte, és ezáltal legyőzte annak szellemét?

Banner fegyelmezett monográfus, szép elrugaszkodása után elvégzi ő pedánsan az Árkossy-életmű korszakolását, ír a kezdetekről, mesterekről, a kolozsvári képzőművészeti iskolákról, a grafika ottani csúcsairól, pályatársakról, az áttelepülés fájdalmairól, annak zárnyító hatásáról is, de szerencsére nem terheli meg munkáját adatokkal, nevekkel, tényekkel, ellenkezőleg: nagy mesterségbeli tudással és rutinnal szerkeszt intarziás szöveget, beiktat részleteket Árkossy vallomások leveleiből, idézi Páskándi Géza, Lászlóffy Aladár, Kepes György és mások zseniális észrevételeit, így áll össze a gazdag életműről – most már szavak segítségével – a műélvezők, olvasók számára készült Árkossy-kép.

Ott tanácsos árgus szemekkel figyelni Bannert, ahol – Kepes Györgyre hivatkozva – összeköti például két művész, Paul Klee és Árkossy István művészetének szálait. Nem hatásról beszél, hanem vonal-elméletekről, arról a kínról és gyönyörről, amely meggyötri, illetve fölemeli a művészt, amikor úgy tudja elindítani a papíron, vásznon, lemezen a tollát, ecsetjét, karcoló szerszámát, hogy azt aztán soha-soha leál-lítani nem tudja, mert az a Tér és az Idő mezejére vezet, más szavakkal a virrasztás, a töprengés soha véget nem érő arzenál-kazamatáiba.

S ha Banner okfejtéseinek, allúzióinak a továbbgondolására is vállalkozunk, élénk toppan Paul Klee *Angelus Novus* képe, amelyet Walter Benjamin magyarázott nagy beleéléssel. Ővele, Paul Klee angyalával azonosítható Árkossy.

Illetve dehogysis azonosítható!

Inkább vég nélküli meditáció indul meg bennünk a vélt hasonlóság láttán, elméletet szöhetünk az élet két alaptörvényéről, a születés és a pusztulás misztériumáról.

„*Dieser Sturm treibt ihn unaufhaltsam in die Zukunft, der er den Rücken kehrt, während der Trümmelhaufen vor ihm zum Himmel wächst. Das, was wir den Fortschritt nennen, ist dieser Sturm*” – írja Walter Benjamin. Vagyis:

„Ez a vihar feltartóztathatatlanul űzi őt a jövő felé, amelynek ő hátat fordít, miközben a törmelékhalom előtte az égig nő. Az, amit mi haladásnak nevezünk, ez a vihar.”

Bizony, nem könnyű sem követni, sem elfogadni a bizarr kép magyarázatát, mégis a múlt, a történelem, a pusztulás (pusztítás!), az elmúlás és az újjászületés fortyogó, rotyogó katlanában kereshető, található a létezés minden élőlénye, tárgya, objektuma.

Annyira berögződött tudatunkba az evolúció (rög)eszméje, hogy nem tudunk sem gondolatot, sem akarást, sem törekvést, de még egy egysejtűt sem elképzelni másképp, csak úgy, hogy annak fejlődnie, változnia kell, előre kell lépnie, újat kell fölmutatnia, mert erről szól a világ. Ezért dermesztő figura Paul Klee anyyala, aki háttal áll a jövőnek, ezért hideglelős Walter Benjamin figyelmeztetése, az evolúció nem más, mint ezt az anygalt tovasodró vihar.

Csakhogya az *Angelus Novus* nem jószántából halad a jövő felé a múltból, a szél, amely sodorja, a paradicsomkert irányából fúj, vagyis az édeni boldogságból a boldogtalanság felé. Hiába írták meg az utópisták álmaikat, hiába festették valaha az aranykort a piktorok, az orwelli idők, az ellenutópiák korát éljük.

Tehet valamit a művész ez ellen? Úgy tűnik, igen. Árkossy István, miközben kijárta a XX. századi modern, avantgárd iskolát, a szürrealizmus cirrus felhőibe kapaszkodva visszatért a reneszánszhoz és a romantikához.

Két eszköze, fegyvere volt, amellyel megnyerte ezt a csatát: az esztétikum, a szép iránti rajongó szeretete és a mesterségbeli tudása. Olyan tökélyre vitte Leonardo, Tiziano, Michelangelo munkamódszereit, hogy sorozatot is indított a nagyok arcképeinek és valamelyik munkájukból kiragadott fragmentumának a megfestésével, most ezen a képsoron dolgozik.

De még ennyi allúzióval, példabeszéddel, a szellemtársak idézésével sem jutottunk el Árkossy István művészetének valódi lényegéhez. Legtöbb festménye János apostol *Jelenések könyvének* látomásaihoz, Hieronymus Bosch (sokan a szürrealizmus előfutárának nevezik!) *Utolsó ítéletének*, illetve *Gyönyörök kertjének* bizarr kép- és színvilágához hasonlítható, annyi különbséggel, hogy Árkossynál hiányoznak az emberalakok és a szörnyek, inkább sziklák, hegyek, hajótestek, űrhajókra hasonlító szerkezetek kapnak antropomorf jelleget. Igen, szelíd s mégis félelmetes távlatuak Árkossy képei, amelyeken – és itt ismét szívesen idézzük Bannert – „A végtelenségig kinyílnak a horizontok, kiemelt szerephez jutnak az ég (Kozmosz)

változásai, a felhők formaképzetei (...), s már nemcsak eszköze, hanem tárgya festészetének a fény.”

Ez az eszenciája az Árkossy-életműnek, és ez a legjobb summája a monográfiának. Mind az ecset megszállottja, mind a szakíró tudja, hogy a műélvezet kettős tudatállapot: a néző, az olvasó, a zenehallgató saját tudatállapotát igyekszik megosztani az alkotóval, és az alkotó eleve a Nagyerdemű lelkébe, tudatába, zsigereibe, agytekervényeibe akar beköltözni művével, ez a *beavatás*; és ez akkor is így van, ha hatlábú lovat fest valaki, és akkor is, ha az ég, a föld, a kozmosz ontológiai gomolygását viszi vászonra, mint Árkossy.

Kiegészítésképpen egy megjegyzést kell hozzáfűzünk a monográfia eszmerendszeréhez, mégpedig azt, hogy Árkossy István számára nemcsak esztétikai feladat a festés, hanem *morális indíttatású kötelesség is*. Emiatt tud megmaradni tisztának. A tisztaság, a rend, a fegyelem legalább annyira jellemzője művészvilágának, mint a színek, vonalak kavalkádja, mint a jó kompozíció vagy mint a kozmikus dimenzió. Emiatt a – bizonyára alkati tulajdonságából eredő – tisztaságigény miatt szelídülnek János evangélista, Bosch, Bruegel, Picasso szörnyetegei, torzszülöttei álomfigurákká, s vegyülnek el az ég és föld között lebegő, vízen, felhőháton úszó tárgyak, égitestek, fénysugár-utak, szívárvány-szegmentumok, épületmaradványok, ékszerek, briliáns tárgyak tömkelegében. Nem borzongatnak, hanem ámulatba ejtenek, s kín, szorongás helyett esztétikai gyönyört váltanak ki a szemlélődő nézőben. Hiányzik ugyan az ember, de ott van a keze nyoma, és nemcsak azt véljük látni, amit eddig alkotott, hanem azt is, amit a távoli jövőben teremteni fog, hisz az *Angelus Novus* arrafelé halad.

*

A könyv grafikai előállítás, kivitelezése, külalakja méltó a témához. A címlapon Árkossy egyik legjobb festményén a kozmosz és a föld párbeszéde folyik, kedvenc színébe, a lilásbarnába ágyazza ezt a néma párbeszédet, s a tárgyak származhatnak mind az Úr, mind pedig az Ember kezétől.

A könyv második fele album, Árkossy István legjobb grafikáinak és festményeinek fénymásolatait szerkesztette a monográfiába a kiadó. A magyarázó szöveg után nagyon kellemes az álomszerű munkák fény- és színvilágába, a titokzatos alakok misztériumába behatolni. A lebegés, a súlytalanság csodálatos érzetében, élményében részesül az olvasó-néző, és rendhagyó esztétikai élvezet kábulatával csukja be és teszi le kezéből a könyvet.

Hegedűs Imre János

Ágoston Csilla (1988, Kapuvár) az ELTE pszichológia szakán és az Illyés Sándor Szakkollégiumban tanul. Tizennégy éves kora óta ír verseket, a *Hús és sakk* című antológiában debütált.

Alföldy Jenő (1939, Budapest) irodalomtörténész, kritikus, a Nemzeti Tankönyvkiadó nyd. főszerkesztője; József Attila-díjas (1984). Kecskeméten él. Legutóbb megjelent kötete: *A megszenvedett éden* (Költők, esszéírók, elbeszélők, 2010). Az idei könyvhétre jelent meg *Igézet és Magyarázat* című tanulmánykötete kiadónk gondozásában.

Árkossy István (1943, Kolozsvár) festőművész, grafikus. 1966-ban végzett a helyi Képzőművészeti Egyetemen, majd 1967-től a kolozsvári Utunk irodalmi-művészeti hetilap művészeti szerkesztője volt. 1987-ben Budapestre költözött. Számos kiállításon vett részt itthon és külföldön egyaránt. Fiával, Árkossy Zsolttal közösen jelent meg *KÉPírás (A csend ösvényein)* című albumuk (2011).

Balázs F. Attila (1954, Marosvásárhely) költő, író, műfordító, a Szörös kő főszerkesztője, a Poesis International szerkesztője, az AB-ART kiadó igazgatója. 1969-ben publikált először; első verseskötete *Maszkok* címmel jelent meg 1992-ben. Ezt követően 17 verses- és prózakötete, valamint 12 műfordítás-kötete jelent meg. 2011-ben Németországban adták ki *Minimal* című kötetét Timo Berger és Thiele-Csekei Enikő fordításában.

Berta Zsolt (1966, Budapest) író, zenész. Az Egykútya zenekarral játssza saját dalait. Regénye, a *Jancsiszög* (2008) a Magyar Napló regénypályázatán 2007-ben különdíjat nyert. *Visszajátszás* című regénye megjelenés előtt áll.

Boda Magdolna (1956, Csongrád) költő, író, műfordító. Első verseskötete 1999-ben jelent meg *Mezitláb a tüzes parázon* címmel. Speciális területe a máltai irodalom. Szegeden él.

Both Balázs (1976, Sopron) költő. A Benedek Elek Pedagógiai Főiskola szociálpedagógia szakán végzett 2002-ben. 1996 óta rendőrként teljesít szolgálatot a Soproni Rendőrkapitányságon. 1999 óta publikál verset és műfordítást országos folyóiratokban. Verseskötetei: *Árnyéktalan pillanat* (2005), *Látogatód jön* (2010).

Csenger Levente (1977, Székelyudvarhely) író, tanár. 1991 óta él Magyarországon. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar-kommunikáció szakán végzett 2005-ben. 2005-ben Móricz Zsigmond-ösztöndíjban, 2009-ben a Barankovics István Alapítvány ösztöndíjában részesült. Novellákat ír, eddig három önálló kötete jelent meg: *Zsirnak való* (2003), *Szűnőföldem* (2006), *Fordított zuhanás* (2010).

Dobai Péter (1944, Budapest) költő, író, filmrendező. *A Huszárik Zoltán*, a *Mephisto*, a *Redl ezredes* és a *Hanussen* című Szabó István-filmek forgatókönyvírója. 1981-ben Cannes-ban elnyerte az Év Legjobb Forgatókönyve díjat. József Attila- (1976) és Babérkoszorú-díjas (2000), valamint a Magyar Köztársasági Éremrend Lovagkeresztje kitüntetettje (2004). Legutóbbi kötetei: *Latin lélegzet* (versek, 2010), *Emlék az ember* (versek, 2012).

Ferdinandy György (1935, Budapest) író. 1964-től a Puerto Ricó-i Egyetem tanára. 1976-tól 1985-ig a Szabad Európa Rádió külső munkatársa. A francia írószövetség és a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság tagja. József Attila- (2000) és MAOE Életműdíjas (2006). 2011-ben kitüntették a Magyar Köztársasági Éremrend tisztikeresztjével. Legutóbbi kötetei: *Kérdések Istenkéhez* (novellák, 2011), *A vadak útján* (regény, 2011). Új novelláskötete az idei könyvhétre jelent meg *Pók a víz alatt* címmel kiadónk gondozásában.

Görögh Judit (1973, Debrecen) jogász. Az ELTE jogi karán végzett 1992-ben. Budapesten él.

Hegedűs Imre János (1941, Székelyhídegykút) író, irodalomtörténész. Sepsiszentgyörgyön volt gimnáziumi tanár és szakfelügyelő, 1984-ben emigrált Ausztriába. Bécsben és Budapesten él. Az idei könyvhétre jelent meg *Az író fénye* című esszékötete.

Hermann Róbert (1963, Székesfehérvár) történész, az MTA doktora. 1987 óta a Hadtörténeti Intézet és Múzeum munkatársa, egy ideig igazgatója, majd a Bécsi Állandó Levéltári Kirendeltség vezetője, jelenleg a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum parancsnokának tudományos helyettese. Legutóbbi kötete: *Negyvennyolcas történetünk mai állása* (2011).

Kedves Gyula (1962, Baktalórántháza) 1986-ban végzett a szegedi József Attila Tudományegyetemen, azóta a Hadtörténeti Múzeum munkatársa, majd igazgatóhelyettese, 2010 és 2011 között igazgatója. Kandidátusi disszertációját 1995-ben védte meg. Tudományos vezetője az egykori Aradi Ereklyemúzeum gyűjteményének tudományos feldolgozására irányuló Magyarország-Románia Határon Átnyúló Együttműködési Programnak (2007–2013). Legutóbbi kötete: *Csataterek Petőfije* (Ratzky Ritával, 2009).

Kodolányi Gyula (1942, Budapest) író, műfordító, amerikanista, 1969 és 2009 között az ELTE-n és amerikai egyetemeken tanított irodalmat. 1992 óta a Magyar Szemle, 2010 óta a Hungarian Review főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Járj, merre tetszik* (válogatott és új versek 1971–2011) (2012). Az idén a Magyar Éremrend középkereszt a csillaggal polgári tagozata kitüntetésben részesült.

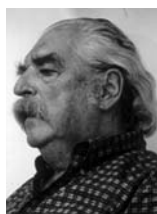

Kovács István (1945, Budapest) költő, polonista, történész, a Kilencek költőcsoport tagja. *A gyermekkor tündökléte* című regényéből *Budakeszi srákok* címmel játékfilm készült. Az MTA Történettudományi Intézetének főmunkatársa. József Attila- és Babérkoszorú-díjas. Legutóbbi kötetei: „*Egy a lengyel a magyarral*” (történelmi esszék, 2008), Waclaw Oszejca: *Az öröm szenvedése* (fordítás, Zsille Gáborral közösen, 2012).

Kovács László (1942, Kispest) régész, a történettudományok doktora (1995), 1991–2007 között az MTA Régészeti Intézetének igazgatóhelyettese. Elsősorban a honfoglalás és a kora Árpád-kor kutatója. 1992 óta vesz

részt személyazonosító ásatásokon, többek között az Újköztető 299. és 301. parcellájában. Részt vett a Petőfi halálával kapcsolatos kutatásokban. Publikációinak száma meghaladja a kétszázat. 1997-ben Akadémiai-díjat, 2008-ban Schönvisner-díjat kapott. Legutóbbi kötete: *A magyar kalandozások zsákmányáról* (2012).

Monoszló Dezső (1923, Budapest – 2012, Bécs) író, költő, műfordító. 1947 és 1968 között Pozsonyban élt. Volt a Csehszlovák Írószövetség magyar titkára, az Irodalmi Szemle szerkesztője. 1968-ban Újvidékre emigrált, 1970-től Bécsben élt. József Attila- és Arany János-díjas. Legutóbbi kötete: *Gutaütötek balladája* (versek, 2002).

Oláh János (1942, Nagyberki) költő, író. A Kilencek költőcsoport tagja. 1994-től a Magyar Napló folyóirat főszerkesztője. Greve- (1992), József Attila- (1994), Március 15-e (2007) és Bethlen Gábor-díjas (2009). Legutóbbi kötetei: *Kenyérpisztítók* (hang- és színházi játékok, 1993), *Vér szerződés* (novellák, 2001), *Por és hamu* (versek, 2002), *Száműzött történetek* (novellafüzér, 2011). Az idén Márai Sándor-díjjal tüntették ki.

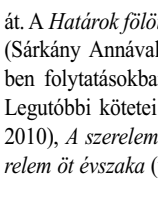
Oszajca, Waclaw (1947) költő, prózairó, a gyermekirodalom művelője. 1971-ben végzett a Lublini Katolikus Egyetem Teológiai Karán, 1987-ben belépett a jezsuita rendbe. A Varsói Egyetem újságíró szakán tanít és a Przegład Powszechny (Egyetemes Szemle) című hitelméleti havilap főszerkesztője volt. Verseskötete magyarul *Az öröm szenvedése* címmel az idei Ünnepi Könyvhétre jelent meg Kovács István és Zsille Gábor fordításában.

Pál Sándor (1989, Szank) Szegeden és Szankon él. A Szegedi Tudományegyetemen történelem-magyar szakos hallgató. Eddig a Tiszatáj, a Műút, a Híd és a Zempléni Múzsza közölte a verseit.

Somos Béla (1938, Sándorfalva) évtizedeken át külföldieknek tanított magyar nyelvet, jelenleg a budapesti Katona József Gimnázium magyartanára. Több nyelvkönyvet írt, tankönyveket, monográfiát. A *Határok fölötti magyar irodalomról* szóló (Sárkány Annával közös) kötetét 2003/2004-ben folytatásokban közölte a Magyar Napló. Legutóbbi kötetei: *Álom a szavakról* (versek, 2010), *A szerelem bolondja lenne...? – A szerelem öt évszaka* (versek, 2012).

Szakmáry Dalma (1981, Budapest) a Veszprémi Egyetem színháztörténész szakán végzett 2004-ben. Az MTA Irodalomtudományi Intézetének könyvtár és az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet munkatársa volt, jelenleg az EMMI referense.

Szakolczay Lajos (1941, Nagykanizsa) irodalomtörténész, kritikus. Kortárs magyar irodalommal, különös tekintettel a határon túli magyar literatúrára, valamint színház- és képzőművészettel foglalkozik. Budapesten él. Kölcsy- (1995) és József Attila-díjas (1996). Legutóbbi kötetei: *Nekünk ilyen sors adatott* (Csoóri Sándor – interjú, versek, fotók, 2006), *Ameddig temetetlen holtak lesznek* (Nagy Gáspár – interjú, versek, fotók, 2008), *Párbeszédék és perbeszédék* (interjúkötet, 2010).

Szauer Ágoston (1963, Pápa) költő. A szombathelyi főiskolán és a pécsi egyetemen szerzett magyartanári diplomát. 1995 óta a szombathelyi Bolyai János Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium tanára. Legutóbbi kötete: *Stációk* (versek, 2011).

Szerényi Béla (1972, Budapest) népzeneész, tanár, hangszerkészítő. A budapesti Szent István Zene-művészeti Szakközépiskola népzeneelmélet tanára, előad a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Hangszerészképző Iskolájában. Számos CD-n zenél, fontosabb kötetei: *A hagyományos magyar tekerőmuzika* (1994), *Bársony Mihály daloskönyv* (2002), *Magyar tekerőiskola* (I–IV évfolyam, DVD melléklet, Havasréti Pállal közösen, 2008).

Takács Tamás (1982, Székesfehérvár) irodalomtörténész. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen végzett. Régi és kortárs magyar irodalommal foglalkozik.

Tarbay Ede (1932, Budapest) költő, író. A Színház- és Filmművészeti Főiskola dramaturgjaként szerzett diplomát. 1954-től publikál. Többek között József Attila- (1993) és Stephanus-díjas (2001). Legutóbbi kötetei: *A szüretelő tél* (versek, 2006), *A kíváncsi királylány* (gyermekversek, 2010).

Zalán Tibor (1954, Szolnok) költő, író. Volt a Kortárs versrovatvezetője, a Szivárvány budapesti társszerkesztője, 2008-tól a Békés Megyei Jókai Színház dramaturgia, 1997-től a Kortárs Kiadó Új Látószög sorozatának lírasszerkesztője, 2003–2005 között a Duna Televízió Gong című kulturális műsorának vezetője. József Attila-díjas (1987). 2005-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével tüntették ki. Legutóbbi kötete: *Göncölszék* (kisprózák, 2010).

Zsille Gábor (1972, Budapest) költő, műfordító, szerkesztő. 2004-ig Krakkóban, jelenleg Budapesten él. A Magyar PEN Club volt titkára, a Magyar Írószövetség Műfordítói Szakosztályának elnöke, az Új Ember katolikus hetilap versrovatvezetője. Bella István-díjas (2008). Legutóbbi kötetei: *Roman Chojnacki: Íratlan versek* (fordítás, 2008), *Amit kerestünk* (versek, 2009), *Evelyn Waugh: Heléna* (fordítás, 2010), *Waclaw Oszejca: Az öröm szenvedése* (fordítás, Kovács Istvánnal közösen, 2012).

Iratkozzon fel a Magyar Napló levelezőlistájára!

Csatlakozzon elektronikus hírlevelünk népes olvasótáborához, és a jövőben tájékoztatást kap rendezvényeinkről és új kiadványainkról.

Küldje el nevét és e-mail címét az info@magyarnaplo.hu e-mail címre!